

Kartläggning av diakonala verksamheter i Luleå stift 2018–2019

SOM EN *levande* BLOMMA

Biskopens förord

”Jesus såg...” står det gång på gång i bibelns berättelser. Det han såg väckte hans medkänsla, sorg, glädje, vrede, innerlighet, dialog och inte minst handling. I slutet av Matteus evangelium sammanfattar Jesus: ”Vad helst ni gjort mot någon av dessa mina minsta, det har ni gjort mot mig.” Som kristna vill vi ta det uppdraget på allvar. Genom kartläggningen av diakonala verksamheter i Luleå stift ser vi att väldigt mycket görs för att bryta människors ensamhet, stärka de som är i utsatthet och höja rösten mot orättfärdiga strukturer och system. Väldigt många enskilda och församlingar lägger mycket av sin kraft och tid till att se med Jesus blick och handla i hans efterföljd. Det är med glädje och stolthet jag läser detta. Församlingar gör skillnad i många människors liv.

Förhoppning och eftertänksamhet stannar kvar hos mig när jag läser kartläggningen och tänker på utveckling framåt. Förhoppning, genom att mycket gott synliggörs och att det efterfrågas erfarenhetsutbyte samt handledning för strategisk utveckling. Det är handfasta förslag som går att förverkliga och som gör oss bättre rustade för framtida diakoni.

Eftertänksamhet kring de stora skillnaderna i förutsättningar kring diakoni, där ensamheten och resursbristen gör det extra viktigt med strategiska prioriteringar i vad vi gör och vilka andra samhällsaktörer vi kan hitta god samverkan med. Eftertänksamhet kring hur vi kan göra oss mer medvetna i vad diakoni är; i teologi, förhållningssätt, verksamheter, de döptas gemensamma ansvar och diakonens särskilda ansvar.

”Diakoni uttrycker kristen tro genom kärlek, omsorg och solidaritet med medmänniskor och hela skapelsen. Där livet hotas frigör diakoni livskraft. Kyrkans diakoni är alltid i grunden ett gensvar på Guds diakoni, både i den enskilde kristnes liv och i kyrkan som gemenskap.” (ur *Ett biskopsbrev om diakoni*)

Läs, gläds, tänk och samtala om diakoni i församlingen. Låt den diakonala kartläggningen och dess slutsatser inspirera er till nya steg i Jesus efterföljd.

Luleå, oktober 2019

Åsa Nyström
biskop

Innehåll

Inledning	s. 7
1. Diakonala verksamheter i Luleå stift 2018-2019: sammanfattning	s. 9
2. Bakgrund till kartläggningen	s. 11
3. Metod, urval, svarsfrekvens	s. 12
4. Lägesbild omvärld: Luleå stift i sitt sammanhang	s. 16
5. Diakonal utveckling i Luleå stift: bakgrund	s. 19
6. Resultat enkätundersökning: diakonala verksamheter 2018-2019	s. 23
7. Diakonal verksamhet i särskilda grupper	s. 58
8. Diakonal utveckling: församlingarnas förslag och behov	s. 67
9. Diakonala utmaningar – och möjligheter: diskussion	s. 74
Källförteckning	s. 83

Bilagor:

1. *Lägesbild Luleå stift statistik med diakonala perspektiv: SCB, Regionfakta m.fl.*
2. *Exempel: klassificering av verksamheter enligt Vägledning för diakoni*
3. *(Tillgänglig via stiftsdiakoner: Vem gör Vad Var – vägledning med kontakter för erfarenhetsutbyte och nätverksuppslag, diakonala verksamheter i Luleå stift)*

Inledning

Diakonal utveckling är ett av Luleå stifts förstärkningsområden 2018-2021. Under hösten 2018 och våren 2019 har en kartläggning av diakonala verksamheter genomförts i stiftet. Kartläggningens huvudsyfte är att ge underlag till det fortsatta arbetet, till att börja med en så heltäckande och aktuell bild som möjligt av vilka diakonala verksamheter som bedrivs i Luleå stifts församlingar. Ett delsyfte är också att bidra med underlag för stiftets fortsatta stöd och främjande av diakonal utveckling.

En stiftsövergripande enkät till samtliga 56 församlingar och intervjuer i 11 församlingar med diakoner, -assistenter och kyrkoherdar bildar underlag för den lägesbild och de förslag till diakonal utveckling som här presenteras.

Rapporten är en del av ett större material som tagits fram i kartläggningen och som nu överlämnas till Luleå stift. Till materialet hör enkätsvar, intervjusvar och bearbetade sammanställningar, klassificering och redovisning på församlings- och verksamhetsnivå, liksom resultatpresentation i olika underlag för fortsatt utveckling, stöd och främjande. I rapporten redovisas inte församlingsspecifika uppgifter.

Stort tack till diakoner, diakoniassistenter, församlingsherdar, kyrkoherdar och verksamhetsledare som avsatt tid för enkätsvar, kommentarer, intervjuer och återkoppling.

Diakonala strategigruppen i Luleå stift och andra stiftsmedarbetare har med sin kunskap och erfarenhet tagit aktiv del i genomförandet av kartläggningen. Tack också till Charlotte Engel vid Samariterhemmet i Uppsala för inspirerande samtal, reflektioner, och underlag.

Det är ett rikt bidrag ni alla härigenom ger till fortsatt diakonal utveckling i Luleå stift.

Härnösand/Luleå, augusti 2019

Eva-Lena Demarin
Utredare och utbildare, Vårsta Diakoni

Det ska inte finnas
någon rangordning av
verksamheter. *Som en
levande blomma, alla
delar behövs.*

1. Diakonala verksamheter i Luleå stift 2018-2019: sammanfattning

Rapporten redovisar övergripande den kartläggning av diakonala verksamheter i Luleå stift som genomförts i projektform under tre månader hösten 2018 och våren 2019.

Kartläggningen är ett underlag för stiftets arbete med diakonal utveckling, vilket också är ett förstärkningsområde 2018-2021. Rapporten, liksom projektets analysmaterial från enkät och intervjuer, är avsett att ge en aktuell lägesbild och material till fortsatt arbete med bland annat stöd och främjande.

Inom projektet genomfördes en enkät i Luleå stifts församlingar med frågor om diakonala verksamheter, och om församlingarnas arbete med diakonal utveckling genom strategiska underlag. Totalt har 48 av stiftets 56 församlingar svarat. Enkätsvaren har bearbetats och fördjupats genom intervjuer i 11 församlingar. Intervjusvaren bidrar också med förslag till åtgärder och insatser för främjande och stöd till diakonal utveckling.

Begrepp och analysmodeller från *Vägledning för diakoni* (2018) har använts i kartläggningens alla delar. I rapporten redovisas projektet och dess resultat som en översikt med en generell aktuell lägesbild av diakonal verksamhet i Luleå stift. Uppgifter för enskilda församlingar finns tillsammans med övrigt material tillgängligt internt, för fortsatt analys och arbete inom förstärkningsområdet.

Enkäten visar att det i de 48 församlingarna i huvudsak och generellt bedrivs varierade, kontextuellt präglade diakonala verksamheter för församlingsmedlemmar i alla åldersgrupper. Totalt har 876 diakonala verksamheter redovisats, från 4 till 47 per församling.

Frekventa diakonala verksamheter i alla åldersgrupper och de flesta församlingar är enskilda samtal och själavård, måltidsgemenskap, gudstjänst och andakt liksom diakoni utövad i kör- och musiksammanhang. Omkring hälften av församlingarna anger samverkan med andra samhällsaktörer kring diakonal verksamhet: i nätverk på olika områden, via sjukhuskyrka, skola, omsorg och runt lokala arrangemang. Verksamheter som tas upp av ett fåtal församlingar är t.ex. stöd till unga hemmasittare, preciserat diakonalt arbete på minoritetsspråk och på teckenspråk, liksom påverkansarbete.

I stiftets mindre församlingar, ofta med både en åldrande befolkning och inflyttande barnfamiljer, redovisas fler diakonala verksamheter för just de äldre och de yngre församlingsborna. Generellt anger man där färre diakonala verksamheter i åldrarna 19-34 samt 35-64 år. Stiftets större församlingar redovisar verksamheter med jämnare fördelning mellan åldersgrupper.

De flesta diakonala verksamheter med och för församlingsbor över 65 år har omsorg och gemenskap i fokus, medan förändring och problemlösning är ett vanligare fokus i verksamheter för unga vuxna (19-34 år).

Enligt enkäten har 17 av stiftets församlingar tagit fram diakonipastoral, antingen i enskild församling eller pastoratsgemensamt. Elva församlingar har arbetat med metod- och ana-

lysmaterialet *Vägledning för diakoni*, varav i åtta bland diakonimedarbetare och i tre även tillsammans med kyrkoråd och/eller ledning.

Intervjuerna visar på en uttalad medvetenhet om diakonala behov och förutsättningar i den egna församlingen och i lokalsamhället. Svaren bekräftar den bild enkäten ger av diakonala verksamheter som präglas av församlingarnas skiftande sammanhang, men de nyanserar och fördjupar bilden. Växande diakonala behov är, trots medvetenhet och strategiska underlag, svåra att möta när förutsättningarna begränsas av bland annat personalbrist och minskade resurser. Det gäller särskilt de mindre församlingarna.

En önskan att samarbeta, församlingar och diakoner emellan, framgår tydligt. Diakoner vill lära av varandra i stiftet. Gärna i stiftsinterna nätverk där man kan mötas också kring de gemensamma förutsättningarna. Kartläggningen som helhet visar på goda möjligheter till erfarenhetsutbyte. I stiftet finns skiftande, ofta strategiskt väl underbyggda diakonala verksamheter och diakoner med hög kompetens – goda grunder för handledarskap, grannsamverkan och lärande. Egna nätverk främjar även hållbarhet genom minskat resande.

Det finns ett behov av att föra levande, teologiskt grundade samtal om diakoni. Samtal som kan leda till diakonal utveckling med brett förankrade strategiska beslut och ett reflekterande förhållningssätt. Sådana samtal kan tjäna fler syften: att främja gemenskap kring diakoni som alla döptas och hela församlingens uppdrag, och att stärka diakonens rollklarhet. En sådan önskan uttrycks både i församlingar som har, och de som inte har arbetat med diakonipastoral och *Vägledning för diakoni*. De senare beskriver särskilt ett behov att föra samtal och fortbilda om församlingsdiakoni i arbetslag och bland förtroendevalda. Här märks en önskan att knyta teologisk reflektion och strategisk inriktning närmare alla som i församlingen utövar diakonala verksamheter.

Församlingarna föreslår stöd för diakonal utveckling genom ökat erfarenhetsutbyte, handledning i strategiskt utvecklingsarbete, verktyg och modeller. Till förslagen hör önskemål om mötesplatser och kunskapsnav – gärna via digitala plattformar. Kyrkoherdar och arbetsledare föreslår att man inom stiftet gemensamt och samordnat kan bära förstärkningsresurser som specialkompetens och -funktioner inom diakoni, strategisk och specialiserad, för särskilda utmaningar och behov som psykisk ohälsa, anhängstöd och samverkan. Allmänt uttrycks i mindre församlingar en oro över svårigheter att rekrytera diakoner, och för diakontjänsters utveckling i församlingar till följd av denna brist.

Att kartlägga diakonala verksamheter belyser också diakonins komplexitet, när diakonala verksamheter ska definieras, kvantifieras, och tolkas. Diakoni präglas alltid av sitt sammanhang, som förändras över tid. Detta innebär att resultaten får ses som en översiktlig och generell bild av nuläget.

Alla församlingar utövar diakoni, som en del av den grundläggande uppgiften. Det gör man på områden där nöd och utsatthet, mänsklig eller skapelsegemensam, finns. I Luleå stifts sammanhang kan sådan utsatthet gälla för enskilda människor likväl som för hela byar och samhällen. Det är en utsatthet som vi alla kan dela. Och på den gemenskap församlingen bygger på diakonal grund syftar kartläggningens titel. *Hela* den gudstjänstfirande församlingen behövs för att kyrkan, med sin grundläggande uppgift och sitt syfte ska leva och växa.

Nyckelresultat och förslag för diakonal utveckling

Kort om kartläggningens resultat:

- Den levande blomman: hela församlingen behövs i diakonal verksamhet – nyanserar inriktning i aktuell diakoniforskning/-rapporter.
- Kontextuellt stora skillnader mellan förutsättningar för diakoni: stora-små församlingar, växande städer-avfolkningsbygd. Kompetens, erfarenhet och arbetssätt att dela finns i hela stiftet.
- Utvecklingsarbete som pågår är ofta okänt för andra församlingar inom stiftet.
- Skiftande medvetenhet om och tolkning av diakoni: utövare, förhållningssätt, roller
- Svårigheter med diakonrekrytering och oro för tjänstens framtid.
- Allt det goda, medvetna, framsynta diakonala arbete som görs kan vara svårt att kvantifiera, kanske därmed också att synliggöra.

Ur församlingarnas förslag:

- Stiftseget diakonforum, mötesplatser – "helikopterplattor" med verktyg och stöd.
- Att bära gemensamt: resurs- och kompetensnav för insatser och strategisk utveckling.
- Teologiskt grundat stöd för diakonal utveckling.
- Handledning för strategisk utveckling: mentorer, digital plattform, erfarenhetsutbyte.
- Fortbildning och utbildning av arbetsledare, förtroendevalda och medarbetare – bred förankring och tydliggjort strategiskt arbetssätt för diakoni.

Fig. 1: Sammanfattning av kartläggningens utfall: diakonal verksamhet och förslag till diakonal utveckling

2. Bakgrund till kartläggningen

Diakonal utveckling är ett av Luleå stifts förstärkningsområden under mandatperioden 2018-2021. Huvudmålet är att stiftets församlingar får stöd att utöva diakoni på ett reflekterat och strategiskt sätt. För att åstadkomma ett så aktuellt underlag som möjligt för fortsatt och stärkt främjande av diakonal utveckling, genomfördes under hösten 2018 och våren 2019 en kartläggning av diakonala verksamheter i stiftets församlingar.

Kartläggningens huvudsakliga frågeställningar utgår från Luleå stifts verksamhetsplan. Aktuella inventeringar och rapporter om diakoni i stift och församlingar har också bidragit med underlag. Bland annat har en fråga tagits med från Stockholms stifts diakoniundersökning 2018: *Vilka vänder sig församlingarnas diakonala verksamheter till och görs aktiva prioriteringar av församlingens resurser i tillräckligt stor utsträckning?* (Diakonins strukturer, Christensson E. & Engel, C. Stockholms stift/Ersta-Sköndal-Bräcke högskola, 2018.)

Syfte

Kartläggningen av diakonala verksamheter har två huvudsyften. Att:

- » skapa en plattform för stiftets främjande av diakonalt utvecklingsarbete
- » synliggöra diakonala verksamheter i Luleå stift.

En bieffekt är ökad medvetenhet om *Vägledning för diakoni* i Svenska kyrkan.

Mål

Målet med kartläggningen är att åstadkomma en så samlad och aktuell bild som möjligt av diakonala verksamheter i Luleå stifts församlingar.

3. Metod, urval, svarsfrekvens

Kartläggningen har genomförts i två steg under tre månader 2018-2019. En enkät till stiftets 56 församlingar har gett ett kvantitativt underlag, kompletterat med fördjupande intervjuer med främst diakoner och kyrkoherdar i församlingar/pastorat i 11 församlingar.

Kartläggning steg 1: Enkätundersökning med frågeställningar

Enkäten, med utgångspunkt i den nationella klassificeringsmodellen *Vägledning för diakoni*, där diakonala verksamheter definieras och beskrivs, sändes med information och anvisningar via e-post till stiftets samtliga kyrkoherdar i oktober 2018. Med informationen följde en uppmaning att i första hand om möjligt vidarebefordra enkäten till församlingens diakonimedarbetare för svar.

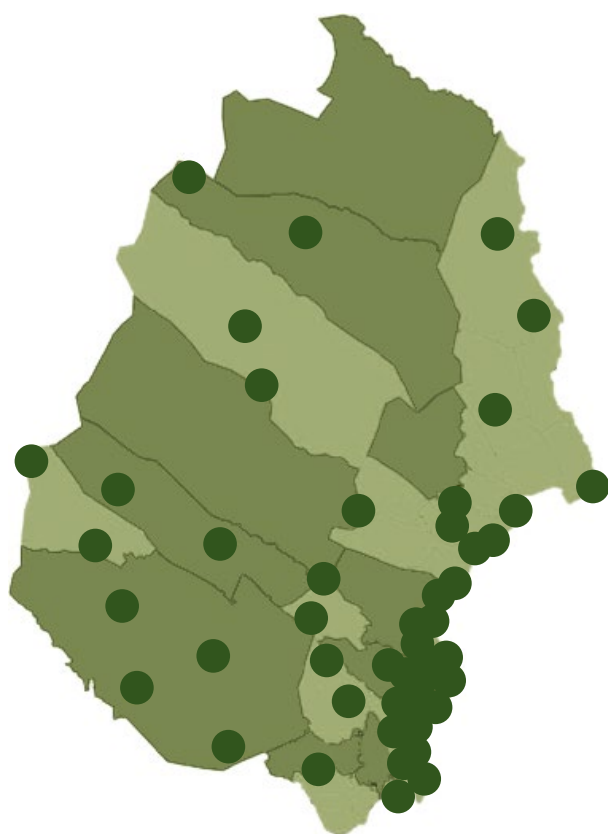
Enkäten omfattade följande frågor:

- » Beskriv vilka diakonala verksamheter ni har som riktar sig till barn och unga 0-18 år, vuxna 19-34 år, 35-65 år, vuxna 65 + och generationsövergripande.
- » Finns diakonipastoral i församlingen? Bifoga gärna.
- » Har församlingen arbetat med *Vägledning för diakoni*: tillsammans med ledning/kyrkoråd och/eller bland anställda diakoner?
- » Utrymme för tillägg och reflektioner.

Diakonala verksamheter är mer än enbart diakonens specifika arbetsuppgifter. Alla församlingar i stiftet har inte heller en anställd diakon. Med hänvisning till vägledningens exempel var det i enkäten upp till respondenten i varje församling att avgöra vad som skulle redovisas som diakonal verksamhet i svaren.

Församlingar som ingår i ett pastorat kan vara av skiftande storlek och ha olika förutsättningar, därför önskades enkätsvar på församlingsnivå. Totalt har 48 församlingar besvarat enkäten (svarsfrekvens 86 %). I två församlingar, har svar inhämtats i samband med intervju. I ett pastorat svarade man gemensamt för två ingående församlingar. Där har verksamheterna preciserats församlingsvis, svaren delats upp och analyserats separat för respektive församling. I kap. 6, resultatpresentation, visas i fig. 4 fördelning mellan respondenter med befattningar.

Enkätsvar församlingar Luleå stift

Svar 2018 från församlingar: 45 av 56
Enkätsvar kompetterade våren 2019: 3
Summa: 48

Arvidsjaur + Arjeplog, Bureå, Burträsk, Byske-Fällfors, Dorotea- Risbäck, Edefors, Haparanda, Holmsund, Hortlax, Hörnefors, Jokkmokk, Jukkasjärvi, Jörn-Boliden, Kalix, Kågedalen, Luleå domkyrko, Malmberget, Malå, Nederluleå, Norrfjärden, Norsjö, Piteå, Skellefteå lands, Skellefteå S:t Olovs, Stensele, Sävar-Holmön, Sävast, Tavejsjö, Teg, Tärna, Umeå lands, Umeå Maria, Umeå stad, Vilhelmina, Vindeln, Vittangi, Vännäs, Ålidhem, Åsele-Fredrika, Älvsby, Överkalix, Överluleå, Övertorneå.

Fig. 2: Enkätsvar församlingar Luleå stift 2018 - 2019

Enkäten besvarades i november 2018 av 45 församlingar. Till detta kommer ytterligare tre enkätsvar, vid intervjutillfällen under våren 2019. Totalt ingår därmed 48 församlingar i kartläggningen. Bortfallet, åtta församlingar (14 %) kan bland annat bero på att församlingen saknar anställd diakon. För två av dessa åtta har enkätsvar lämnats för pastoratet som helhet, men utan att verksamhet preciserats för dessa enskilda församlingar. Ett syfte med urval till intervjuer har varit att kompensera för enkätbortfallet, som medför vita fläckar i kartläggningen.

Plattformen för enkätfrågor (Questback) medgav genom en teknisk komplikation inte för respondenter att gå tillbaka i formuläret för att komplettera svar. Det kan ha fått till följd att vissa uppgifter om diakonala verksamheter utelämnats. Detta gäller sannolikt främst de frågor som inledde formuläret (verksamheter för barn, unga och unga vuxna).

Steg 2: Fördjupande intervjuer med församlingsdiakoner och -assistenter

Intervjuer har genomförts i 11 församlingar, varav några inom pastorat. Församlingarna valdes ut i samråd med stiftsdiakoner, med syfte att nå en så heltäckande bild som möjligt av diakonala verksamheter i stiftet: geografisk spridning, stad- och landsbygdsförsamlingar med skiftande förutsättningar och verksamheter. Förtydligande av enkätsvar har också varit ett kriterium för urval, liksom komplettering av det bortfall som nämnts.

Huvuddelen av intervjuerna har skett på plats i församlingen, två på videokonferens. Respektive församling har själv utsett intervjupersoner: anställda i diakonfunktion och kyrkoherde om möjligt.

Intervju	Läge	Intervjuade
1	Kuststad	4 diakoner + 1 diakoniassistent (utb.tj)
2	Landsbygd inland	Kh, diakoniassistent (utb.tj)
3 (2 församlingar)	Samhälle med landsbygd inland	Kh (del av intervju), diakon, 2 diak.ass.
4 (2 församlingar)	Stad med landsbygd inland	Kh, 2 diakoner + församlingsherde
5	Kustsamhälle med landsbygd	Kh, 2 diakoner
6	Kuststad med landsbygd	Kh, 4 diakoner
7	Kustsamhälle med landsbygd	Diakon
8	Kuststad med landsbygd	Kh (del av intervju), 2 diakoner
9	Samhälle med landsbygd inland	Diakon + verks.-ledare (del av intervju)

I det följande anges inte enskilda församlingar eller intervjupersoner. En uttalad förutsättning har varit att hantera svaren med omsorg och försiktighet. Stiftsdiakoner i Luleå stift har tillgång till detaljerat underlag från inventeringen i det material som ligger till grund för fortsatt främjande och utveckling.

Intervjuerna genomfördes av projektsamordnare, tillika rapportförfattare. De har följt frågemanualen nedan, med utrymme för vad respondenterna fokuserat i fråga om både diakonala verksamheter och förslag till diakonal utveckling.

Intervjufrågor

- » Vilka diakonala verksamheter finns utifrån enkätsvaren: fördjupa/berätta
- » Vad ligger till grund för verksamheterna: Behov, analys, prioritering, inriktning?
- » Stöd och resurser för diakonal utveckling: Vad behövs? Idéer, förslag. Vad kan ni bidra med: Exempel, förslag?

Ingående samtal har förts om den tredje och sista huvudfrågan: stöd och resurser för diakonal utveckling. Svaren är av central betydelse som grund för stiftets fortsatta arbete med stöd och främjande. Intervjuerna har också tagit upp diakonala verksamheter på några preciserade områden: anhörigstöd för äldre bland annat med demenssjukdom, stöd och samverkan för unga och vuxna med psykisk ohälsa, och verksamheter inom de större minoritetsspråken i stiftet: finska, meänkieli och samiska. (Se vidare under rubrik *Verksamheter för särskilda grupper*).

Inför intervjuerna gick ett informationsbrev med förfrågan ut via e-post. Samtliga tillfrågade församlingar har tackat ja till medverkan (svarsfrekvens 100 %). I de församlingar som har anställt diakon har denna deltagit vid intervjun. I två församlingar intervjuas diakoniassistent tillsammans med kyrkoherde respektive diakon i pastoratet.

Övrigt undersökningsmaterial

I undersökningsmaterialet ingår också, som motsvarighet till intervju, resultat från en aktuell diakoniinventering i ett större pastorat i stiftet. Äldre diakoniinventeringar används dock inte som material för denna redovisning, då syftet är att ge en så aktuell bild som möjligt av diakonal verksamhet i stiftet. I de intervjuade församlingar där tidigare diakoniinventeringar genomförts har dessa kompletterat annat underlag.

Bakgrundsmaterial och underlag

Till bakgrundsmaterial för samtliga intervjuer hör församlingsinstruktion (FIN), diakonipastoral och verksamhetsberättelse/-plan, där sådana finns. Kartläggningen som helhet bygger på resultat från två aktuella undersökningar: delrapporten *Hinder för diakonal utveckling inom Svenska kyrkan* i projektet Diakoni och välfärd (Hollmer, 2018), samt *Diakonins strukturer* av Elisabeth Christiansson och Charlotte Engel. Därutöver utgör *Luleå stifts verksamhetsplan* 2019, *Ett biskopsbrev om diakoni* (2015) och studien *Spåren i snön. Att vara kyrka i norrländska glesbygder* (2015) huvudsakligt underlag för rapporten. För analyser används som nämnt modeller och begrepp från *Vägledning för diakoni* (Svenska kyrkan, 2018).

Om projektet, materialet och rapporten

Rapporten sammanfattar översiktligt utfall och ger en kort analys med förslag. Till materialet hör förutom rapporten även sammanställningar med klassificering av den kvantitativa delen – enkätundersökning –, presentation av enkätsvaren, rådata i Excel och Questback, underlag från intervjuer, bearbetning och analys. Detta utgör som helhet projektets resultat.

Det är ett omfattande underlag som församlingarnas respondenter ställer till Luleå stifts förfogande. Mer finns att hämta än vad som rymts inom ramen för detta projekt. Bland annat kan fördjupade analyser göras liksom jämförelser med högre detaljeringsgrad, mellan enskilda verksamhetsområden och församlingar med olika förutsättningar i skiftande kontext.

Verksamheter för särskilda grupper

I Luleå stifts verksamhetsplan står några grupper i fokus, bland andra barn och unga – särskilt barn i utsatthet och unga med psykisk ohälsa. Ett delmål för diakonal utveckling är att synliggöra dels hur utanförskap ser ut i stiftet, dels den kompetens som finns i församlingarna att främja existentiell hälsa. I begreppen existentiell hälsa och social sammanhållning ryms också frågor om ekonomisk och social problematik, och ensamhet i alla åldrar. Särskilt nämns äldre, demenssjuka och anhöriga.

Prioriterat i stiftet är också kulturell och språklig mångfald. Flerspråkigt arbete är centralt i församlingens utveckling med teckenspråk, de nationella minoritetsspråken och urfolkspråk som en del av samiskt kyrkoliv. I sammanhanget kan nämnas att 2019 av FN utsetts till Urfolksspråkens år.

Intervjuerna tar särskilt upp diakonala verksamheter på de områden som nämns i verksamhetsplanen. I intervjusvaren redovisas verksamheter och reflektioner som varit aktuella i församlingen, och där insatser gjorts, görs eller planeras.

I samband med intervjuerna har komplettering av och reflektion kring församlingens enkätsvar skett, tillsammans med en kvalitetssäkring av klassificering enligt *Vägledning för diakoni*.

I det följande redovisas diakonala verksamheter utifrån huvuddragen i enkätsvaren, kompletterade med sådant som diakoner, -assistenter, verksamhetsledare, församlings- och kyrkoherdar tagit upp i intervjuer.

Först en allmän bakgrund, med orientering om Luleå stift i ett diakonalt perspektiv. En fortsättning på stiftets omvärldsbild finns i bilaga 1. Efter lägesbilden nedan följer en bakgrund om diakonal utveckling och diakonala verksamheter.

4. Lägesbild omvärld: *Luleå stift i sitt sammanhang*

I både geografiskt och diakonalt perspektiv är Luleå stift vidsträckt och skiftande. Stiftet är Sveriges nordligaste och yngsta, bildat 1904. Luleå stift innefattar två län: Norrbotten och Västerbotten, med tillsammans ca 520 000 invånare. Stiftet når från fjäll till hav, rymmer både urfolk och nyanlända, en stor andel äldre och många barnfamiljer. Expansiva städer ligger granne med inlandskommuner, här finns gruv- och skogsnäring, en levande landsbygd, en rymdbas, universitetssjukhus och Sveriges två nordligaste universitet. Väckelsen har satt och sätter sin prägel på församlingens liv i stiftet genom främst EFS och Laestadianismen. Här talas minoritetsspråk med tonvikt på samiska, meänkieli och finska, här finns samisk kultur, historia, tradition och språk med olika varieteter.

Andelen kyrkotillhöriga i Luleå stift är, jämfört med Sverige i övrigt, relativt hög: 69,4 %, nära tolv procentenheter fler än genomsnittet: 57,7 %. (2018)

”
Diakonal
utveckling är en
ledningsfråga;
*det behövs
tid, resurser,
engagemang.*

Befolkningsmässigt störst av stiftets 56 församlingar är Luleå domkyrkoförsamling med 43 753 invånare (årsskiftet 2018-19). Skellefteås båda centrala församlingar S:t Olov och Skellefteå lands har tillsammans 41 353 personer. Näst största enskilda församling är Umeå stadsförsamling: 35 464 personer medan Piteå har 29 850. Minsta församling är Gunnarsbyn med 585 personer, och Karesuando: 859. I församlingar utanför städerna, både vid kusten och i inlandet, är vanliga invånarantal mellan 2 000 och 6 000 personer. (<https://www.scb.se/hitta-statistik/regional-statistik-och-kartor/regionala-indelningar/forsamlingar/befolkning-per-forsamling> 2019-07-02)

En samlad och exakt uppgift om antal diakoner i tjänst i stiftets 56 församlingar är svår att ta fram. Kyrksam uppgifter 95 personer anställda med diakonuppgifter i Luleå stift (augusti 2019).

Stiftet som helhet är glest befolkat. Västerbotten har 15 kommuner med totalt 270 154 invånare; i genomsnitt 4,9 invånare per kvadratkilometer. I Norrbottens 14 kommuner finns 250 533 invånare fördelade med 2,6 personer per kvadratkilometer (i riket ca 25 personer/kvadratkilometer). Stiftets mest glesbefolkade kommun och församling är Arjeplog: 0,8 invånare per kvadratkilometer. (<http://www.regionfakta.com> 2019-07-05)

Till utmaningen med en åldrande befolkning som bor glest i stiftet kan läggas en aktuell nationell bild av social isolering: personer som bor ensamma med gles kontakt med anhöriga eller vänner:

» Efter ålderspensionen ökar den sociala isoleringen markant. Bland 75–84-åringarna är cirka 10 procent socialt isolerade. Bland de allra äldsta, 85 år och äldre, är andelen 15 procent. --- Bland ensamboende män 55 år och äldre är 26 procent socialt isolerade. Motsvarande andel bland kvinnor i samma åldersgrupp är 17 procent. (<https://www.scb.se/hitta-statistik/artiklar/2019/fyra-procent-ar-socialt-isolerade> 2019-07-20)

Av särskilt intresse i stiftskartläggningen är diakonala verksamheter för anhörigstöd till sjuka äldre, och för unga med psykisk ohälsa. Äldres hälsa, barns och ungas hälsa och psykisk hälsa är också tre nationella programområden, där rikstäckande samverkansgrupper arbetar med att ta fram underlag till utveckling och förbättring. (<https://skl.se/halsasjukvard/kunskapsstodvardochbehandling/systemforkunskapsstyrning/nationellaprogramomraden.1814.html/> 2019-07-02)

Under 2017-2019 pågår i regionerna Norrbotten, Västerbotten, Jämtland och Härjedalen projektet kunskapsnätverk för samisk hälsa. Sedan tidigare finns en överenskommelse om samverkan och åtgärder för psykisk hälsa i Sápmi. (<https://www.regionvasterbotten.se/god-och-saker-varld/jamstalld-och-jamlik-varld/samisk-halsa/kunskapsnatverk-for-samisk-halsa>, 2019-07-20)

Nationellt sker arbete för att minska antalet självmord genom handlingsprogram via Folkhälsomyndigheten. Under 2017 dog 1 189 personer av suicid i Sverige. Det genomsnittliga antalet självmord bland personer 15 år och äldre varierade från 9,7 till 22 suicid per 100 000 invånare (2012–2016). I Norrbotten är antalet 15,9–19,0 personer under samma tid, och i Västerbotten 9,7–12,7.

Skillnaderna beror troligen på flera faktorer, från socioekonomiska förhållanden till hur suicid utreds och registreras. Det finns också stora skillnader inom länen, både vad gäller suicidtal och socioekonomiska förutsättningar. Under den senaste tioårsperioden märks skillnaderna främst i Norrbotten, där Boden hade 0,96 självmord per tusen invånare medan de var 2,48 i Arvidsjaur-Arjeplog (2008-2018). Riksgenomsnittet var då 1,16. (Källa: SR/Sameradion 2019-01-09, <https://www.folkhalsomyndigheten.se/suicidprevention/statistik-om-suicid/regionala-skillnader/> 2019-07-02 kl. 11:55 och <https://www.folkhalsomyndigheten.se/suicidprevention/nationellt-handlingsprogram/> 2019-07-05.)

Sociala utmaningar: kostnader för ohälsa och utanförskap

Samhällets kostnader för multisjuka äldre beräknas av SKL till 280 000 kr per år och individ 2012 (källa: Prosper). Det uppges motsvara totalt 8,5 miljarder per år. Hemlöshet beräknas kosta samhället 5,3 miljarder varje år (för kommuners akuta bostadslösningar), ungdomsarbetslöshet 19 miljarder per år i sociala vårdkostnader, enligt Folkhälsomyndigheten i samma underlag.

Det är vanskligt att jämföra samhälls- och vårdkostnader. Ofta framgår inte hur dessa beräknats, eller med vilket syfte underlag tagits fram. Även om källan är trovärdig, som SKL:s öppna jämförelser, kan beräkningsgrunder, rapporteringsunderlag och -rutiner variera och innehålla felkällor.

Bortsett från de exakta summorna kan en omvärldsanalys byggd på uppgifter som dem här ovan ge strategiska underlag för diakonal utveckling. Exempel på diakonala fokusområden utifrån en sådan analys finns under kap. 9: Diskussion/Vad ligger till grund för verksamheterna.

5. Diakonal utveckling i Luleå stift: bakgrund

Diakonal utveckling är som nämnts ett av Luleå stifts förstärkningsområden till 2021. Huvudmålet är att stiftets församlingar får stöd att utöva diakoni på ett reflekterande och strategiskt sätt.

Den diakonala reflektion som ligger till grund för stiftets främjandearbete under mandatperioden utgår från fem frågor:

- Hur bekräftas och försvaras människors värde?
- Hur hävdas och främjas människors rättigheter?
- Hur initieras processer som ger människor makt över sina liv?
- Hur skapas utrymme för att människor ska få tillgång till rättigheter, delaktighet och ansvar i samhället?
- Vilket mervärde bidrar kyrkans insats med till ett gott samhälle?

Diakoni med särskild uppmärksamhet på barn i utsatta situationer är en av fyra särskilt identifierade utmaningar enligt verksamhetsplanens barnkonsekvensanalys. Existentiell hälsa och social sammanhållning, psykisk hälsa, anhörigstöd till äldre, hållbarhetsfrågor och flerspråkigt arbete är områden som särskilt nämns i verksamhetsplanen.

Stiftets övriga förstärkningsområden är utveckling av samverkan och kompetensförsörjning. Båda hör också på olika sätt samman med resultatet av denna kartläggning.

Diakonala verksamheter enligt Vägledning för diakoni

Anvisningarna till enkätundersökningen gav också en definition av diakonala verksamheter. Definitionen är hämtad från *Vägledning för diakoni*:

» Diakonala verksamheter kan beskrivas som kyrkligt anknutna, gemenskapsfrämjande och/eller problemlösande insatser. De syftar till att främja och värna en god livskvalitet för alla medmänniskor och återupprätta en värld i utsatthet. Det övergripande uppdraget i kyrkans diakonala verksamheter är att utifrån kristen tro vara med och skapa ett gott samhälle. Ett gott samhälle är socialt, ekonomiskt, ekologiskt och andligt hållbart och präglas av omtanke, tillit och alla människors lika värde. (*Vägledning för diakoni*, pdf, s. 40)

Som synes är definitionen öppet hållen. Det har, liksom sannolikt också församlingarnas diakonisyn, präglats av enkätsvaren. I dessa märks en spännvidd från förhållningssättet ”allt församlingen gör är diakoni” till att diakonala verksamheter är sådant som diakonen själv utför. Svaren speglar en generell problematik kring begreppet diakoni, som i olika sammanhang beskrivs som präglad av otydlighet. Till denna otydlighet hör ibland också brist på samsyn, gemensam riktning och teologisk reflektion. (Rapport i projektet Diakoni och välfärd: *Hinder för diakonal utveckling i Svenska kyrkan*, Hollmer, M., 2018 s. 6-7) Begreppen diakoni, diakonat, diakonala verksamheter, utövare och förhållningssätt är alltså föremål för diakonivetskaptlig tolkning i en fortgående diskussion. Att ge en teologiskt förankrad bakgrund faller utanför ramen för denna rapport, men en förståelse för den skiftande synen på diakoni och diakonal verksamhet är relevant för tolkningen av kartläggningens resultat.

Diakoni och diakonala verksamheter enligt biskopsbrevet 2015

Som huvudsakligt underlag för rapportens användning av begreppen ovan ligger i det följande *Ett biskopsbrev om diakoni* (2015). Biskopsbrevet tar upp flera grundläggande perspektiv på diakoni, bland annat att diakoni står för något mer än enbart speciella verksamheter; det är en sida av vad det innebär att vara kyrka. Biskopsbrevet anger också att:

- Kyrkans diakonala ansvarstagande omfattar enskilda möten, strategisk samhällsanalys, konkreta åtgärder och opinionsarbete.
- Diakoni är både ett speciellt kompetensområde och ett självklart uttryck för kristen tro.
- Diakoni som förhållningssätt behöver genomsyra församlingens liv och verksamhet (diakonikonsekvensanalys).
- Diakonins arbetsformer växlar med utsatthetens många ansikten.
- Den diakoni som församlingen bedriver behöver utformas i dialog med närsamhällets förutsättningar och behov. Diakoni är alltid kontextuell.

- Eftersom uppdraget hela tiden förändras bör det finnas ett tydligt samspel mellan kyrkoherde och medarbetare för att formulera konkreta prioriteringar, ramar och utvecklingsmöjligheter.
- Diakoni som förhållningssätt ska också präglade församlingen som arbetsplats.
- I ett diakonalt perspektiv är ledarskap alltid en tjänst åt gemenskapen.

Ett tidigare biskopsbrev, om vigningstjänsten, anger fyra grundläggande arbetsuppgifter i diakonens uppdrag: som röstbärare, ledare, själavårdare och undervisare. (*Kallad till diakon och präst i Svenska kyrkan*, 2014 s. 36-42). Biskopsbrevet gör ingen värdering av enskilda delar, i de exempel som ges på vad de fyra uppgifterna kan innebära. I fråga om röstbärarrollen sägs dock: "Diakonens uppdrag som röstbärare innebär en skyldighet att protestera när människovärdet kränks och människor inte behandlas på ett värdigt sätt." (Ibid: s.37)

Inledningsorden i diakonens vigningslöften uttrycker att: "en diakon skall uppsöka, hjälpa och stödja dem som är i kroppslig och själslig nöd, ge kristen fostran och undervisning i tron, i församling och samhälle vara ett barmhärtighetens tecken och i allt tjäna Kristus i sin nästa. En diakon skall leva som Kristi tjänare och hjälpa människor att gestalta Guds kärlek. Diakonen skall försvara människors rätt, stå på de förtrycktas sida och uppmuntra och frigöra Guds folk till det som är gott, så att Guds kärlek blir synlig i världen." (Ibid. s. 43 ff)

Kyrkoordningen anger att "uppdraget har en karitativ inriktning som också kan komma till uttryck i exempelvis undervisning. Varhelst det finns mänsklig nöd är det diakonens kallelse att ingripa och inspirera andra att ta ansvar" (KO, 7 avd.)

De båda biskopsbreven, diakonens vigningslöften och vad som uttrycks i kyrkoordningen om diakoni och diakonala verksamheter utgör, tillsammans med diakonivetenskapliga och teologiska rapporter, underlag för reflektioner i det följande om kartläggningens resultat.

Att klassificera församlingens diakonala verksamheter

Här följer en kort beskrivning av den klassificeringsmodell som ligger till grund för strukturen i rapportens resultatpresentation. Modellen i sitt sammanhang beskrivs utförligt i *Vägledning för diakoni* (Svenska kyrkan, 2018).

Klassificeringsmodellen utgår från en indelning av diakonala verksamheter i tre huvudområden:

- Livskvalitet och ett gott samhälle
- Allmänmänsklig problematik
- Allvarlig social eller psykisk problematik

I modellen ser man främst till verksamhetens övergripande syfte, vad den i första hand syftar till.

Fördelat på dessa tre huvudområden kan diakonala verksamheter vidare placeras i en av två kategorier, nedan, utifrån vad som står i huvudsakligt fokus för verksamheten:

- Omsorg och gemenskap, eller
- Förändring och problemlösning

Många diakonala verksamheter rymmer förstås inslag av båda. I klassificeringsmodellen är det verksamhetens *huvudsakliga* inriktning som styr placeringen i en viss kategori.

Modellen bidrar till att skapa överblick över och ge en struktur till de diakonala verksamheter som bedrivs, i en församling eller – som i denna kartläggning – i församlingar inom ett stift. I nästa steg kan resultatet av en klassificering ge stöd för strategiskt arbete med verksamhetsutveckling. Klassificering och analys enligt modellen är i första hand avsedd att göras lokalt, i en församling.

Här har klassificeringsmodellen använts utifrån ett av kartläggningens syften, att sprida kännedom om *Vägledning för diakoni*. För att minska risken för feltolkningar, när klassificering gjorts av en extern projektsamordnare, inleddes alla intervjuer med en kvalitetssäkrande genomgång av församlingens klassificerade enkätsvar. Generella synpunkter från dessa genomgångar har sedan väglett några justeringar av samtliga klassificerade enkätsvar.

I bilaga 2 finns ett fiktivt exempel som visar hur en tänkt församlings svar klassificerats utifrån vägledningens kategorier. Klassificerade svar från respektive församling (48 st) ingår i kartläggningens underlag för fortsatt arbete med diakonal utveckling.

Reflektion om klassificeringsmodellen

Inför presentation av resultaten nedan görs här en reflektion om själva klassificeringsmodellen, bland annat utifrån de synpunkter som framkommit vid intervjuer.

Enligt *Vägledning för diakoni* ska de diakonala verksamheternas huvudsakliga fokus och inriktning styra klassificeringen: är huvudfokus omsorg och gemenskap eller förändring och problemlösning? Detta har legat till grund för hur enkätsvaren delats in.

All diakonal verksamhet skulle kunna beskrivas som syftande till ”förändring och problemlösning”. I *Vägledning för diakoni* heter det till exempel att ”det övergripande uppdraget i kyrkans diakonala verksamheter är att utifrån kristen tro vara med och skapa ett gott samhälle. Ett gott samhälle är socialt, ekonomiskt, ekologiskt och andligt hållbart och präglas av omtanke, tillit och människors lika värde.” (*Vägledning för diakoni*, pdf, s. 40)

Det handlar i stort om en övergripande samhällsförändring. Klassificeringsmodellen anger dock två huvudsakliga verksamhetssyften: ”omsorg och gemenskap” respektive ”förändring och problemlösning”. Som stöd inför en sådan klassificering ger vägledningen också en rad exempel på verksamheter under respektive kategori. Dessa exempel är dock inte helt självklara, något som tagits upp vid intervjuer i kartläggningen. Hit hör sorgegrupper, som enligt vägledningen har ”omsorg och gemenskap” i fokus: ”Sorgegrupper har gemenskap i fokus medan familjerådgivning handlar om problemlösning.” (*Vägledning för diakoni*, pdf, s. 43)

De intervjuade håller inte helt med:

- » Även grupper, kanske särskilt sorgegrupper, och samtalsgrupper har en problemlösande och förändrande karaktär. Det händer mycket i gruppen, gemenskapen: man stödjer varandra, lyssnar, delar. (Diakoner i större församling vid kusten)

Respondenterna menar generellt att *alla* diakonala verksamheter innehåller komponenter av samtliga klassificeringskategorier, *både* gemenskap *och* problemlösning, *både* allmänmänsklig *och* svårare problematik.

Invändningar finns också mot vägledningens klassificering av andra verksamheter. Förebyggande parrelationsutbildning (PREP), ungdomsverksamhet liksom olika grupper och mötesplatser, inte minst för nyanlända, menar man har förändring och problemlösning i fokus:

» Indelningen [i verksamhetsfokus: omsorg och gemenskap resp. förändring/problemlösning] kan göra att bilden ser underlig ut; indirekt syftar all diakonal verksamhet till förändring! Även i omsorg och gemenskap sker nya möten, man utökar sitt kontaktnät, det bidrar till den ”goda spiralen”.
(Diakon i större församling vid kusten)

Detta har medfört några generella ändringar i underlaget till denna kartläggning. Verksamheten ”enskilda samtal” har klassificerats om: från ”omsorg och gemenskap” till ”förändring och problemlösning”. Det gäller även verksamheter som ekumeniska böneveckor och själavård, sådana som av respondenterna ansetts ha främst förändring och problemlösning i fokus. De flesta samtals- och sorgegrupper som angetts i enkätsvaren har dock klassificerats i enlighet med vägledningens exempel.

Varken definitionen av diakonala verksamheter eller klassificeringsmodellen är alltså entydig. Gränserna är flytande och många verksamheter innehåller inslag av olika syften och fokus. I klassificeringen av kartläggningens enkätsvar finns därmed en inbyggd osäkerhet. Modellen ger ändå den struktur och överblick som är nödvändig för att kunna analysera och tolka materialet.

6. Resultat enkätundersökning: *diakonala verksamheter 2018-2019*

Vilka diakonala verksamheter finns i församlingarna i Luleå stift? Svaret på en sådan fråga kan bero på hur den ställs, av vem, till vem, och hur både frågan och begreppen tolkas. Inför resultatpresentationen därför nedan en kort inledande reflektion, utifrån kartläggningens grunddokument och några svarande församlingars kommentarer.

Diakonala verksamheter definieras i *Vägledning för diakoni* som ”kyrkligt anknutna, gemenskapsfrämjande och/eller problemlösande insatser.” Definitionens öppna hållning speglas i enkätsvaren, där man även kan spåra diakonisyn. Flera enkätsvar och framför allt kommentarer tyder på att frågan också kan ha tolkats som: Hur utövar församlingen diakoni som del av den grundläggande uppgiften?

Det diakonala *uppdraget* att utöva diakoni är bredare än vad som ryms i en sammanställning av *verksamheter*. All verksamhet, alla möten med enskilda och grupper, omsorgen om natur, resurser och skapelsen som helhet ska präglas av ett diakonalt *förhållningssätt*. Församlingar

na har i enkäten själva valt ut vilka verksamheter de anger som diakonala. Så här kommenterar en församling:

- » Diakoni är inte enbart enskild verksamhet utan också ett förhållningssätt av respekt, omsorg och uppmuntran i alla olika typer av möten. (Diakon i mindre församling vid kusten)

Diakonala verksamheter, den diakoni som församlingen bedriver, beskrivs i *Ett biskopsbrev om diakoni* som organiserade, strukturerade och planlagda insatser strategiskt utformade i dialog med närsamhällets behov. (s. 32, 34, 42) Biskopsbrevet tillägger: ”Den diakonala verksamheten i en församling kan organiseras på olika sätt allt efter lokala förhållanden. Därför ställer kyrkoordningen inte några krav när det gäller antalet diakontjänster. Vi ser det dock som en målsättning att det ska finnas minst en diakontjänst i varje pastorat eller fristående församling.” (Ibid, s. 42). Detta sägs i ett sammanhang som betonar värdet av ett strategiskt förhållningssätt till hur församlingen utövar diakoni.

I enkätsvaren märks som huvuddrag de två perspektiven: ”allt församlingen gör, och är, är diakoni” respektive ”diakonens verksamheter är församlingens diakoni”. En diakon i en mindre församling skriver:

- » Det finns verksamheter som kan räknas som diakonala som bedrivs av andra än diakonen d.v.s. där inte jag är med.

Dessa andra verksamheter har inte tagits med i enkäten. En kyrkoherde i en församling av motsvarande storlek, som enligt hemsidan saknar anställd diakon, skriver:

- » Jag anser att det mesta av vår verksamhet är en diakonal angelägenhet och att samtliga anställda och frivilliga har ett stort diakonalt ansvar.”

Flera andra församlingars redovisningar kan spegla en sådan utgångspunkt, då man t.ex. tar upp bikt, hjälp med transport till kyrkans verksamheter och bemötande på församlingsexpeditionen, i svar på enkätfråga eller i en kommentar.

Ansatsen att kvantifiera diakonala verksamheter i en kartläggning är alltså till viss del problematisk. Det är något som flera studier av diakonala verksamheter och sammanhang tidigare belyst:

- » Kyrkoordningen, KO, anger att en av församlingarnas uppgifter är att *utöva diakoni*. Vad detta bör innebära, eller i vilken omfattning, säger KO ingenting om. KO definierar inte heller vad diakoni är, och anger därför heller inga metoder. Varje församling har därför ett tolknings- och handlingsutrymme. (Stig Linde i *Diakoni på landsbygden* av Kristina Sohlberg m.fl./Härnösands stift, 2014 <http://www.diakoni.nu/wp-content/uploads/2014/06/Kristina-Sohlberg-Diakoni-på-landsbygden-2014.pdf>)

Det är vidare en utmaning att dela in diakonal verksamhet i åldersgrupper. En diakon i en församling som inte har arbetat med *Vägledning för diakoni*, och en kyrkoherde i en församling som har gjort det, beskriver detta i kommentarer med nästan identiska ord:

- » Ibland svårt att riktigt veta/karaktärisera diakonal verksamhet, eftersom diakoni ska greppa över alla områden/det genomsyrar ju allt vi gör.

”
Behoven är
stora! Det är en
balansgång, frågan
blir: *Vad ska vi
prioritera främst?*

En diakon förtydligar dock resonemanget bakom svaren genom att beskriva församlingens strategi:

- » Redan i FIN 2014 införde vi tanken om att all verksamhet skulle genom-
syra av diakonala stråk och att den diakonala uppgiften låg hos alla anställ-
da och med diakonerna i den mer specialiserade diakonin.

Att utöva diakoni hör till församlingens grundläggande uppgift enligt kyrkoordningen (KO 2 kap. 1 § 2019). Diakoni ska som sådan snarare ses som en grundhållning för hela församlingen än som en isolerad praktisk handling (Engel, 2002:49) Det blir då varje enskild församlings uppgift att definiera sitt diakonala uppdrag, i det lokala sammanhanget och utifrån församlingens teologiska förståelse av vad en diakonal grundhållning innebär (Linde 1992:24 ff i Engel, 2002)

De svarande församlingarnas kommentarer till enkätsvaren illustrerar – som *Vägledning för diakoni* också beskriver – ett behov av tydlighet och medvetenhet när vi talar om diakoni. Inte minst i eventuella fördjupade undersökningar och fortsatt främjande utifrån detta underlag.

Att utgå från diakonitriangelns (nedan) tre grundläggande aspekter av hur diakoni kan betraktas – *Förhållningssätt*, *Utövare* och *Verksamheter*, med en fjärde aspekt i triangels mitt: *diakonins identitet* eller den teologiska självförståelsen – kan hjälpa till att bringa klarhet i och perspektiv på den dimension av diakoni som avses. Diakonitriangeln har i kartläggningen funnits med som underlag och utgångspunkt vid samtliga intervjuer.

Diakonitriangeln – De olika aspekterna av kyrkans omsorg om medmänniskan och skapelsen.

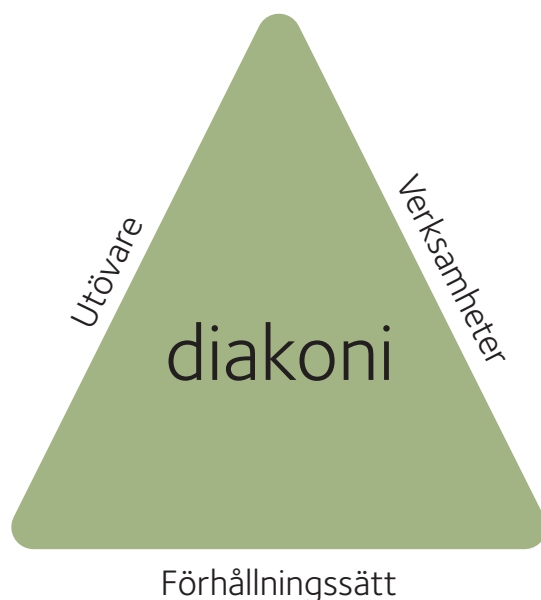

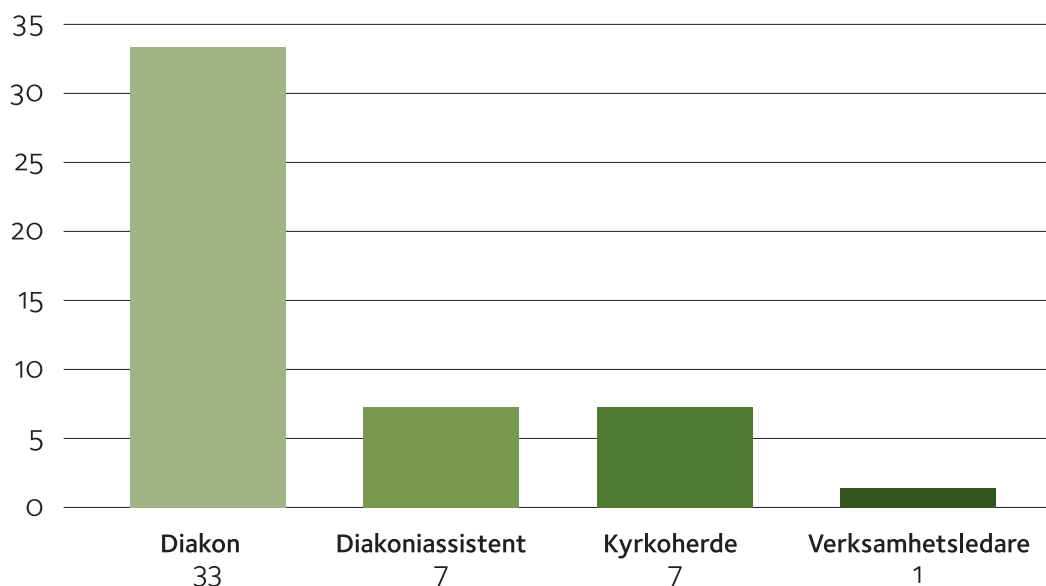
Fig 3: Diakonitriangeln (Hollmer, M. 2016)

Enkät svar från olika befattningar

Inför redovisningen av resultaten från kartläggningens första del, enkätundersökningen, visas nedan vilka yrkesgrupper som lämnat svar: 33 diakoner, 7 diakoniassistenter, 7 kyrkoherdar och 1 verksamhetsledare. I kap. 3 ovan redogörs för urval, bortfall och andra metodfrågor

Vilka har svarat på enkäten

(inklusive tre kompletteringar vid intervju)

Diakon 33; diakoniassistent 7; kyrkoherde 7; verksamhetsledare 1; totalt 48 (de tre kompletterande församlingarna inräknade).

Fig. 4: Enkät svar yrkeskategorier

Variationer i svaren utifrån yrkesgrupp är inte påfallande eller uppenbara. Svarande kyrkoherdar/verksamhetsledare framhåller i någon mån, i både enkät och intervju, mer frekvent än diakoner de diakonala inslagen i all verksamhet. Sett med diakonitriangelns perspektiv, ovan, beskriver man då främst ett diakonalt *förhållningssätt*.

Där kyrkoherde besvarat enkäten har uppgifterna i något fall visat sig vara mer generella, under samlande rubriker. Vid intervju har diakonerna/-assistenterna svarat mer i detalj och då tagit upp fler diakonala verksamheter.

I ett par församlingar har relativt nyanställda diakoniassistenter besvarat enkätfrågorna. Här kan redovisade verksamheter hösten 2018 vara relativt få. Som skäl anges i intervjuer att församlingens diakoni är i en omstarts- eller utvecklingsfas. Omfattningen av diakonens respektive assistentens tjänst (heltid/deltid) kan förstås också påverka antalet redovisade diakonala verksamheter, beroende på hur man bedömt vilka som ska räknas till dessa.

I den följande redovisningen av enkät- och intervjusvar citeras respondenterna mer än de refereras. Det görs för att bidra till kartläggningens syfte, att ge en så heltäckande och aktuell bild som möjligt av diakonala verksamheter i Luleå stift. Att många röster från dessa verksamheter, så ordagrant som möjligt får komma till tals är därför prioriterat.

För att resultatredovisningen ska följa en logisk struktur får en av de frågor som ställdes vid intervjuerna: vad som ligger till grund för församlingarnas diakonala verksamheter, inleda presentationen.

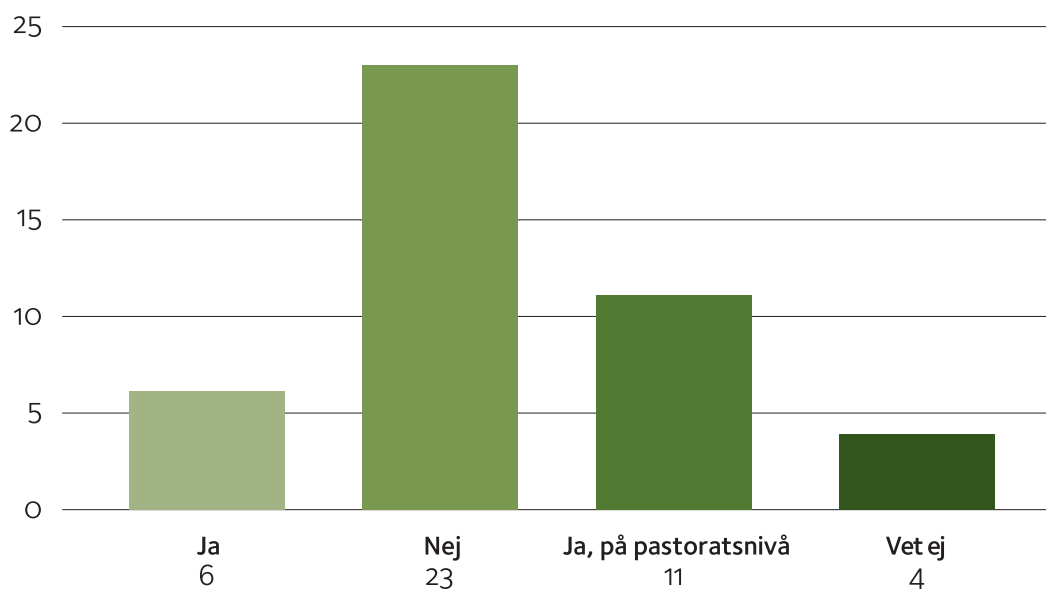
Vad ligger till grund för verksamheterna?

Församlingsinstruktionen (FIN) med barnkonsekvensanalys är det styrdokument som ligger till grund för årlig planering och uppföljning i alla församlingar. FIN beskriver församlingens identitet och vision och utgör underlag för mål, verksamhetsplanering och budgetprioritering. (<https://internwww.svenskakyrkan.se/luleastift/fin>)

Tre av de intervjuade församlingarna har förutom FIN också diakonipastoral. I en församling är en sådan under framtagande på pastoratsnivå. Totalt har 17 av 48 församlingar i kartläggningen diakonipastoral. Fyra församlingar har genomfört diakoniinventeringar. Även dessa ligger, där de finns, till grund för verksamheternas utformning.

Diakonala verksamheter i Luleå stift november 2018

Finns diakonipastoral i församlingen?

Ett pastoratsgemensamt svar för två församlingar har här räknats som 1, därför är summan 44. Övriga svar från dessa två församlingar har redovisats var för sig. Här saknas också tre församlingars enkätsvar som kompletterats vid intervju tillfället. Ingen av dem har diakonipastoral.

Fig. 5: Församlingar i enkät nov. 2018 med diakonipastoral

I några av de intervjuade församlingarna – både med och utan pastoral och Vägledningsarbete – märks en tydlig och nära koppling mellan styrdokument (FIN) och den diakonala verksamheten. Det kan tyda på, att ett aktivt arbete med bred delaktighet när sådana underlag tas fram, ger en god grund för alla att beskriva mål och syfte med verksamheter och prioriteringar. Den gemensamma processen skapar delaktighet. Grunddokumenten kan ge tydlighet i styrning och ledning, och möjlighet att gå tillbaka, utvärdera och analysera verksamheter mot gemensamt formulerade mål.

Verkligheten kan också vara en annan: med begränsade resurser, personalbrist på grund av rekryteringssvårigheter, stora diakonala behov med vidsträckta ytor att täcka, allt färre aktiva församlingsmedlemmar och andra samhällsaktörer att dela den grundläggande uppgiften med. En intervjuad diakoniassistent i en mindre inlandsförsamling, som just uppdaterat FIN, säger: ”Jag har funderat mycket kring uppdraget: Vad är egentligen min uppgift? Vad gör jag här?” Kollegan i pastoratet tillägger:

- » Det är viktigt för diakonal utveckling att analysera och reflektera: Var behövs jag bäst? Med vilka människor? Var gör jag bäst nytta?

Andra undersökningar och rapporter pekar också, på motsvarande sätt som citaten ovan, på frågan om var och hur samtal förs om vad som ligger till grund för det diakonala uppdraget. Det man tar upp i några av de intervjuade församlingarna, liknar de som redovisas från fokusgrupper i projektet Diakoni och välfärd på nationell nivå:

- » Diakoner vill reflektera och analysera i arbetslag och ledningsfunktion. Var sker den teologiska reflektionen om diakoni? Har diakonerna en plats i det samtalet eller ses de främst som utförare? (*Hinder för diakonal utveckling i Svenska kyrkan*, s. 7, Hollmer, M. 2018)

Liksom diskussionen i en rapport från Stockholms stift:

- » Samtalen om diakoni är de som sällan eller aldrig förs, brist på kunskap om diakonatet som vigningstjänst ger en traditionell diakonisyn och bibehåller hierarkier ... (*Diakonins strukturer*, s. 27, Engel C. i Christiansson & Engel, Stockholms stift 2018)

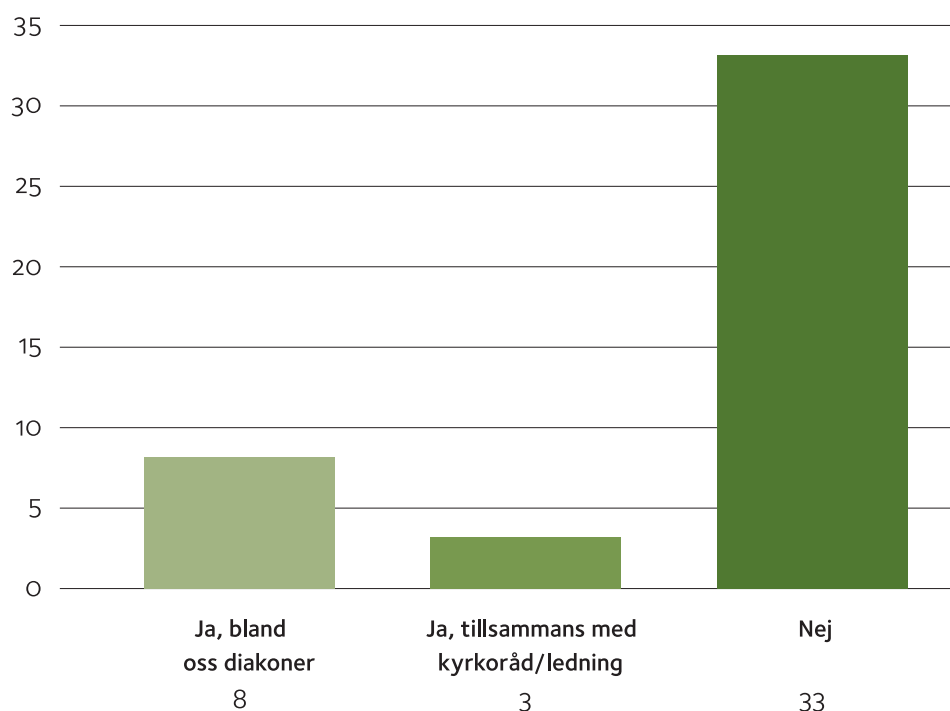
I tolv av församlingarna i Luleå stifts kartläggning har diakoner och -assistenter arbetat med *Vägledning för diakoni* (se fig. 6). Tre av dessa har också arbetat med vägledningen i kyrkoråd och/eller ledning. (Två av de svarande församlingarna har i enkäten lämnat ett pastoratsgemensamt svar.)

Den metod med modeller till grund för reflektion och strategisk analys, som vägledningen ger underlag för, välkomnas av alla de intervjuade församlingarna. Också stiftets kartläggning kan vara församlingarna till hjälp:

- » En inventering kommer rätt i tiden för oss. Var ska vi lägga vårt fokus? Det är bra att börja tänka tillsammans. Behoven är stora! Det är en balansgång, frågan blir: Vad ska vi prioritera främst? (Diakon, inlandsförsamling i pastorat)

Så långt styrdokument och strategiskt utvecklingsarbete. De faktiska sammanhang och omständigheter som församlingen verkar i ligger också till grund för verksamheterna: varför man

Har ni i församlingen arbetat med Vägledning för diakoni?

Ett pastoratsgemensamt svar för två församlingar har här räknats som 1, därför är summan 44. Övriga svar från dessa två församlingar har redovisats var för sig. Här saknas också tre församlingars enkätsvar som kompletterats vid intervjutillfället. En av dem har arbetat med vägledningen, bland diakoner och -assistenter.

Fig. 6: Församlingar i enkät nov. 2018 som arbetat med Vägledning för diakoni

gör man det man gör, eller inte. Ibland sägs fyllda kalendrar, neddragningar, sjukskrivningar eller vakanser i praktiken göra det svårt att hinna med det strategiska arbetet:

- » Det vore ett stöd att göra en analys av vilka behov som finns och vad vi gör. Det kan bli en hjälp när vi behöver prioritera, med begränsade resurser och tidsbrist. Att arbeta med FIN är bra på motsvarande sätt. Men det finns en risk att allt sådant arbete blir ytligt och översiktligt när det är pressat med tid.
- » Det är efterfrågade saker: struktur, analys, prioriteringar. Hur, och vad? Även om vi har ont om tid är det ju det här vi vill komma till. (Diakon, inlandsförsamling i pastorat)

Samtliga intervjuade landsbygdsförsamlingar tar upp rekrytering och/eller vakanser som problematiska. Ett pastorat med två församlingar talar om utmaningen i att matcha lediga tjänster med församlingens behov och "rätt diakon". En felrekrytering kostar tid, kraft och pengar, säger man:

» Vi har fått en del spontana förfrågningar, men vi har legat lågt. Vi behöver först veta hur behoven ser ut som vi ska rekrytera till. Veta vad vi ska ha – och att det blir hållbart på lång sikt. Vi skulle behöva förstärka med ett antal diakontjänster. (Kyrkoherde, inlandspastorat)

Det är inte enbart diakonbrist som kan göra verksamheten ansträngd. När det saknas präster – komminister, församlingsherde, sjukhuspräst – i församlingen får det konsekvenser för flera verksamhetsområden. Diakon eller -assistent täcker upp där prästen skulle ha hållit andakt, gudstjänst eller deltagit i olika grupper. På motsvarande vis får diakonen, om församlingen inte längre har en husmor eller tillräckligt med ideella, själv ordna med exempelvis servering i anslutning till verksamheter. Det tar tid från andra angelägna uppgifter.

I en till både yta och diakonala behov stor inlandsförsamling, där det tjänstgör en diakoniasistent på enbart halvtid, kan hårda prioriteringar behövas. Saknas dessutom en komminister märks begränsningarna i resurser för diakonal verksamhet tydligt. I en annan inlandsförsamling fanns vid tiden för intervjun ingen fast anställd präst. Här är man beroende av aktiva pensionärer. Gudstjänster och kyrkliga handlingar upprätthålls av emeritipräster; emellanåt av inlånad präst från grannförsamlingen cirka 20 mil bort.

Att till exempel ta fram en diakonipastoral till grund för verksamheten kan här te sig komplicerat. Samtidigt är en sådan verklighet också den kontext som biskopsbrev och kyrkoordning menar att diakonin i varje tid måste förhålla sig till. Även då behövs analys och strategi, för att begränsade resurser ska komma till bästa nytta.

Detta är några av de utmaningar som församlingarna i Luleå stift möter. Hösten 2015, med de många flyktingarnas ankomst, blev ytterligare en påminnelse om de snabbt skiftande sammanhangen för församlingsdiakonin. Då visades prov på flexibilitet och situationsanpassning. Hösten 2018 anger 23 församlingar ännu en eller flera sådana pågående verksamheter för nyanlända. I andra församlingar är flyktingar med uppehållstillstånd nu en del av den ordinarie verksamheten. Fem av de intervjuade församlingarna berättar att projektmedel för integration möjliggjort diakonala satsningar med kompetenshöjning, projektjänster och nya verksamheter mellan 2015 och 2018.

Samtalen om diakonal utveckling måste alltså föras i varje församling. Det krävs förutom lokal förankring också kunskap, erfarenhet och väl underbyggda beslutsunderlag. Det blir annars ”en omöjlig ekvation ... :

» ... att hinna med både det mer traditionella som förväntas rymmas inom tjänsten, och att utveckla uppdraget mot nya inriktningar, arbetssätt, kontakter och verksamheter.

» Som ny diakon kommer man ut med visioner efter utbildningen, att arbeta utifrån sina vigningslöften att ”stötta dem som befinner sig i kroppslig och själslig nöd”. Stötta de mest behövande. Samtidigt är direktivet: ”du får inte sluta med uppvaktningarna!” (Diakon, mindre kustförsamling i pastorat)

En intervjuad diakon, i ett pastorat som fått handledning av stiftsdiakon i arbetet med att ta fram en diakonipastoral, uttrycker sin uppskattning över stiftets stöd men hade önskat mer – inte enbart vid igångsättning utan stöd processen igenom.

De diakonala verksamheternas antal och inriktning

I enkätsvaren har totalt 48 församlingar angett sammanlagt 867 specifikt diakonala verksamheter. I några fall anger svaren samlingsnamn på verksamheter, där sannolikt flera ingående delaktiviteter kan betecknas som diakonala.

Alla svar har räknats, oavsett kriterier för vad som menats med diakonal verksamhet och utan åtskillnad mellan angivna verksamheters frekvens eller varaktighet. I svaren finns både veckovis återkommande aktiviteter, och verksamheter enbart på särskilda helger under kyrkoåret samt säsongsverksamheter. Då det utifrån enbart verksamheternas namn ofta inte går att avgöra deras omfattning i tid och varaktighet, har varje angiven verksamhet räknats som en, utan inbördes ordning eller viktning.

I genomsnitt redovisar varje församling i enkäten 18 diakonala verksamheter. Antalet för varje enskild församling varierar dock stort: från 4 till 47 verksamheter. Mindre församlingar redovisar i genomsnitt färre diakonala verksamheter. Av dessa har ofta fler verksamheter huvudsakligt fokus på omsorg och gemenskap, än på förändring och problemlösning.

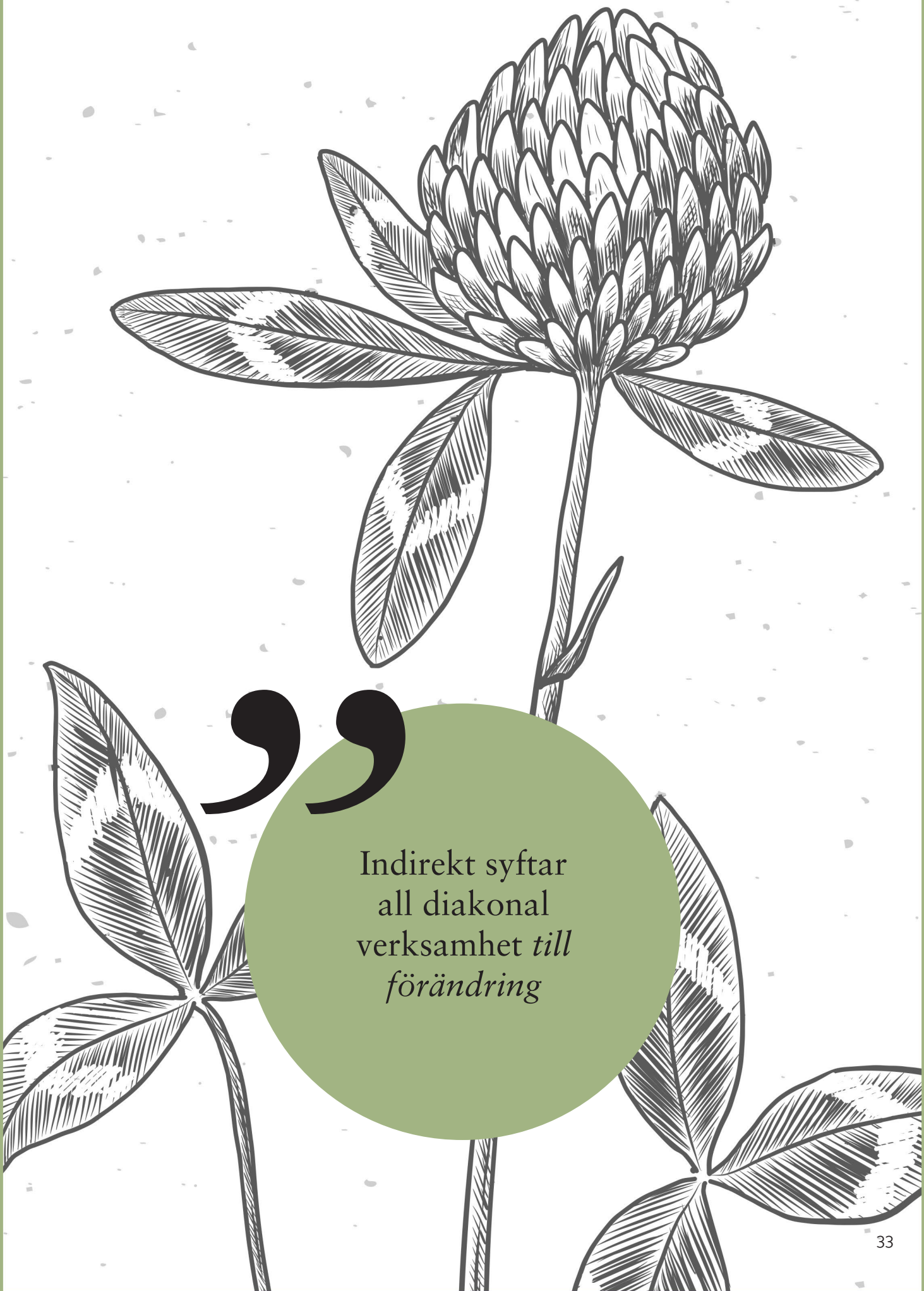
Variationen i antalet verksamheter, mellan 4 och 47, är dock inte enbart en fråga om församlingsstorlek, resurser och kontext. Den församling som angett allra flest verksamheter är en mellanstor landsbygdsförsamling – inte en större stadsförsamling. Störst variation i den diakonala verksamhetens inriktning och fokus redovisar dock stadsförsamlingarna. En kontextuell diakonal medvetenhet där aktiva prioriteringar görs utifrån välgrundade teologiska och andra styrdokument, finns likaväl i mindre församlingar med begränsade resurser. Detta gör att resultaten i kartläggningen får generaliseras med stor försiktighet.

Alla siffror får också tolkas med reservation för det tidigare sagda om skillnader i både hur de svarande uppfattat frågan och hur man definierar diakonala verksamheter. Svaren är också tidsbundna: verksamheter som funnits men avslutats under våren 2018, eller planerats starta senare än hösten 2018, finns inte med. Enbart pågående diakonala verksamheter efterfrågades.

Trender i enkätsvaren: diakonala verksamheter

Relativt få församlingar anger verksamhet med praktikplatser, frivård, instegsjobb etcetera	Alla församlingar anger verksamheter för åldersgruppen 65 +	Mest frekventa diakonala verksamheten för vuxna är enskilda samtal, samtals- och sorgegrupper
Mat- och pratgrupper tas upp av många. Vid sidan om gudstjänster är detta de mest frekventa generationsöverskridande diakonala verksamheterna: sopplunch, middagsgrupp, lunch med programpunkt och/eller andakt	Alla större församlingar eller pastorat vid kusten har diakonipastoral	Syföreningar tas upp av färre än hälften. Andra har gett dem nya namn som "öppet skapande"
Caféverksamhet: språk-, stick-, internationella etcetera anges av både stora och små församlingar	Några församlingar anger verksamheter med fysisk aktivitet: vandringar, promenader, stolympa, yoga, meditation	Väldigt få församlingar tar i enkätsvaren upp verksamheter på teckenspråk. Få anger finskspråkiga grupper. Verksamheter på samiska eller meänkieli nämns inte, och inte heller andra språk preciseras
	Verksamheter för livskvalitet och ett gott samhälle dominerar svaren i alla åldersgrupper och kategorier	

Fig. 7 *Trender i enkätresultatet: diakonala verksamheter i Luleå stift hösten 2018*

Indirekt syftar
all diakonal
verksamhet *till*
förändring

Med hjälp av *Vägledning för diakoni*: anvisningar, exempel och modell, har församlingarnas diakonala verksamheter av rapportförfattaren alltså klassificerats utifrån huvudsaklig inriktning: livskvalitet och ett gott samhälle, allmänmänsklig problematik eller allvarlig psykisk/social problematik. Nedan visas hur stor andel av församlingarna som anger diakonal verksamhet på respektive område.

Sex församlingar i stiftet har enbart uppgett diakonal verksamhet som klassificerats med huvudsaklig inriktning på livskvalitet och ett gott samhälle. Dessa sex är alla mindre församlingar, där den diakonala kontexten skulle kunna vara sådan – inte minst utifrån omvärldsbilden av stiftet, ovan – att just omsorg om och gemenskap med äldre församlingsbor i ensamhet är prioriterat. Det kan också betyda att man här utövar en mer traditionell diakoni: ”som ofta består av syföreningar och besöksgrupper” och ”där församlingsborna ska komma till församlingen”. (*Hinder för diakonal utveckling i Svenska kyrkan*, Hollmer, M. 2018 s. 7)

I 17 församlingar har man inte angett någon diakonal verksamhet som kan placeras i kategorin med huvudsaklig inriktning på svårare psykisk eller social problematik. Dessa församlingar är relativt jämnt fördelade mellan större och mindre, kust och inland i stiftet. Även det kan bero på lokala förutsättningar och resurser. Här behövs en fördjupad inventering för förståelse och analys av bakomliggande faktorer och lokala förutsättningar.

I fokus för församlingarnas diakonala verksamhet

Verksamhet	Antal
Livskvalitet – gott samhälle	100% (48)
Allmänmänsklig problematik	87% (42)
Allvarlig psykisk/social problematik*	65% (31)

*) Mest frekventa verksamheter i denna kategori är enskilda samtal/självvård, ekonomiskt och socialt stöd, hjälp till socialtjänst-/myndighetskontakt och samverkan.

Fig. 8: Fokusområden enligt enkätsvar, diakonala verksamheter i Luleå stift 2018-19 (klassificering enligt *Vägledning för diakoni*)

Enkätsvaren: diakonala verksamheter i olika åldersgrupper

Frågan om diakonala verksamheter delades i enkäten in i åldersgrupper: barn och unga upp till 18 år, unga vuxna 19-30 år, vuxna 31-64 år och vuxna 65 +. Det fanns också möjlighet att ange generationsöverskridande verksamhet och att fritt skriva egna kommentarer. Respondenterna har även lämnat uppgift om namn och församling.

Till materialet från kartläggningen hör ett underlag för erfarenhetsutbyte: *Vem gör vad var*. Det beskriver var i stiftet olika diakonala verksamheter bedrivs och var erfarenheter finns att ta del av. Detta har varit efterfrågat vid intervjuerna, både i allmänhet och särskilt för vissa verksamheter. I rapporten knyts dock ingen specifik verksamhet till respondent eller församling.

I det följande presenteras resultat av enkätsvaren: dels de diakonala verksamheternas frekvens, dels deras inriktning klassificerade enligt vägledningens modell. Resultat av intervjuerna redovisas också för varje åldersgrupp som komplettering och fördjupning.

Vilka diakonala verksamheter har församlingen för barn och unga 0-18 år?

Enkätresultat frekvens diakonala verksamheter för barn och unga 0-18 år

Diakonal verksamhet för barn 0-18 år	I antal församlingar
Öppen verksamhet: Liten & stor etc.	60 % (29)
Barngrupper, miniorer, barntimmar, After school, OMG, lovkul etc.	48 % (23)
Enskild självård, samtalsgrupper, sorg, utsatthet	45 % (22)
Konfirmandarbete	33 % (16)
KU/Ung ledare	27 % (13)
Barnkör/musiklek	27 % (13)
Läger, fysisk aktivitet/idrott, skapande	27 % (13)
Ungdomsgrupper, tjej-killgrupper, fredagsmys etc.	25 % (12)
BIV/BIS, ensamkommande, språkcafé etc.	20 % (10)
Förebyggande råd, diakonalt stöd, samverkan etc.	19 % (9)
Skolsamverkan	17 % (8)
Barn-/ungd.gudstjänst, ekum. vecka, Messy church (andakt)	6 % (3)
Ingen diakonal verksamhet i åldersgruppen	6 % (3)
Barn-/unga med funktionsnedsättning	4 % (2)
Teckenspråk	4 % (2)
Ungdomstjänst/praktik	4 % (2)

Mindre frekventa verksamheter, antal: HVB-hem, stöd 2.; Verksamhet för hemmasittare 1; Profetisk diakoni, påverkansarbete 1; Minoritetsspråk 0.

Fig. 9: Diakonala verksamheter för barn och unga 0-18 år

Den mest frekventa diakonala barnverksamheten i Luleå stifts församlingar är enligt enkätsvaren öppen verksamhet för barn och föräldrar: Liten och stor, öppet kyrkis – ibland i samverkan med frikyrka. Vanligt är också miniorer, juniorer/”storiorer”, barntimmar/”Skatten”/söndagsskola, verksamheter efter skoltid och på lov. Enkätsvaren visar att församlingarna räknar barngrupper, som ofta leds av pedagog och ibland musiker (enligt kommentarer och intervjusvar) till diakonala verksamheter:

» Till viss del handlar mötet med ungdomar om omsorg kring deras mående. Så både pedagoger och diakon får arbeta med ungdomar med dålig mental hälsa eller andra typer av själslig omsorg. (Diakon, större församling i pastorat vid kusten)

Också bakom verksamheter som enligt *Vägledning för diakoni* har fokus på omsorg och gemenskap i kategorin livskvalitet och ett gott samhälle, kan som nämnt finnas diakonalt arbete med förändring och problemlösning i fokus. En församling skriver i sin kommentar:

» Kladdkaksmåndag: öppen verksamhet 10-12 år. Flera barn har haft behov av personliga samtal. Varje gång ljusständning med egna böneämnen eller tankar. (Kyrkoherde i mindre församling vid kusten)

Om, eller hur frekvent diakon och/eller -assistent medverkar i verksamheten går däremot inte alltid att utläsa. En kommentar illustrerar också definitionsproblematiken:

» Ja och nej. Vad är diakonal verksamhet i en barngrupp och vad är det inte? Utifrån vår verksamhet finns det förstås diakonala inslag även om de inte leds av diakon. (Kyrkoherde i mindre pastorat i inlandet)

Killgrupper och tjejgrupper finns i både regelbunden form under namn som ”Fredagsmys”, och som behovsstyrda grupper där man beskriver till exempel:

» Vi har ingen kontinuerlig verksamhet som kallas t.ex. barnens diakoni. Men vi försöker hjälpa barn och familjer när de hamnar i speciellt svåra situationer. Det finns barn med alkoholproblematik i familjen men också enstaka ynglingar som själva kan vara på väg in i problem som vi behöver hålla ett extra öga på. Tidigare var vi på skolan och höll i kill- och tjejgrupper. Vi har på senare tid identifierat ett antal killar knappt över 10 år som drar omkring sent på kvällarna. Då har vi lyckats få in dom på församlingshemmet på killkvällar vilket varit väldigt uppskattat både för killarna och även för oss själva. (Kyrkoherde i mindre församling, inlandskommun)

Konfirmandundervisning, KU och Unga ledare nämns av 33 % respektive 27 % i svaren. Lika många, 27 % har barnkör, musikleik eller annan musikverksamhet med diakonala inslag. En församling skriver att man har diakonala verksamheter ”endast för asylsökande barn” i den här åldersgruppen. Till de mindre frekventa diakonala verksamheter som redovisas hör stöd till hemmasittare (en stadsförsamling), och temadagar i årskurs 5 och 7 exempelvis om ”död och sorg” (en annan stadsförsamling).

Dopinbjudan tas upp av en församling som diakonal barnverksamhet, men finns mest sannolikt i samtliga. Barn- och familjegudstjänster nämns också sällan i enkätsvar som diakonal

verksamhet (av 6 % eller 3 församlingar): ett exempel på hur man har tolkat frågan och hur olika församlingarna ser på, och definierar diakonala verksamheter.

Ingen av de svarande har specifikt angett nätbaserad diakonal verksamhet (i sociala medier, chatt på webbforum/-jour, nätvandring etc.) bland barn och unga – eller i någon annan åldersgrupp.

Tre mindre församlingar (två i inland, en vid kusten) anger ingen diakonal verksamhet alls för åldersgruppen 0-18 år.

Fördjupning i intervjusvar och diskussion: verksamheter för barn och unga

Barn- och ungdomsverksamheten är något som diakoner och diakoniassistenter uttrycker särskild omsorg om. I två intervjuade församlingar är diakoni för barn och unga ett särskilt prioriterat mål. En av de minsta församlingarna, utan anställd diakon, arbetar för att skapa mötesplatser med föräldrar som kommer till kyrkan för barngruppsverksamheten, samla dem till samtal och reflektion för att t.ex. visa på samband mellan kristen tro och föräldraroll.

I två andra landsbygdsförsamlingar, där många unga efter grundskolan flyttar till gymnasiet i centralorten, funderar diakonerna på pastoratssamverkan för att de ungdomarna inte ska tappa församlingskontakten. Tröskeln, reflekterar de, blir högre till centralortens kyrka och ungdomsverksamhet. I hemförsamlingen har man förlagt verksamhet för dessa åldrar till helger, när de unga är hemma.

Två församlingar tar upp goda relationer till, och nära samverkan med grundskolan. I den ena församlingen är skolverksamheten en fortsättning på möten med barn och föräldrar i kyrkans barngrupper. Relationen med skolan hör till dem man särskilt vårdar sig om:

» Det är enbart Svenska kyrkan som har fått möjlighet att vara på plats i skolan, inte något av de andra trossamfundet. Det är oss ett kärt område, dyrbart för oss, men det är också sårbart. Vi bygger hela tiden på det långa och långsiktiga förtroendet. Kyrkan finns med i årskurserna 6-7-8-9. Nuvarande rektor finns också med i kyrkans verksamhet. Det har påverkat samarbetet positivt. (Kyrkoherde, mindre församling vid kusten)

I den andra församlingen har man under en rad år byggt upp en metod för samtal och förebyggande:

» Vi arbetade fram en modell där vi mötte tjejer och killar var för sig i samtal. Det gav positiva resultat med påföljd att skolan ville ha detta varje år. Förebyggande möter vi också skolhälsans team. Lärarna finns i bakgrunden som resurs, men vi möter eleverna utan lärarna närvarande, i stället möter vi dem i uppföljande samtal efteråt.

» Vi har ibland också stöttat lärarna i enskilda fall med stökiga elever. Via pedagogerna har vi mycket samarbete med skolan. I och med det blir steget inte så stort till konfirmation, kyrkan blir bekant och vi är välkända ansikten. (Diakon i mindre församling, pastorat vid kusten)

När samarbetet är etablerat beskrivs det som ömsesidigt uppskattat: av kyrkan som tröskel-sänkande för de unga, att komma till och fortsätta i församlingens verksamheter, och av lärare som en efterfrågad kompetens och resurs. Det är dock tydligt att relationerna är beroende av en ömsesidig förståelse för kyrkans roll och uppgift i samarbetet.

Intervjupersonerna beskriver att diakonen deltar i barn-/ungdomsgrupper och barnkör i första hand i samarbete med pedagog respektive musiker. I flera församlingar finns diakonen med i grupperna vid särskilda teman, som ”diakonins väsen”, relationer och roller, för samtal med föräldrar och ibland som stöd vid konflikthantering.

Diakonal verksamhet med unga ledare beskrivs som utvecklande för de unga och för deras relation till kyrkan, och som en viktig fortsättning på konfirmandarbetet. Det är en kontaktyta där diakonen kan möta de unga för att se, bedöma och agera förebyggande:

» Ett exempel är [litet samhälle] där vi vet att det finns droger, det finns risk för både missbruk och psykisk ohälsa. Men där finns samtidigt många unga som är konfirmander och som vi möter i det sammanhanget. Unga ledare och i vår ledarutbildning mår bättre. Vi har många nya där. (Diakon i mindre församling vid kusten)

Barn i utsatthet: förebyggande diakonala verksamheter

Ett område med prioritet i stiftets verksamhetsplan är barn och unga i olika former av utsatthet. Frekventa diakonala verksamheter som indirekt kan ge stöd eller förebygga barns utsatthet är samtal och ekonomiskt stöd, ”ekonomisk krishjälp”, till barnfamiljer.

Stöd till barn i utsatta situationer redovisas av församlingar av alla slag: mindre, större, i städer och på mindre orter. I intervjuade församlingar säger man sig ha både kännedom om läget bland unga, och verksamhet i egen regi eller samverkan. I något fall har man blivit inbjuden till samverkansmöte med andra aktörer, kommun, polis m.fl. men inte haft resurser att delta p.g.a. vakanta tjänster.

Samtalsgrupper med tjejer och killar i högstadiet finns i fem församlingar (enkätsvar). Totalt har själavård och samtalsgrupper i ålderskategorin 0-18 år tagits upp av 45 % eller 22 st. Det är därmed den tredje vanligaste diakonala verksamheten för barn och unga. Ett par församlingar uppger att man har särskilda samtalsgrupper för unga som förlorat en nära anhörig; en församling har en grupp för barn ”med trasslig uppväxt”. Lärhjälps eller studiehjälps tas upp av fem församlingar.

Lägerverksamhet med diakonala inslag, för dem som är hemma under skollov, liksom församlingsresor och utflykter för barnfamiljer redovisas av ca ¼ av församlingarna.

En särskild form av långsiktigt förebyggande diakonalt arbete är den parrelationskurs för föräldrar (PREP) som en församling som både lämnat enkät- och intervjusvar regelbundet erbjuder. Metoden kräver två utbildade ledare. Deltagarna samlas vid fyra tillfällen varav en heldag för att samtala om och utveckla sin relation.

» Det förebyggande är särskilt viktigt för att skydda barnen. Ett exempel är det vi möter i samtal med par som står i en relationskris eller inför en separation: de säger ofta "Tänk om vi vetat det här innan ...!" Parrelationskurserna är bra. Om vi skulle annonsera, vågar vi öppna det fönstret? Vi smyger lite med vad vi gör för att vi vill mäta med, kunna svara mot efterfrågan. (Diakon och kyrkoherde i församling vid kusten)

Verksamheter som riktar sig till barn och unga på området integration och migration tas upp i sju av de elva intervjuade församlingarna, och av 20 % i enkätsvaren. Många sådana verksamheter är under avveckling eller har upphört när Migrationsverket stängt lokala boenden. Men i enkätsvaren, hösten 2018, är fortfarande språkcaféer med barn och föräldrar, läxhjälp, samtal och stöd, pingis för ensamkommande och andra verksamheter vanliga i hela Luleå stift (23 av 48 församlingar). På några platser har man även utbildat personal för och erbjuder konceptet Barn i väntan/Barn i start (BIV/BIS, framtaget av Individuell människohjälp och Svenska kyrkan).

Formerna för församlingarnas diakonala verksamheter bland nyanlända förändras med behoven. Medan de tidiga flyktingboendena avvecklas, tar både större och mindre orter och församlingar nu emot kommunplacerade flyktingar med uppehållstillstånd.

De språkcaféer som startades under den mest intensiva perioden av flyktingmottagande ser ut att, där de finns kvar, kunna bli öppna mötesplatser för integration i lokalsamhället:

» Caféet är en mötesplats inte enbart för invandrare som ska öva sig på svenska utan för småbarnsföräldrar och andra, även svenskar. Det har förgrenat sig till en ganska stor barn- och ungdomsverksamhet. (Diakon i mindre församling, pastorat vid kusten)

En annan församlings namn på sitt café (en verksamhet som är avslutad): Café Nyfiket, visar också på den strävan till öppenhet, och de möjligheter mötesplatsen kan skapa, som beskrivs av diakonen ovan.

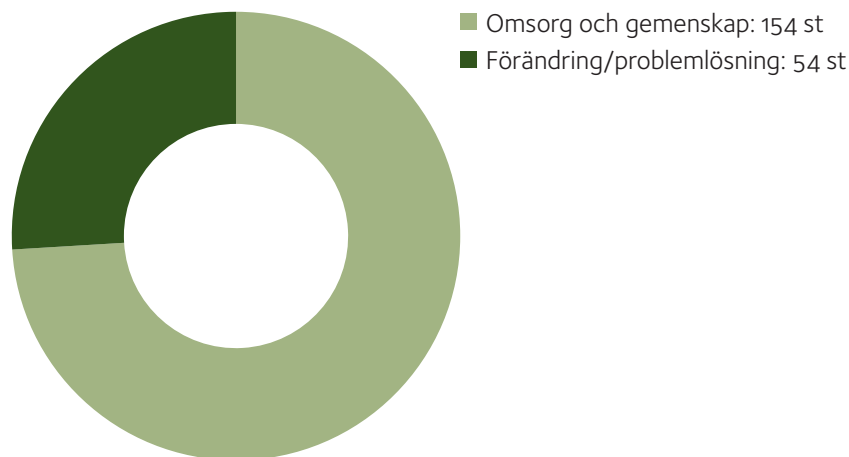
Diakonala verksamheter och insatser för barn och unga med psykisk ohälsa, och verksamheter för suicidprevention tas upp nedan under rubriken *Diakonal verksamhet i särskilda grupper*.

Diakonala verksamheters huvudfokus: 0-18 år

Enkätsvaren har klassificerats med hjälp av vägledningens modell utifrån verksamheternas huvudfokus och -inriktning.

Verksamheter som klassificerats med huvudsakligt fokus *Omsorg och gemenskap* har grön färg, medan verksamhet med huvudfokus *Förändring och problemlösning* är blå. I åldersgruppen barn och unga 0-18 år fördelar sig svaren enligt bilden på följande sida.

Diakonala verksamheters huvudfokus i kategorin livskvalitet och ett gott samhälle i åldrarna: 0-18 år

I kategorierna *allmänmänsklig problematik* och *allvarlig psykisk/social problematik* dominerar huvudfokus förändring/problemlösning (blå) i alla åldrar.

Fig. 10: Diakonala verksamheters huvudfokus 0-18 år

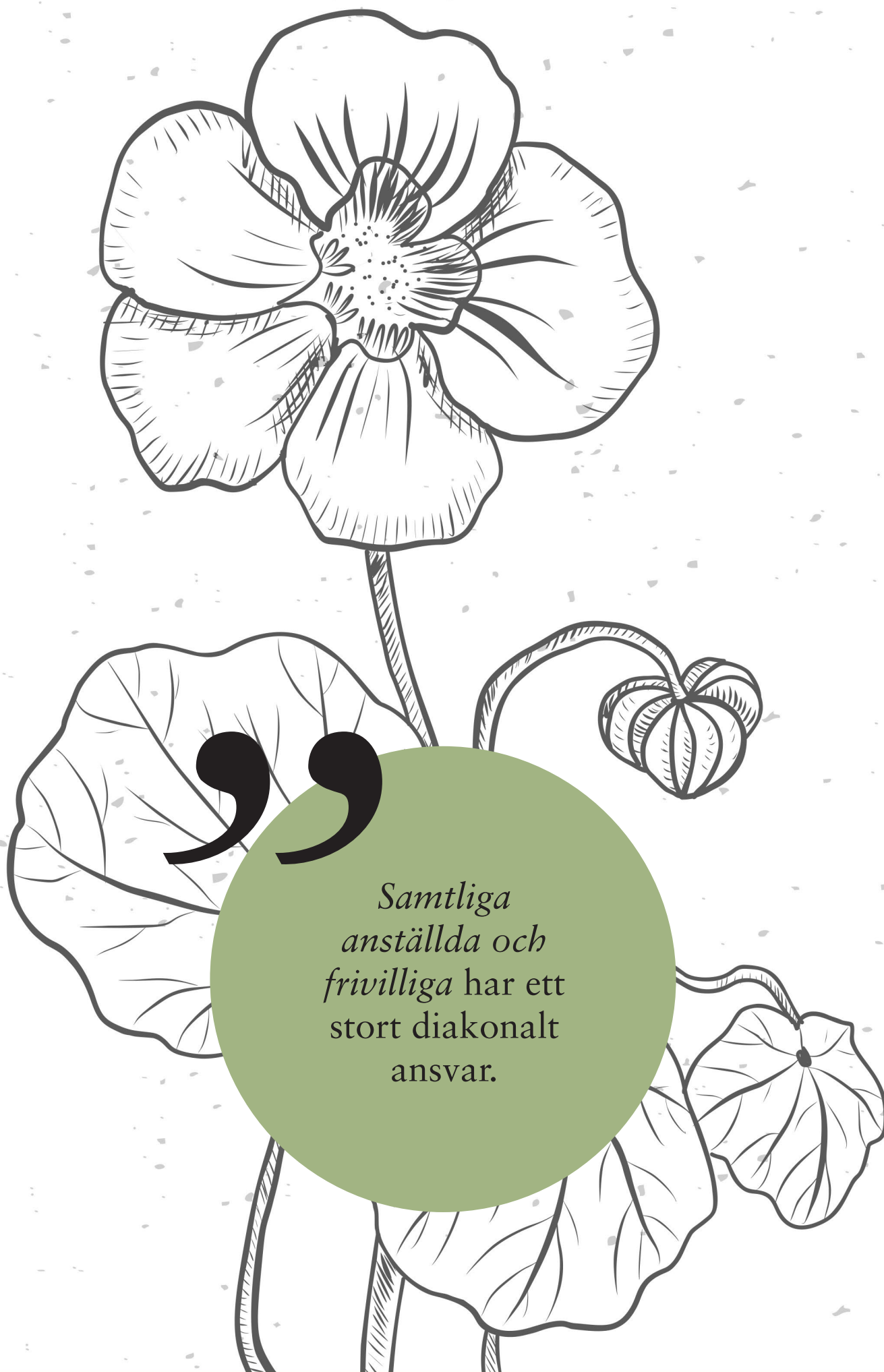
Verksamheter med förändring och problemlösning i fokus

De församlingar som angett diakonal verksamhet för barn och unga med förändring och problemlösning i fokus, tar generellt upp verksamheter i tabellen nedan antingen i egen regi eller i samverkan med andra samhällsaktörer. Listan är ordnad i fallande skala. För andel/antal, se föregående tabell (fig. 9). Tolv församlingar uppger – utifrån klassificeringen – inga diakonala verksamheter för barn 0-18 år med fokus förändring/problemlösning.

Diakonal verksamhet 0-18 år: förändring-problemlösning i fokus

Diakonalt stöd, enskilda samtal, rådgivning, självvård
Ledarskola/personlig utveckling
Elevkontakter grundskola inkl. skolsamtal och temadagar
Diakonalt stöd/familjer
Stöd i grupp, ungdomsgrupper
Ekonomiskt stöd och stöd till barn i familjer med missbruk
Stöd till ensamkommande, invandrare, BIV/BIS
Förebyggande råd
Läxhjälp/studiehjälp
Samverkan HVB-hem, stöd
Sommarjobb, ungdomstjänst
Tillsammans-grupper, samarbete
Stöd till hemmasittare

Fig. 11: Diakonala verksamheter 0-18 år med fokus förändring/problemlösning

*Samtliga
anställda och
frivilliga har ett
stort diakonalt
ansvar.*

Diakonala verksamheter för unga vuxna 19–30 år

Bland unga vuxna, 19–30 år, är den mest frekventa diakonala verksamheten i Luleå stift enligt enkätsvaren samtalsgrupper och enskild själavård (52 %). Där återfinns samtalsgrupper om tro och liv, om sorg eller familj och sorg, liksom grupper för unga med trasslig uppväxt.

Vanligt bland församlingarnas svar är också caféer med olika inriktning: internationella caféer, språkcaféer eller stickcaféer (39 %). Sedan följer andakter, gudstjänster och meditation (29 %), körer och musikverksamhet (25 %) samt – lika frekvent – måltidsgemenskap. Den senare i form av middagar (församlingsmiddag, kyrkmiddag, Middax, AW) ibland med särskild inriktning: till exempel Messy church som främst riktar sig till barnfamiljer.

Diakonal verksamhet för vuxna 19–30 år	I antal församlingar
Enskild själavård, samtalsgrupper: sorg, utsatthet	52 % (25)
Caféer, mötesplatser (vissa inriktning språk-/integration)	39 % (19)
Andakter, gudstjänster, meditation	29 % (14)
Körer, musik	25 % (12)
Middagar, Messy church etc.	25 % (12)
Daglediga, öppen verksamhet	23 % (11)
Ekonomiskt stöd, hembesök	21 % (10)
Nätverk, förebyggande råd, samverkan suicid etc.	21 % (10)
Ensamkommande, asylsökande, nyanlända, stöd	19 % (9)
Vandring, fysisk aktivitet/idrott, skapande	19 % (9)
Unga med funktionsvariationer, teckenspråk	17 % (8)
Praktikplatser, S:t Mary, arbetsträning, handledning	17 % (8)
Bibelstudium, bönegrupp, föreläsningar, Världens kurs	17 % (8)
Ungdomsgrupp, KU (-20 år), läger + unga ledare (-25)	15 % (7) + 8 % (4)
Ingen diakonal verksamhet alls i åldersgruppen	4 % (2)

Mindre frekventa verksamheter, antal: Ideella uppdrag/volontär 3; Internationell grupp 1; Skola/universitet och diakoner på stan 1; Dopsamtal 1; Profetisk diakoni/påverkansarbete 0; Minoritetsspråk 0.

Fig. 12: Diakonala verksamheter för unga vuxna 19–30 år

Sammantaget är verksamheterna för unga vuxna varierade. Vid sidan om den stora andelen (52 %) med inriktning på samtal och diakonalt stöd finns nätverk och samverkan med förebyggande inslag mot psykisk ohälsa. Under separat rubrik, *Diakonal verksamhet i särskilda grupper*, beskrivs bland annat verksamhet för unga med psykisk ohälsa.

Församlingarna redovisar också grupper för unga med funktionsvariationer – ibland i samarbete med frikyrka –, kreativt skapande och med idrott eller annan fysisk aktivitet. Praktikplatser, arbetsträning, handledning tas upp av 17 % (8 församlingar) varav två inom S:t Mary-projekt.

Bland mindre frekventa verksamheter med unga vuxna, sådana som få församlingar noterat som diakonala, märks ideella uppdrag/volontärbete, dopsamtal samt universitetskyrka – det sistnämnda av förklarliga skäl då det enbart finns två universitet i stiftet.

”Diakoner på stan” och annan närvaro i samverkan med andra samhällsaktörer, regelbundet eller vid så kallade högriskhelger, nämns som diakonal verksamhet i det förebyggande arbetet:

- » Mycket av diakonin är att finnas ute, synliga i samhället, och samtala med människor under dagar, helger och kvällar. (Diakon, mindre församling vid kusten)

Påverkansarbete/profetisk diakoni, diakonal verksamhet med urfolk som uttalad målgrupp och/eller på minoritetsspråk nämns inte i denna åldersgrupp. Det kan delvis förklaras av intervjusvaren som beskriver viss sådan verksamhet som integrerad i annan, till exempel gudstjänst på flera språk. Som generationsöverskridande diakonal verksamhet, som därmed också omfattar unga vuxna, har en av församlingarna angett en flerspråkig:

- » Julgröt med julevangeliet på så många språk vi har biblar till. (Diakon, mindre församling, inland)

I intervjuer tar ett par församlingar upp profetisk diakoni. En församling ger där också exempel på att man bedrivit sådan: medverkan i nyhetsinslag i lokaltidningen om dels hemlöshet, dels långtidssjukskrivnas ekonomiska situation. Inget enkätsvar har uppgett profetisk diakoni som verksamhet.

Många har i denna åldersgrupp noterat enbart en eller två diakonala verksamheter. Ofta är det gudstjänster och måltidsgemenskap, liksom det generella svaret ”diakont stöd” som är ”för alla”. Två mindre församlingar på landsbygd anger ingen diakonal verksamhet alls för unga vuxna 19-30 år, inte heller generationsövergripande (dessa båda är dock andra församlingar än de som inte noterat någon verksamhet för gruppen 0-18 år).

En församling som har verksamheter, reflekterar i kommentar till sina svar att det är ”svårt med människor i denna ålder”; de åker till gymnasiet och universitetet och utbildar sig. En stadsförsamling vid kusten har verksamheten ”Vardagsrummet” för unga vuxna och studenter. En mindre församling bjuder in alla åldrar till ”Prat i prästgården” med vardagssamtal, två exempel på mötesplatser med diakonala inslag också för unga vuxna.

Fördjupning i intervjusvar och diskussion: verksamheter 19-30 år

När diakoner/-assistenter och kyrkoherdar i intervjuerna beskriver församlingens diakonala utmaningar och vilka verksamheter man vill utveckla, ger det intryck av att unga vuxna är en grupp som församlingarna inte når i den utsträckning man önskar. I en mindre församling i inlandet säger diakoniassistenten, som varit anställd i fyra månader:

- » Diakonala behov hos unga är ett område som jag ännu bara hunnit diskutera med min mentor. Vi ser behoven, det är en utmaning. Vi vill att det vi startar och tar initiativ till också ska hålla över tid.

- » Ska vi enbart hålla på med äldreverksamhet så har vi snart ingen församling. De äldre är viktiga, men vi måste bredda verksamheten. Hur når vi fler, och andra?

Kyrkoherden i pastoratet lägger till:

- » I underlaget från personaldagen [inför revidering av FIN] märks att vi har mycket verksamhet för barn och äldre, men skulle behöva öppna upp för människor i mellanspannet. De är också en del av framtiden.

En kyrkoherde i en mindre församling vid kusten, med två anställda diakoner och där man 2019 också anställer en ungdomspräst säger:

- » Verksamhet med hög prioritet är den vi har för och med unga.

Detsamma gäller i en av stadsförsamlingarna vid kusten:

- » Diakoni för unga är en medveten prioritering, och att nå dem som inte tidigare varit med i verksamheter i församlingen.
- » Diakonala behov bland unga och vuxna är samtal, möten som ser olika ut för t.ex. unga vuxna som inte vill gå till kurator. Det [samtalet med en diakon] blir en mildare form av samtal, öppnar upp en "samtalsport". (Diakoner i större församling, kuststad)

Åtta församlingar (17 %) har riktad verksamhet till unga vuxna med funktionsvariationer: onsdags-KU, solskensvännerna, torsdagsgruppen, ballagänget, blå fredag. Grupperna är ofta öppna för ett bredare åldersspann, från äldre KU upp till 20-25 och några 50-åringar. En församling anger också teckenspråkig verksamhet för åldrarna 19-30 år.

Liksom för unga upp till 18 år framgår för den här åldersgruppen, i både enkät- och intervjuvar, en oro att de ungas relation till kyrkan går förlorad när de flyttar vidare för jobb eller studier. Enkätsvaren som helhet visar ändå att de verksamheter som finns speglar både bredd och diakonalt engagemang. Här finns samtalsgrupper, nätverk, förebyggande och diakonalt folkhälsoarbete, och olika arbetsmarknadsinriktade verksamheter: praktikplatser, arbetsträning, handledning och samverkansprojektet S:t Mary.

Ett arbetslag med flera diakoner samtalar om risken att enbart hinna med det akuta arbetet och alltför lite av förebyggande:

- » Det är mycket som är akuta insatser. Vart leder de? Hur ser nästa steg ut, vem tar emot efter det akuta skedet? Det förebyggande arbetet hinner vi sällan med.
- » Alla grupper vi har arbetar förebyggande, för att förhindra ensamhet och psykisk ohälsa. Ett annat exempel är självvård för unga, här har församlingen satsat på att utbilda pedagogerna, som ju möter unga i våra grupper och i skolorna.

I en annan kustförsamling säger diakonen på församlingens enda diakontjänst så här om det förebyggande arbetet – efter att trots allt ha gett flera exempel på närvaro i samhället:

- » Ibland känner jag mig som en brandsläckare.

Mer om diakonala verksamheter och insatser för unga vuxna med psykisk ohälsa, och verksamheter för suicidprevention nedan, under rubriken *Diakonal verksamhet i särskilda grupper*.

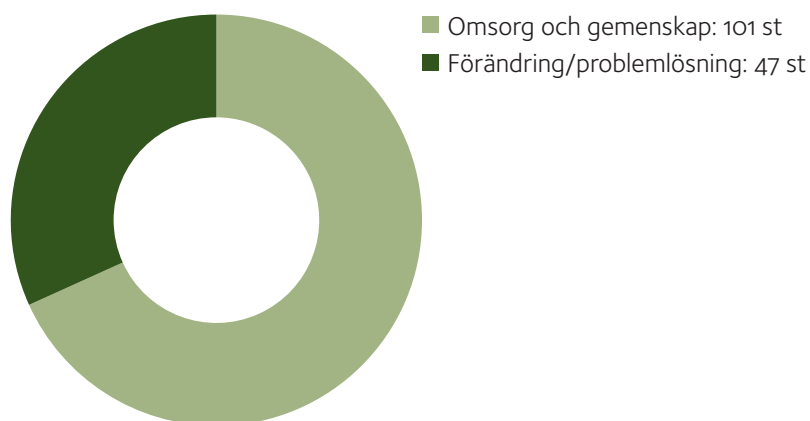
Diakonala verksamheters huvudfokus: 19–30 år

Diagrammet visar fördelningen i åldersgruppen 19–30 år mellan verksamheternas huvudsakliga fokus enligt klassificering: omsorg och gemenskap (grön) respektive problemlösning och förändring (blå).

I den vanligaste verksamhetskategorin: inriktning på livskvalitet och ett gott samhälle, är fördelningen mellan verksamheternas huvudfokus 101 respektive 47.

För verksamheter med huvudinriktning på allmänmänsklig problematik respektive allvarlig psykisk/social problematik, är fokus i stort sett genomgående förändring och problemlösning.

Diakonala verksamheters huvudfokus i kategorin livskvalitet och ett gott samhälle i åldrarna: 19–30 år

I kategorierna *allmänmänsklig problematik* och *allvarlig psykisk/social problematik* dominerar huvudfokus förändring/problemlösning (blå) i alla åldrar.

Fig. 13: Diakonala verksamheters huvudfokus 19–30 år

Verksamheter med förändring och problemlösning i fokus för vuxna 19–30 år

I församlingar där diakonala verksamheter angetts för åldersgruppen 19–30 år, enligt klassificering med förändring och problemlösning i fokus, anges dessa i enkätsvaren så här (vanligaste verksamheterna överst – för andel i procent/antal församlingar, se föregående tabell):

Diakonal verksamhet 19–30 år: förändring-problemlösning i fokus

Samtalsstöd, individuellt stöd

Socialt/ekonomiskt stöd, rådgivning

Ledarskola/personlig utveckling

SFI, integration, språkcafé, vänprojekt etc.

Samverkan med andra aktörer: förebyggande råd, suicidprevention

Diakonalt folkhälsoarbete, psykeveckan: samverkan

Arbetssträning, praktikplatser, samarbete AF, FK

Samhällstjänst

(Figuren fortsätter på nästa sida)

(Fortsättning från föregående sida)

Handledning
Öppenvården, samverkan
Härbärge
Länkarna och LP-samarbete
Vägen vidare, S:t Mary
Extratjänst-projektet

Fig. 14: Diakonala verksamheter 19-30 år med fokus på förändring/problemlösning

Diakonala verksamheter för vuxna 31-64 år

Totalt 302 diakonala verksamheter för vuxna mitt i livet, 31-64 år, har angetts i enkätsvaren. För de yngre vuxna, 19-30 år, noteras 193 verksamheter. I antal verksamheter skiljer det därmed en del mellan de båda åldersgrupperna. Skillnaden kan indikera att församlingarna verksamhets- och målgruppsmässigt prioriterar vuxna mitt i livet – men kan lika gärna bero på att de yngre vuxna är få, i vissa församlingar. Som enkätkommentarer antyder flyttar många för jobb och utbildning i just den åldersgruppen.

En av de mindre församlingarna i inlandet (som inte heller angett någon diakonal verksamhet för åldrarna 19-30 år) har inte angett någon verksamhet för åldersgruppen 31-64 (och ingen generationsövergripande).

Diakonal verksamhet för vuxna 31-64 år	I antal församlingar
Enskilda samtal, självvård, stöd-/sorgegrupper	64 % (31)
Middagar, caféer, sopplunch, matafton etc.	52 % (25)
Ekonomiskt/socialt stöd, hembesök	50 % (24)
Gudstjänster, andakter, bönesamling, meditation	42 % (20)
Körer, musik, sång	39 % (19)
Öppen verksamhet, mötesplatser	35 % (17)
Bibelstudier, Alpha-/samtalsgrupper	29 % (14)
Nätverk, samverkan, suicid, Posom, öppen-/krim.vård	27 % (13)
Föräldrar i öppen barnverksamhet, Liten & stor etc.	23 % (11)
Integration, flykting-, språkstöd etc.	23 % (11)
Fysisk aktivitet, pilgrim, kreativt skapande, film etc.	23 % (11)
Internationella grupper	19 % (9)
Ideella, volontärer, -ledarskap	17 % (8)
Familjeläger, -resor, utflykter	17 % (8)
Syförening, stick-/handarbetscafé	17 % (8)
Praktikplatser, S:t Mary, handledning	12 % (6)
Ingen diakonal verksamhet alls i åldersgruppen	2 % (1)

Mindre frekventa verksamheter, antal: Grupper för personer med funktionsvariationer 2; Teckenspråksgrupper 2; Grupper för småbarns-/konfirmandföräldrar 2; Prep-kurs 1; Temakvällar 1; Profetisk diakoni/påverkansarbete 0; Minoritetsspråk 0.

Fig. 15: Diakonala verksamheter för vuxna 31-64 år

De mest frekvent angivna diakonala verksamheterna (64 %) är även i denna åldersgrupp enskilda samtal, själavård, stöd- och sorgesamtalsgrupper. Därefter följer, liksom bland de yngre vuxna, måltidsgemenskap och körverksamhet. De diakonala inslagen i en kör beskrivs i en enkätcommentar:

» Kören riktar sig till daglediga i alla åldrar, och den samlar verkligen alla åldrar. Kören har tydliga diakonala arbetssätt med gemenskapsfrämjande som ett av målen. Fikapaus samt goda samtal har ett tydligt fokus i den kören. (Diakon, mindre församling vid kusten)

Frekvensen av ekonomiskt och socialt stöd, samt hembesök ökar med början i denna vuxen-kategori (från 21 % till 50 %). Gudstjänster och samlingar blir också mer frekvent redovisade som diakonal verksamhet i denna grupp, från 6 % till 29 %. Fysisk aktivitet, vandring och kreativt skapande ligger relativt lika på 19 % respektive 23 %.

Verksamheten syföreningar, stick- och handarbetscaféer gör entré i redovisningen för åldersgruppen 31-64 år. Åtta församlingar, 17 % av dem som svarat, har noterat sådan. Det är också en verksamhet som ökar i frekvens i åldersgruppen 65 +. Dock tar färre än hälften, 23 av 56 församlingar sett till svaren för alla åldersgrupper, upp syförening, handarbetscafé, arbetskrets etc. som diakonal verksamhet. Ett par andra verksamhetsnamn förekommer också i svaren: "Öppet skapande", "Handens arbete".

Mindre frekventa verksamheter är i enkäten bild och film för själen, write yourself-grupper yoga, och vandring som enstaka aktivitet – de har i sammanställningen placerats i en gemensam kategori med fysisk aktivitet och kreativt skapande. Så här beskriver en församling verksamheten:

» Film för själen – film och samtal om filmen/livet. Dagbok för själen – få syn på livets utmaningar och dela. Bild för själen – meditativ stund och samtal, Write yourself – läkande skrivande. Skrivretreat Promenadgrupp med samtal. (Diakon, mindre församling i pastorat vid kusten)

Mer om diakonal verksamhet och insatser för vuxna med psykisk ohälsa, suicidprevention och anhörigstöd nedan, under rubriken *Diakonal verksamhet i särskilda grupper*.

Fördjupning i intervjusvar och diskussion: verksamhet för åldrarna 31-64 år

Intervjuerna visar genomgående en önskan att nå fler människor i denna åldersgrupp: "mellanspannet". Som nämnts ovan under diakonal verksamhet för barn och unga, är föräldrar till barn som deltar i kyrkans verksamheter en sådan målgrupp. Till dem har församlingen också redan, genom barn- och ungdomsverksamheten, en kontaktyta som man vill bredda och utveckla.

En diakon reflekterar i en av intervjuerna över det generella problemet med att räkna verksamheter, och i förlängningen kanske även mäta både verksamhetens och personalens framgång i relation till frekvens, deltagar- och besöksantal:

» Ordet "verksamhet" är i sig problematiskt. Ska vi ha verksamheter enbart, i form av aktiviteter som går att mäta och räkna? Det är lätt att då

glömma bort bönen, förbönen, stillheten. Den tjänande verksamheten är också gudsnärvaron, vilandet i Hans händer. När det saknas märks det till exempel genom att andakter utelämnas eller glöms bort.

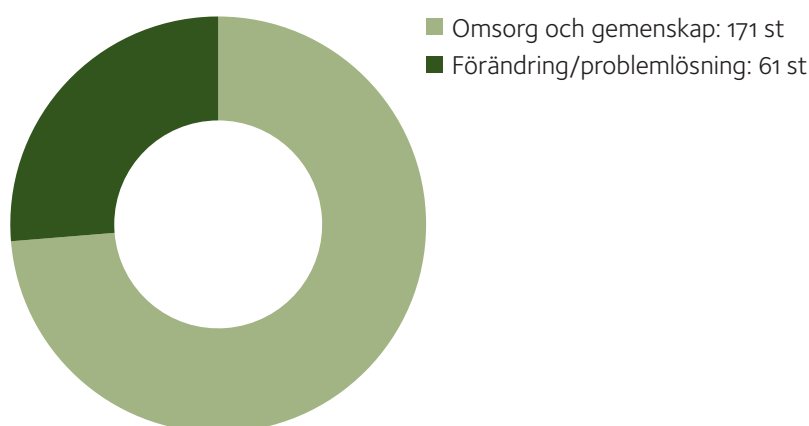
Enkätkommentarer visar att andakter ingår som del i många verksamheter, måltidsgemenskaper och grupper. Det är som sagt möjligt att en skiftande syn på vad som hör till diakonal verksamhet medför att gudstjänst, bön och meditation inte ligger högst upp på någon frekvenstabell i kartläggningen. Intervjuerna visar dock att många diakoner vill se den andelen växa:

» Det stilla arbetet ... det är något vi kanske längtar efter, var och en, att en del av ens tjänst skulle kunna vara vikt åt sådant, fördjupande: att förebygga genom att stärka människor, och oss själva. (Diakon i stadsförsamling vid kusten)

Diakonala verksamheters huvudfokus vuxna 31–64 år

Omsorg och gemenskap kan klassificeras som huvudfokus för de diakonala verksamheterna i åldersgruppen 31–64 år. Fördelningen mellan verksamheter med sådant fokus, och verksamhet med förändring/problemlösning i fokus liknar i stort den tidigare åldersgruppen, unga vuxna.

Diakonala verksamheters huvudfokus i kategorin livskvalitet och ett gott samhälle i åldrarna: 31–64 år

I kategorierna *allmänmänsklig problematik* och *allvarlig psykisk/social problematik* dominerar huvudfokus förändring/problemlösning (blå) i alla åldrar.

Fig. 16: Diakonala verksamheters huvudfokus vuxna 31–64 år

Verksamheter med förändring och problemlösning i fokus: vuxna 31–64 år

De verksamheter som församlingarna redovisar, som kan klassificeras med huvudfokus på förändring/problemlösning, är som allra flest i denna åldersgrupp: 31–64 år. Så här anges de i enkätsvaren, med de mest frekventa bland sådana verksamheter överst i tabellen:

”
*Värna för-
samlingsmemmar*
som aktiva och del i
en positiv spiral där
allt fler 'bär'.

Diakonal verksamhet 31-64 år: förändring-problemlösning i fokus

Enskilda samtal
Socialt/ekonomiskt stöd, rådgivning
Kontakthjälp
Ideellt ledarskap
Stöd till familjer, inkl. familjer med missbruk, familjerådgivning
SFI, integration
Diakonalt folkhälsoarbete, psykeveckan, samverkan
Tonårsföräldrar: samverkansgrupp
Nystartsjobb, handledning, praktikmöjlighet/AF, samhällstjänst, arbetsträning
Öppenvården
Länkarna och LP-samarbete
Behandlingshem besök
Kriminalvård besök
RIA Hela Människan, Stadsmissionen
Vägen vidare, S:t Mary

Fig. 17: Diakonala verksamheter för vuxna 31-64 år med fokus på förändring/problemlösning

Diakonala verksamheter för vuxna i åldrarna 65 +

Alla församlingar i kartläggningen har uppgett diakonal verksamhet för vuxna över 65 år. Både intervjuer och enkätsvar visar på ett diakonalt engagemang för äldre i allmänhet och ensamma äldre i synnerhet. De mindre församlingarna längst i norr och på landsbygd visar i både verksamhet och diakonala mål tydligt på sådana kontextuella prioriteringar. Här är också många invånare och församlingsbor äldre, och många är ensamma:

» Värsta problemet [här] är att äldre blir ensamma när barnen flyttar till storstäderna. Tycker jag. (Kommentar till enkätsvar, diakon, mindre inlandsförsamling)

Diakonal verksamhet för vuxna 65 +	I antal församlingar
Enskilda samtal, sorgegrupp etc.	67 % (32)
Sopplunch, middagar, caféer	62 % (30)
Syförening, stickcafé, arbetskretsar	48 % (23)
Hembesök	48 % (23)
Ideella, besökstjänst	44 % (21)
Öppen verksamhet för daglediga	44 % (21)
Körer, sång, musik	39 % (19)
Gudstjänster, bön etc.	37 % (18)
Andakt, sångstund, besök: boenden	37 % (18)
Temakväll, samlingar, församlingsafton	23 % (11)
Ekonomiskt och socialt stöd	23 % (11)
Uppvaktning jubilarer	21 % (10)

Fysisk aktivitet, promenad, vandring, kreativt skapande	17 % (8)
Bibelstudium, tro och liv, samtalsgrupp	12 % (6)
Internationell grupp, -café	12 % (6)
Församlingsutflykt, -resa	8 % (4)

Mindre frekventa verksamheter, antal: Sverigefinska grupper 3; SFI-/språkgrupper 2; Teckenspråk 1; Grupp för funktionsnedsatta 1; Träff för psykiskt långtidssjuka 1; Manikyr 1; Anhörigcafé/anhörigstöd 1; Profetisk diakoni/påverkansarbete 0.

Fig. 18: Diakonala verksamheter för vuxna 65 +

Också i gruppen vuxna från 65 år dominerar enskilda samtal och samtalsgrupper församlingarnas redovisning av diakonala verksamheter (67 %). Nästan lika frekvent förekommer måltidsgemenskap, med skillnaden att här och för alla kategorier vuxna från 31 år, benämns den även "sopplunch". Måltidsgemenskap under sådan rubrik anges inte som verksamhet för unga vuxna, 19-31 år.

Hembesök och besök med sångstunder och/eller andakter på boenden har högst frekvens i denna åldersgrupp (37 %). Ekonomiskt och socialt stöd till gruppen 65 + noteras av 11 församlingar (23 %), en minskning från den tidigare åldersgruppen där sådant stöd anges av 24 församlingar (50 %).

Uppvaktningar av jubilarer, med besök eller med inbjudan till gemensam fest för jämnåriga församlingsbor är mest frekvent i de mindre församlingarna.

Diakonala verksamheter med fysisk aktivitet eller kreativt skapande inslag erbjuds också de äldre vuxna. De församlingar som tar upp verksamheter som "write yourself", "bild/film för själen", skrivretreat och liknande anger sådana också för åldrarna 65 +.

Promenader med åtföljande fika och samtal, korta pilgrimsvandringar och stoltgympa är exempel på diakonala verksamheter med lättare fysisk aktivitet. Ideella grupper, ofta med besökstjänst, förekommer också frekvent i svaren (44 %).

Fördjupning i intervjusvar och diskussion: diakonal verksamhet för vuxna 65 +

Diakoni för och med äldre församlingsmedlemmar och för att bryta ensamhet, är verksamhet man har omsorg om i alla de intervjuade församlingarna i stiftet. En kyrkoherde beskriver det så här:

» Omvärldsanalysen visar tydligt att vi har en åldrande församling. Vi rekryterar nu en diakon som särskilt kommer att ha frågor om äldre i sitt ansvarsområde. Vi har saknat ett sådant fokus tidigare. (Kyrkoherde i stadsförsamling vid kusten)

Ensamhet kan vara problematisk på flera sätt och är, som man tar upp i en annan stadsförsamling, en diakonal utmaning i alla åldersgrupper:

» Vi ser behoven. Många äldre mår inte så bra. Samtidigt som den generationen till varje pris vill klara sig själv. Det gäller att försöka stödja, vara en vägledning, hitta bra sätt att bryta ensamheten. Ensamheten bland äldre är ett jätteproblem. Som moder Theresa sagt, ensamhet är världens största problem, värre än fattigdom och annat elände. Det gäller även för andra i ytterst svåra förhållanden, att ensamheten är det som gör att man inte orkar hålla emot destruktiva krafter. Här har kyrkan en stor och viktig uppgift! (Diakoner i stadsförsamling vid kusten)

Ideella resurser och utvecklad besöks tjänst är ett sätt att möta en växande ensamhet. Detta diskuteras i samtliga intervjuer, liksom att den höga åldern bland de nuvarande ideella gör behovet av nyrekrytering till en av de större utmaningarna:

» Hembesök ropas det efter, medan de pigga pensionärerna, de som kan göra besöken, kan vara mer upptagna än vi i yrkesverksam ålder. (Diakoner i stadsförsamling vid kusten)

Enbart i en församling beskriver man att de ideella blivit fler. Samtidigt kan matchning mellan de aktiva i besöksgruppen och dem som önskar besök vara en annan utmaning. För att informera och motivera ideella anordnas i ett par av församlingarna en årlig inspirationsdag. I detta arbete återfinns också ett av få exempel i kartläggningen på uttryck för diakonens ledar- och utbildarroll: att rekrytera, organisera, inspirera, leda och utbilda ideella.

Ensamhet och besöks tjänst tangerar området anhörigstöd till äldre vid sjukdom. Mer om detta nedan under rubriken *Diakonal verksamhet i särskilda grupper*.

I den mån det finns vad som kallats ”traditionella” diakonala verksamheter, så redovisas de främst i åldersgruppen 65 +: sopplunch, syförening/arbetskreter, sångstunder och träffar för daglediga. Samtidigt är kanske just syföreningens frekvens bland verksamheterna en indikation på förändring: enbart 23 av 48 församlingar anger att man har någon form av handarbetsgrupp. Begreppet ”syjunta” nämns bara av en församling i enkätsvaren. ”Syförening”, ibland i flera varianter, återfinns i fler. I en av intervjuerna sätter diakonen också ord på en sådan förändringsprocess:

» Jag har avskaffat syföreningen! Den har blivit Lisa-gruppen, med fokus på samtal och reflektion, för både kvinnor och män. Kanske får den byta namn när fler män kommer med. (Diakon i mindre församling, pastorat vid kusten)

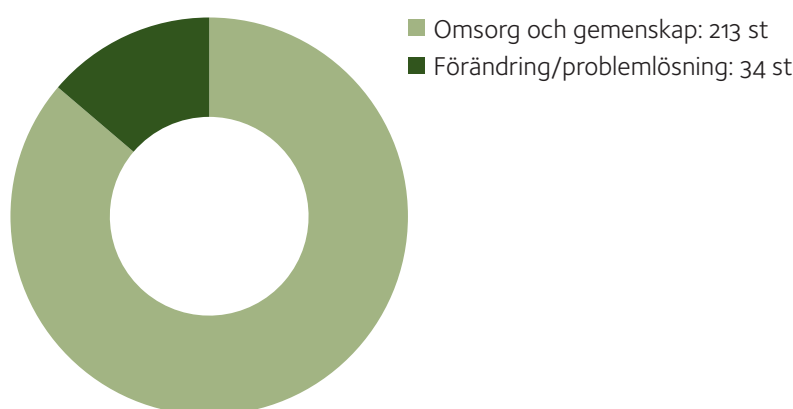
Insamlingsarbete och engagemang för den internationella diakonin ser i stället ut att kunna flytta in i andra grupper, där bidrag kan lämnas direkt via Swish likaväl som de kommer från intäkter av basarer och utlottningar. Den traditionella syföreningen kan dock ännu ge ett väsentligt bidrag till församlingens insamlingar:

» Syförening med julauktion omsätter ca 40 000 kr. (Kyrkoherde i mindre församling vid kusten)

Diakonala verksamheters huvudfokus vuxna 65 +

I diagrammet över diakonal verksamhet för vuxna över 65 märks nu en betydligt större andel sådana som klassificerats med omsorg och gemenskap i fokus. Medan det totala antalet redovisade verksamheter för gruppen 65 + är mer än dubbelt så stort (213 st.) än för exempelvis unga vuxna 19-30 år (101 st), har andelen diakonala verksamheter som kan sägas ha förändring/problemlösning i fokus minskat (34 st. för vuxna över 65, jämfört med 47 st. för unga vuxna).

Diakonala verksamheters huvudfokus i kategorin livskvalitet och ett gott samhälle i åldrarna: 65 +

I kategorierna *allmänmänsklig problematik* och *allvarlig psykisk/social problematik* dominerar huvudfokus förändring/problemlösning (blå) i alla åldrar.

Fig. 19: Diakonala verksamheters huvudfokus vuxna 65 +

Verksamheter med förändring och problemlösning i fokus: 65 +

Medan gruppverksamhet och gemenskaper av olika slag dominerar de redovisade verksamheterna, är diakonal verksamhet som kan klassificeras med fokus på och förändring och problemlösning mindre frekvent för äldre församlingsbor. Så här benämns de verksamheter med sådant fokus som församlingarna tar upp i den åldersgruppen (de mest frekventa verksamheterna inleder tabellen):

Diakonal verksamhet 65 +: förändring-problemlösning i fokus

Enskilda samtal, stöd, sjukbesök
Socialt/ekonomiskt stöd, rådgivning
Kontakthjälp
SFI
Ideellt ledarskap
Öppenvården
Kontakt nätverk integration, andra samhällsfrågor
Diakonalt folkhälsoarbete

Fig. 20: Diakonala verksamheter med fokus på förändring/problemlösning för vuxna 65 +

Generationsöverskridande diakonala verksamheter

I kategorin generationsöverskridande verksamhet återkommer många sådana som tidigare tagits upp under specifika åldersgrupper. Alternativt hänvisar man i svaren för de andra åldersgrupperna till den generationsöverskridande kategorin. Flera församlingar noterar här med ungefär samma ord: ”Våra diakonala verksamheter är i huvudsak öppna för alla åldrar”.

Naturligt nog är i den här kategorin de gemenskapsfrämjande verksamheterna – middagar och caféer (62 %), gudstjänstgemenskap (42 %) – mer frekventa än samtal och själavård (25 %). Föräldra-barn-grupper beskrivs som generationsöverskridande, likaså ofta integrationsarbete och språkcaféer. Diakonicentral, ”Diakoni i centrum” redovisas enbart av två församlingar i kartläggningen, här är även dessa verksamheter öppna för alla åldrar.

Diakonal verksamhet: generationsöverskridande	I antal församlingar
Middagar, caféer, Messy church etc.	62 % (30)
Gudstjänst, meditation, andakt	42 % (20)
Samverkan, nätverk	27 % (13)
Själavård, samtal, sorgegrupp etc.	25 % (12)
Körer, musik	23 % (11)
Hembesök, besökstjänst, ideella	23 % (11)
Öppen verksamhet, mötesplats	21 % (10)
Integration, språkcafé	19 % (9)
Liten & stor, barn-föräldragrupper	12 % (6)
Internationella grupper, insamlingar	12 % (6)
Bibelstudium, samtalsgrupper tro & liv, bönesamling	12 % (6)
Vandring, gympa, skapande verksamheter	12 % (6)
Ekonomiskt bistånd, stöd	10 % (5)
Syföreningar, stickcafé	8 % (4)
Läger, resor	8 % (4)
Arbetsträning, praktikplatser	6 % (3)

Mindre frekventa verksamheter, antal: Diakoni i centrum 2; Verksamheter för personer med funktionsvariationer, och psykiskt långtidssjuka 2; Sverigefinska grupper 2; Ekumeniskt arrangemang 1; Tolvstegsarbete 1; Bokbord 1.

Fig. 21: Diakonala verksamheter: generationsöverskridande

Fördjupning i intervjusvar och diskussion: generationsöverskridande verksamhet

Att möjliggöra möten mellan församlingsbor i olika åldrar är en strävan och vision i flera intervjuade församlingar. Samtalsgrupper, föräldra-barn-grupper, konfirmander kan alla ha glädje av de äldres erfarenheter och perspektiv.

- » Vi skulle vilja väva samman verksamheter med olika åldrar. Till exempel en bibelsamtalsgrupp och någon annan grupp att mötas över en bit mat. Planera ihop dessa grupper så att det blir tillfällen att möta fler.

» Också de äldre, 90-95-åringar vill ha en samtalsgrupp om livet. De är inte klara med det än! (Diakoniassistent i mindre församling i pastorat, inland)

På minst ett diakonalt område, hållbarhet, är den äldre generationens erfarenheter i dag högaktuella. En församlingsdiakon sätter ord på glädjen över det bidrag ”de gamla vanliga” deltagarna ger till en av grupperna, Världens kurs:

» Vi har till exempel lagat klimatsmart mat, sedan äter vi och samtalar, har övningar och diskussioner om globala frågor, hållbarhet, fred, klimat och miljö utifrån de globala målen. Bra att flera av de äldre är med: de har vuxit upp med hållbarhetstänk och har kloka tankar, mycket att bidra med till oss i yngre generationer vana vid slit och släng. (Diakon i mindre församling i pastorat vid kusten)

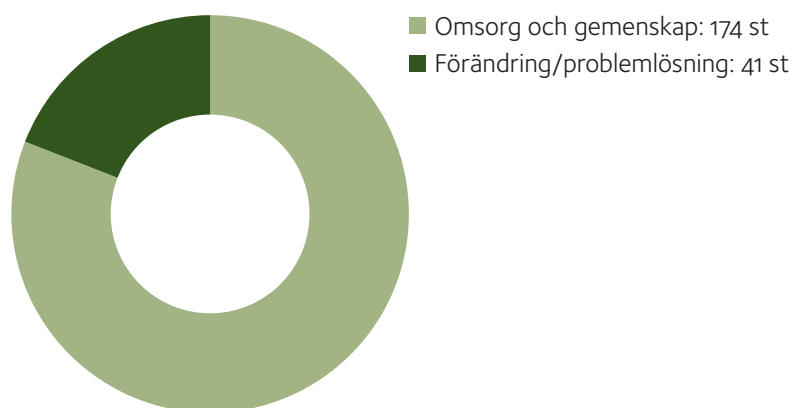
En församling i ett annat pastorat vid kusten tar upp utbyte mellan både olika åldrar och socialgrupper, i sina reflektioner om framtida verksamheter: ”Ska vi göra mer för att olika åldersgrupper och socialgrupper får utbyte av varandra?”

Diakonala verksamheters huvudfokus: generationsöverskridande

Fördelningen mellan verksamheternas huvudfokus i generationsöverskridande sammanhang skiljer sig inte nämnvärt från övriga åldersgrupper. Även här är omsorg och gemenskap den vanligaste inriktningen; även om de intervjuade diakonerna påminner om att gränserna är flytande:

- » Diakonen är i det gröna med beredskap för det blå. (Diakon i stadsförsamling vid kusten)
- » Indirekt syftar all diakonal verksamhet till förändring. (Diakon i stadsförsamling vid kusten)

Diakonala verksamheters huvudfokus i kategorin livskvalitet och ett gott samhälle: generationsöverskridande

I kategorierna *allmänmänsklig problematik* och *allvarlig psykisk/social problematik* dominerar huvudfokus förändring/problemlösning (blå) i alla åldrar.

Fig. 22: Diakonala verksamheters huvudfokus: generationsöverskridande

Verksamheter med förändring/problemlösning i fokus: generationsöverskridande

Även i den generationsöverskridande kategorin är de verksamheter som klassificerats med förändring/problemlösning i fokus färre, jämfört med bilden i yngre åldersgrupper. Familjerådgivning och tolvstegsarbete uppges av någon enstaka församling; där sådan verksamhet tagits upp har den i kartläggningen klassificerats med förändringsfokus.

Diakonal verksamhet: generationsöverskridande med förändring-problemlösning i fokus

Samtalsstöd familjer, familjerådgivning
Integration, vän-/språkprojekt
Internationella grupper, bönesamling
Diakonalt folkhälsoarbete, sjukhuskyrka, Posom, stödgrupp
Ekonomiskt bistånd, familjer
Nätverksarbete, samverkan
Arbetsträning, sommarjobb
Samverkan med socialtjänst och psykiatri
RIA Hela Människan, Stadsmissionen, tolvstegsarbete
Bibelstudium, retreat etc.
Öppenvården, samverkan

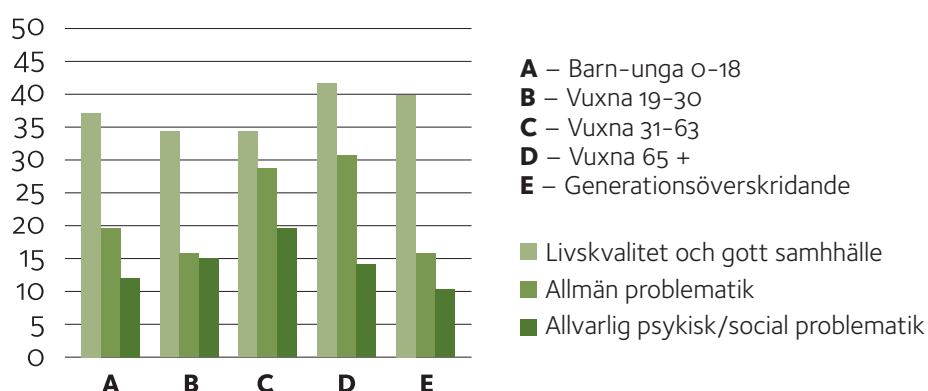
Fig. 23: Diakonala verksamheter med fokus på förändring/problemlösning: generationsöverskridande

Diakonala verksamhetsområden: översikt för alla åldersgrupper

De tre övergripande diakonala verksamhetsområden som beskrivs i klassificeringsmodellen i *Vägledning för diakoni* är: livskvalitet och ett gott samhälle, allmänmänsklig problematik och svår psykisk/social problematik. Diagrammet nedan visar översiktligt dessa tre diakonala verksamhetsområdens fördelning i olika åldrar, i den klassificering som gjorts vid kartläggningen.

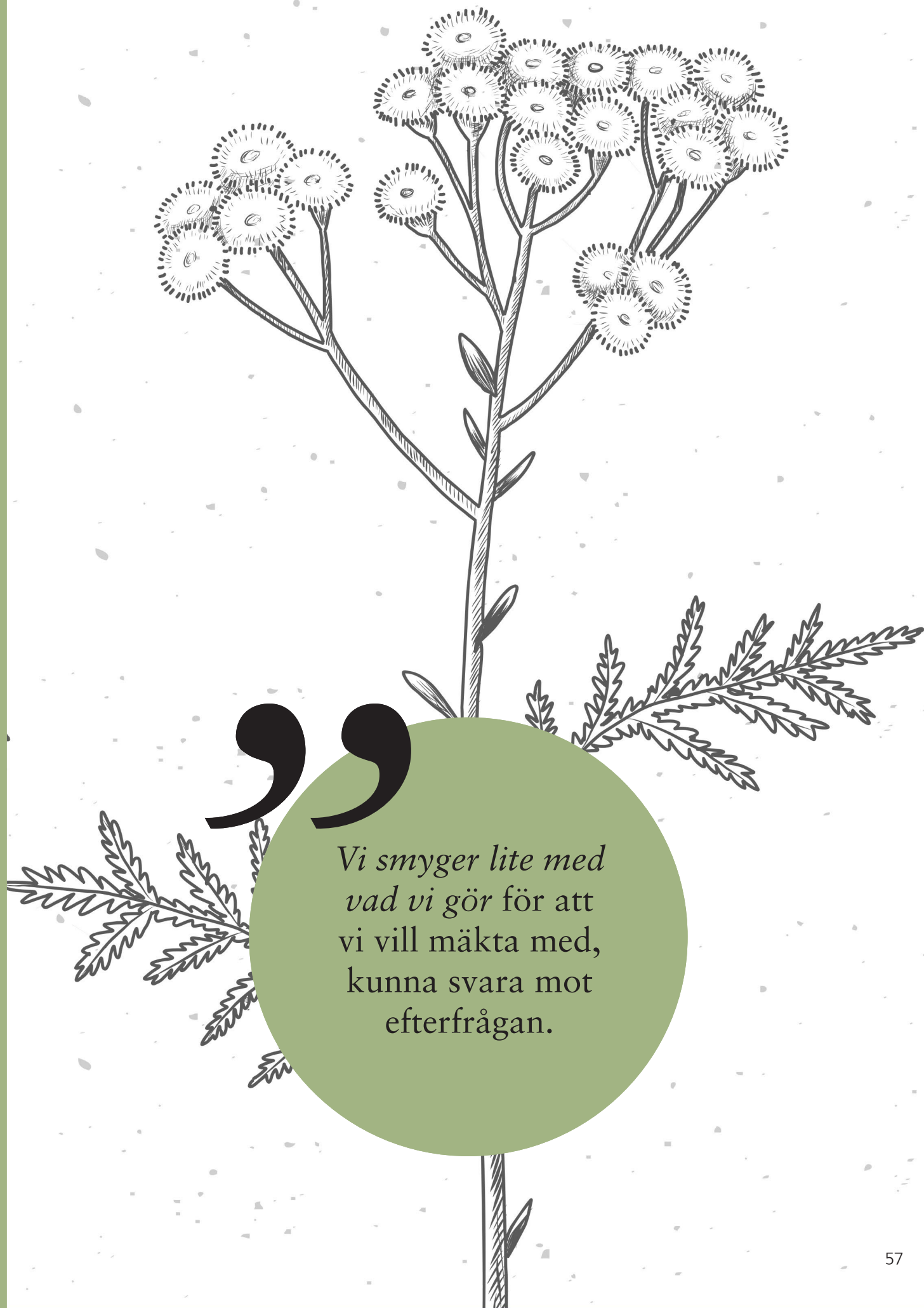
Verksamheter i åldersgrupper utifrån klassificeringsmodell

Not: Samtliga diagram anger absoluta tal – inte procent. Baserat på 45 enkätsvar 2018 (ej kompletterade med 3 församlingar som lämnat enkätsvar våren 2019 vid intervju).

*) Verksamheter för allvarig psykisk/social problematik: 17 av 45 församlingar noterar ingen alls.

Fig. 24: Diakonala verksamheter i alla åldersgrupper: övergripande verksamhetsområden

”

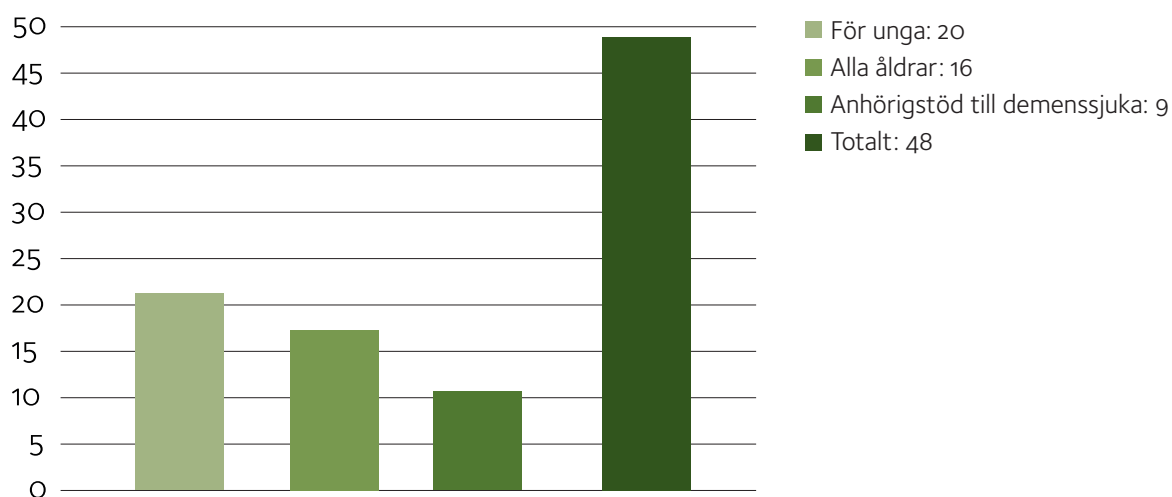
*Vi smyger lite med
vad vi gör för att
vi vill mäkta med,
kunna svara mot
efterfrågan.*

7. Diakonal verksamhet i särskilda grupper

De områden som kartläggningen särskilt redovisar: diakonal verksamhet för äldre och anhörigstöd till demenssjuka, för unga – och vuxna – med psykisk ohälsa, och flerspråkig diakonal verksamhet (minoritetsspråk) som beskrivs i det följande, har tagits upp vid intervjuer i församlingar. Kommentarer i enkätsvaren, där sådana finns, ligger också till grund för sammanställningen. Utöver dessa områden beskrivs nedan kort observationer av redovisade diakonala verksamheter för kvinnor och män, och även diakonens roll i gudstjänst och mässa – det senare ett område som tagits upp av diakonerna själva i flera intervjuer.

Enkätsvarens fördelning i fråga om diakonal verksamhet för psykisk hälsa och anhörigstöd till äldre, visas i diagrammet (fig. 25) nedan.

Diakonal verksamhet för psykisk hälsa, anhörigstöd

Antal församlingar som särskilt angett sådan verksamhet. Notera att verksamhet som inte tas upp i enkätsvar kan vara planerad, eller finnas men haft uppehåll hösten 2018, och att annan verksamhet också arbetar förebyggande. Till verksamhet för unga har även räknats skolstöd, nätverksarbete, förebyggande råd. Till anhörigstöd demens har räknats verksamheter som seniornätverk/samverkan.

Fig. 25: Diakonal verksamhet i samverkan med andra samhällsaktörer

Äldre och anhörigstöd till demenssjuka

Nya bestämmelser om anhörigstöd trädde i kraft 2009. Enligt socialtjänstlagen ska kommunen erbjuda stöd för att underlätta för personer som vårdar en närstående som är äldre, långvarigt sjuk eller har en funktionsnedsättning. Syftet är att minska de anhörigas psykiska och fysiska belastning. (<https://www.socialstyrelsen.se/utveckla-verksamhet/jamlik-halsa-var-d-och-omsorg/stod-till-anhoriga/> 2019-07-26)

Diakonal verksamhet för äldre demenssjuka och deras anhöriga är ett av de områden som Luleå stift särskilt vill kartlägga genom undersökningen. I en majoritet av de intervjuade församlingarna har diakoner under det senaste året träffat och samverkat med kommunens anhängigstödjare:

» Vi har deltagit vid en anhängigdag hösten 2018 med kommunens anhängigkonsulent och andra organisationer som arbetar med stöd till äldre och anhängiga. Nu är man i en kontaktskapande fas. Det blåser nya vindar på det här området. (Diakon i stadsförsamling vid kusten)

I kommuner i både Norr- och Västerbotten har anhängigkonsulenter och andra funktioner i olika sammanhang presenterat sin verksamhet. Församlingarna har kontakt genom nätverk och andra samverkansformer. Man möter dessutom vårdpersonal och anhängiga vid andakter och sångstunder på olika senior-, trygghetsboenden och demensavdelningar.

» Vi har haft samtal om anhängigstöd i besöksgruppen, dit kommunens anhängigkonsulent också har kommit. Samtalen och besöket var mycket uppskattade. Tidigare fanns i kommunen ett demenssteam, nu har man sedan ett halvår tillbaka en demens- och anhängigsamordnare, och ett nytt demensboende är på väg att öppna. Vi är samarbetspartner och sprider information, bland annat genom besökstjänsten. (Diakoner och kyrkoherde i mindre församling vid kusten)

En av de större församlingarna, som ser att detta är en grupp där behoven växer men också att kommunen har en väl fungerande verksamhet, planerar att som diakonalt komplement bidra med anhängigstöd i den finskspråkiga gruppen:

» Man har släkten i ett annat land, man kanske själv tappar språket, man är mera utsatt. (Diakon i stadsförsamling vid kusten)

Samtidigt finns en annan utveckling. I en mindre inlandsförsamling har ett samarbete med demensföreningen om anhängigstöd fått läggas ned, när man blivit färre diakoner i pastoratet. Här finns nu en aktiv besökstjänst med diakon och ideella. I en annan mindre församling beskriver diakonen den anhängiggrupp hon tidigare haft så här:

» En underbar grupp, de skrattade och grät tillsammans och delade erfarenheter av allt de fick vara med om som anhängiga. Det är den grupp som haft största behovet av att prata och mötas. Den fungerade även förebyggande, för sorgebearbetning. Gruppen fanns i några år och jag har försökt få igång en ny; gjort ”allt” – delat ut lappar, gått via hemtjänstpersonalen, kontaktat demensföreningen – men det kommer ingen. Kanske är de anhängiga för sjuka själva? (Diakon i mindre församling, pastorat vid kusten)

Flera av församlingarna tar upp att anhängigstöd och verksamheter för att lindra ensamhet bland äldre har hög prioritet:

» Anhängig- och demensgrupper är alltid viktigare än grupper för dem som ändå klarar sig själva. (Diakoner i stadsförsamling vid kusten)

» De äldre är en grupp som växer. Dolda sociala problem: fattigdom, isolering, ohälsa. (Diakoner i annan stadsförsamling i pastorat vid kusten)

I enkätsvaren tar enbart en församling upp verksamhet med den specifika benämningen: ”anhörigcafé” (mindre församling i inlandet). Men sådant kan också rymmas i verksamheter som andra församlingar har angett: ”stöd- och besöksjänst”, ”diverse samtal och hembesök”, ”samverkan med föreningsliv och lokala nätverk”, ”sjukhuskyrkan” och ”enskilda samtal på en av hälsocentralerna”.

Röda korset, pensionärsföreningar och patientorganisationer har också verksamhet för stöd till anhöriga. Samverkan med dessa kan ingå i t.ex. seniornätverk, som tagits upp i några enkätsvar.

Diakoni och psykisk ohälsa hos unga – och vuxna

Församlingarna har flera kontaktytor där man möter unga, t.ex. konfirmandgrupper, KU, unga ledare och i skolsamverkan. Bilden man ger, av hur barn och unga i dessa verksamheter mår, är kluven. De allra flesta unga som diakoner – och andra anställda – har i kyrkans olika grupper och körer sägs må bra. I tre församlingar tar man upp en strävan att inrikta mer av den diakonala verksamheten på möten och samtal med föräldrar, som man vill försöka nå till exempel i anslutning till barn- och ungdomsverksamhet. I en församling berättar kyrkoherden om en våg av självmord för några år sedan:

- » Det har funnits en period med suicid bland unga. Sommaren 2016 var det tre personer inom fem veckor. Det finns en oro: Hur ska den här sommaren bli?
- » Kommunen har minst två nya aktiviteter för att stävja. Samverkan? Vi har inte fått frågan. (Kyrkoherde i pastorat, inland)

Pastoratet har vakanser på både präst- och diakontjänster, och får prioritera bland behov och uppgifter. Man har just nu ingen diakon anställd, en pedagog utbildad i självvård för unga är också kontaktperson för Posom (samverkansgrupp för psykiskt och socialt omhändertagande vid olyckor).

I en stadsförsamling säger man att de självmord i kommunen man har kännedom om, i nuläget inte verkar gälla unga utan vuxna mitt i livet:

- » Här har det också de senaste åren varit en del suicid bland vuxna, även vuxna som har barn; men vi vet inte om vi kan säga att det har ökat. (Kyrkoherde, stadsförsamling vid kusten)
- » Vi arbetar tillsammans, till exempel med suicidpreventiva dagen i september varje år, psykiatriveckan, föreningen Spes (suicidförebyggande och information). Det samarbetet har genererat ytterligare samverkansdagar och -kvällar; man ville samverka ännu mer med kyrkan. (Diakon i samma församling)

Generellt ger de intervjuade uttryck för en aktuell omvärldsbild med diakonal blick på hur den psykiska ohälsan ser ut lokalt. Man samverkar med socialtjänst och hälsovård, träffas inom ramen för Psykiatriveckan eller nätverk som Spes. En församling söker upp unga på kommunens Resurscentrum för att träffa dem ”som mår dåligt eller kanske har en diagnos, något som gör att det inte fungerar.”

» Vi får pröva, se behoven. Det är ofta grupper som kan vara svåra att organisera och hålla igång ... Ofta är det många i gruppen som bara kommer ibland, kanske gärna vill men ändå stannar hemma eftersom man inte mår bra. (Diakoniassistent, mindre församling i pastorat i inlandet)

En församling samverkar också med andra trossamfund på orten:

» Ett ekumeniskt arbete planeras, med föredrag etc. som alla församlingar kan bjudas in till. En grupp på gång: "Landa mjukt" för människor med utmattningsdepression, långtidssjukskrivna och liknande; en verksamhet i församlingens regi och i samverkan med sjukvården. (Diakoner i mindre församling vid kusten)

Ett särskilt prioriterat område för hälso- och sjukvårdsregionerna i Norr- och Västerbotten är samisk hälsa. I två församlingar i stiftets inland arbetar man gemensamt i pastoratet, med samverkan över riksgränsen med Norge, i nätverket SANKS (Samiskt nationellt kompetenscentrum för psykisk hälsa). Arbetet gäller här inte enbart unga:

» Vi har ett samarbete med nätverket: psykolog, psykoterapeut, församlingspersonal. Även hälsocentralen medverkar. SANKS verkar för psykologisk omsorg, stöd och kulturkompetens inom vården för nationella minoriteter. Från Norge har man kommit över till svenska sidan och tillsammans med Svenska kyrkan och hälsocentralen hållit Folkmöte – på svenska motsvarande öppet hus – om psykisk ohälsa och suicid. Nordland fylke (motsv. län) har nollvision om självmord. Via hälsocentralen kan den som söker hjälp få remiss till mottagning i Norge. I samarbetet ingår sameföreningen och nätverk för samisk hälsa. Diakoner och präst deltar, för samtal och kontakt. Fortbildningskurs för stödpersoner kommer att genomföras till hösten. (Diakoner i två församlingar, pastorat, inland)

Pastoratet samarbetar diakonalt även med kommunens öppenvårdsmottagning, missbruksenhet, psykiatrisk öppenvård och Posom. Vid sorgehusbesök hos föräldrar efter ett självmord sker alltid uppföljning.

I den församling som ligger geografiskt närmast regionens nya läns-gemensamma centrum för glesbygdsmedicin, som är en del av den aktuella samhällssatsningen på åtgärder för samisk hälsa, har man dock ännu inte märkt så mycket av den nya aktören:

» Just nu tror jag att deras inriktning är mer på forskning än på stöd och samverkan lokalt. (Kyrkoherde i pastorat, inland)

Genom sin kännedom om församlingsborna kan diakonen vid hembesök och självvårdande samtal nå både yngre vuxna och äldre med psykisk ohälsa. Hembesöken fördelas ofta mellan ideella, diakon och präst så att de senare möter människor som befinner sig i svårare livssituationer.

» Diakonen gör hembesök hos många ensamma män i byarna i församlingen. Hembesök även hos ensamma kvinnor, många med psykiska besvär. (Diakon i stadsförsamling vid kusten)

I alla församlingar som intervjuats uppger man både samverkan med andra samhällsaktörer och verksamhet i egen regi för människor med psykisk ohälsa – även om diakonen inte alltid ansvarar för samtliga uppgifter.

Att arbeta med svåra psykiska och sociala problem kräver kompetens, medvetenhet, resurser och ett strategiskt förhållningssätt. Det blir tydligt i en reflektion från en stadsförsamling:

- » I självvård och kontakter behöver vi hitta enkla system, det saknas strukturer för de akuta behoven. Kanske skulle en samtalsmottagning på fasta tider vara en lösning; frågan har kommit upp och vi tror att det finns behov. Men i så fall måste det vara en akutverksamhet som ska leda vidare till andra kontakter och fortsätta samtal utanför den akuta beredskapen.
- » Samhällsutvecklingen går åt ett håll, resurserna är begränsade, vi ser behoven men räcker inte till. (Diakoner och kyrkoherde i stadsförsamling vid kusten)

Intervjuerna speglar insikt om stora behov och samtidigt en strävan att vara tydlig med sin roll som aktör, och med kyrkans diakoni:

- » Det är också viktigt att inte utge sig för att ha en större kompetens än vad vi har i mötet med människor i sådana situationer. Vi kan vara medvandra-re, men är inga terapeuter. (Diakon i församling, pastorat i inlandet)

I ett pastorat vid kusten ringar diakonerna in målet med församlingens stöd och medvandrarskap:

- » Vi vill vara sammanhang som förebygger, stärker och bemyndigar människor; se människors resurser i stället för deras brister och behov.

I enkätsvaren har 14 av 48 församlingar angett verksamhet i samverkan eller egen regi med särskilt fokus på psykisk ohälsa. Vid intervjuerna framkom också fler.

Diagrammet nedan (fig. 26) visar andelen församlingar som redovisat olika former av samverkan i diakonala verksamheter, inte enbart kring psykisk ohälsa.

Samverkan med andra aktörer i lokalsamhället

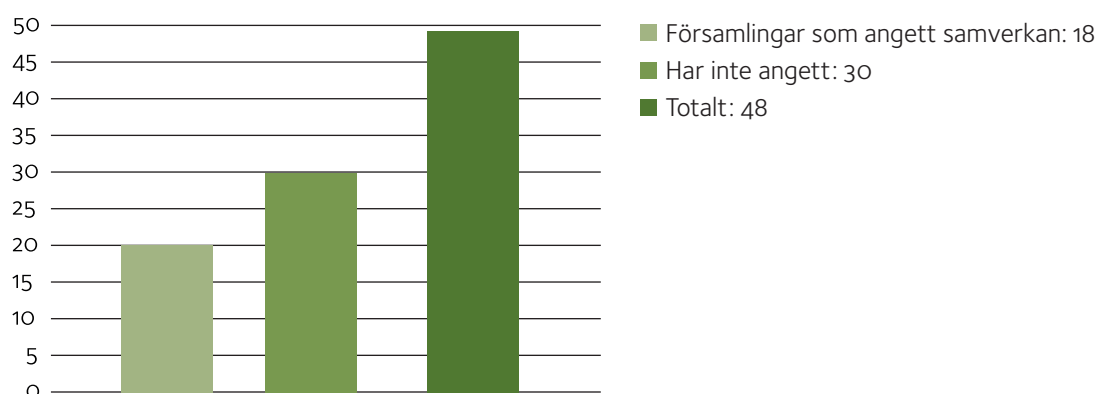

Fig. 26: Diakonal verksamhet i samverkan med andra samhällsaktörer

En väg att nå inte minst unga, som inte nämns i vare sig enkätsvar eller intervjuer, är nätbaserade diakonala verksamheter. Kyrkan kan vara kyrka för människor i utsatthet också via digitala kanaler: sociala medier, chattforum etc. (jfr Jourhavande präst) Här kan existentiell hälsa främjas med hjälp av det som också är nyckelord för Svenska kyrkans kommunikation: närvaro, öppenhet och hopp. Sådan närvaro finns genom verksamheter på nationell nivå, för alla som söker kontakt med Svenska kyrkan. Det kan vara skälet till att det inte anges lokalt. Frågan blir då i stället hur hänvisning med t.ex. webbadresser och kontaktuppgifter sker så att verksamheten blir tillgänglig.

Diakonala verksamheter på minoritetsspråk och det svenska teckenspråket

”Luleå stift präglas av rik språklig och kulturell mångfald. Stiftets uppgift är att stödja församlingarna i arbetet med att synliggöra denna mångfald. Minoritetsspråkens ställning har stärkts via lagstiftning. Därför är arbetet med att möta människors önskan att få höra och tala sitt modersmål särskilt viktigt” heter det i stiftets verksamhetsplan 2019. (s. 15) I arbetet prioriteras utveckling av kyrkolivet för att stärka människors identitet, språk och kultur. ”Hit hör områden som meänkieli och finska, samiska med dess fyra språkvarieteter nord-, lule- syd- och umesamiska samt teckenspråk”.

Därför har frågor om diakonalt arbete på de språk som tas upp i verksamhetsplanen ställts vid intervjuerna. Till minoritetsspråken hör i Sverige förutom de nämnda också romska (romani chib) och jiddish. Den som talar finska, samiska eller meänkieli och bor i en kommun i ett förvaltningsområde har stärkt rätt, bland annat att kommunicera med myndigheter på sitt eget språk. En del rättigheter gäller i de kommunerna även förskola, skola, vård och äldreomsorg.

I svaren på kartläggningens enkätfrågor redovisas finskspråkig respektive teckenspråkig diakonal verksamhet av vardera två av 48 församlingar. Den bilden har nyanserats i intervjuer: två församlingar berättar om två- och trespråkighet (svenska, finska, meänkieli) som både självklar och ibland en förutsättning för arbetet. Därför, menar man, har en språklig mångfald inte tagits upp som specifik verksamhet i enkäten. En intervjuad församling beskriver hur samiska är integrerad genom bland annat samisktalande kyrkvårdar. Man berättar om hur kyrkan lever upp vid samiska dop och andra kyrkliga handlingar. Steget därifrån till att integrera finska, meänkieli, samiska och teckenspråk i all verksamhet och regelbundet i gudstjänstens delar förefaller längre. ”Det blir lätt personbundet”, konstaterar diakoner och -assistenter i två församlingar. En samisktalande präst kan t.ex. göra att det blir mer av tvåspråkighet; om prästen slutar försvinner en del av det arbetet. Detsamma torde gälla för både andra minoritetsspråk och för teckenspråk.

En diakon i pastoratet där församlingarna ovan ingår, problematiserar arbetet med att bedriva specifikt samisk verksamhet:

- » Det finns också kulturer inom kulturen, det samiska är inte homogent. En del kallar vissa saker för ”samisk finkultur” och känner sig inte hemma i det samiska. En del är rotlösa, många utflyttade, en del har ingen samisk identitet.

I ett annat pastorat, där alla kommuner är samiska förvaltningskommuner, tar man upp liknande erfarenheter från dels gudstjänster och arrangemang, dels aktuella samarbeten:

» Det är inte alla av samiskt ursprung som vill kliva fram och definiera sig inom gruppen. Det har funnits samiska inslag i gudstjänster, till exempel predikan på samiska nationaldagen. Där möter man, liksom [i samverkansgrupper] människor som tidigare inte satt sin fot i kyrkan av historiska skäl men nu vill närma sig den. Omvänt sker möten i olika sammanhang med människor som menar att kyrkan ska stå tillbaka, efter vitboken och kartläggningen av Svenska kyrkans roll historiskt gentemot samerna. Vi vill gärna se framåt, så att vi kan lägga det som har varit bakom oss och arbeta tillsammans för förändring och att skapa något bättre. (Kyrkoherde i pastorat, inlandsförsamlingar)

Flerspråkighet i församlingslivet är förstås inte en fråga specifikt för diakonen. Men på flera diakonala områden, i omsorg om medmänniskan och med stöd i utsatta situationer är ”att få tala och höra sitt modersmål” kanske särskilt viktigt. Flerspråkighet är en tillgång, där också teckenspråk nämns av ett par församlingar. Kanske gäller motsvarande antagande som för minoritetsspråken också för teckenspråk: det förekommer i betydligt fler församlingar men har där inte setts som en särskild diakonal verksamhet. Ingen av de intervjuade har tagit upp teckenspråk som utvecklingsområde – där det nämns mer utförligt är det som ett område som förefaller fungera, resurs finns och kan erbjudas vid behov.

Det samverkansarbete i gränsöverskridande nätverk för samisk hälsa (SANKS) som tas upp ovan under annan rubrik, är ett exempel på diakonalt arbete på ett område där det egna språket kan vara särskilt viktigt. Ett pastorat har under året arbetat i bred samverkan med frågor om samisk historia. I underlaget *Vem gör vad var*, finns kontaktuppgifter för erfarenhetsutbyte.

Diakonala verksamheter för kvinnor och män

Genusperspektiv på diakonala verksamheter har inte varit en egen fråga i kartläggningen, men har kommit upp i ett par intervjuer: som utmaningen att nå fler män i församlingens verksamhet med olika vuxengrupper. Man har här och var till exempel prövat att växla mellan sopplunch och paltlunch, där männen står för paltkoket. Man har bytt namn på syföreningen, till ”samtalsgrupp” i stället för exempelvis ”handarbetscafé”, och uttrycker ett syfte att därigenom både öppna för nytt innehåll och även jämna ut könsfördelningen i gruppen. Olika sätt att bredda verksamheter kan rymmas i några enkätsvar under namn som: ”öppet skapande”, ”skaparcafé”, och ”handens arbete”. En församling har uppgett ”grabbhörnan” som diakonal verksamhet i åldersgruppen 31-64 år, medan ett par andra har angett ”kvinnofrukost” i vuxengrupperna.

De allra flesta diakonala verksamheter som församlingarna redovisar är som nämnts – och som respondenter även framhållit i kommentarer – öppna för alla oavsett ålder, kön, funktion, språk, ursprung. I de – relativt få – verksamheter där en inriktning uttrycks för män respektive kvinnor i enkätsvaren, dominerar verksamheter för kvinnor.

Sammantaget uppger nio församlingar en diakonal verksamhet uttalat för kvinnor – utan att ange någon motsvarande verksamhet för män i samma åldersgrupp. I fyra församlingar uppges verksamhet riktad till män. En majoritet, 35 av de svarande församlingarna, har inte angett någon könsbestämd inriktning på diakonal verksamhet.

*Se människors
resurser i stället
för deras brister
och behov.*

Diakonen i gudstjänst och mässa

Diakonens medverkan i gudstjänst och mässa har kommit upp spontant i flera intervjuer. Frågan har relevans för diakonens roll och uppgift; gudstjänstmedverkan diskuteras även i biskopsbrevet om diakoni. De reflektioner som framkommit i kartläggningen får därför en egen rubrik.

Det uppges variera över stiftet, om, när och hur diakonens gudstjänstmedverkan sker, och hur uttalad den teologiska reflektionen är som kan ligga till grund för ett medvetet förhållningssätt. Fördelningen är jämn mellan församlingar där medverkan beskrivs ske med fastställd regelbundenhet, och dem där diakonens medverkan uppges som mer sporadisk. I två fall anges personalbrist som skäl till att diakon eller -assistent får "ta hand om" gudstjänst och andakt i olika sammanhang. I en annan församling beskrivs gudstjänstmedverkan som uttalat personbunden: "det ser olika ut beroende på kyrkoherde", säger diakonen utifrån ett mångårigt perspektiv på sin tjänst. En församling till storleken lik den förra, även den med en diakon i tjänst, ger motsvarande bild och lägger till att detta också kan vara en resursfråga, hur man fördelar tjänstgöring på vardagar och helger utifrån verksamhetsprioriteringar och diakonala behov.

Att "vara gummibandet mellan gudstjänst och vardag" är en bildlig tolkning av diakonens roll i gudstjänst som kommer upp. En annan diakon nämner den ömsesidiga rollen som förebedjare, både i vardagens verksamheter och i gudstjänst och mässa:

» Ja kören kommer ju alltid men vi ser hela tiden färre [gudstjänst-]besökare. Den där oron är aldrig bra ... att jobba i en sådan församling ... Min företrädare berättade att ibland när hon såg församlingsbor som for förbi hennes hus på spark kunde hon tänka och veta: de ber för mig. Men vem ber för mig, när ingen längre är kvar i byn? När den gudstjänstfirande församlingen krymper gör det något med mig som kristen, som församlingens tjänare. Man blir ensam, tappar ett sammanhang – som diakon behöver man gemenskapen och en slags "stödtrupp". Både den gudstjänstfirande gemenskapen och den gemenskap där man kan dela på uppgifter. Både bön och handling. Tror det är en oundgänglig symbios: ett tjänande *och* en gemenskap. Vi pratar om det i handledning, men inte så mycket i personalgruppen. (Diakon, mindre församling i pastorat, inland)

Intervjuerna ger uttryck för en längtan att få tala vidare om och gemensamt reflektera kring diakonrollen och diakonatet i församlingen. Diakonens gudstjänstmedverkan kan vara ett av de områden där tjänsten, rollklarhet och uppdrag, också teologiskt görs tydlig och blir förankrad i församlingens grundläggande uppgift. Så här uttrycks det av diakoner i en församling i ett större pastorat:

» Diakonin och en levande församling där fler är med och bär upp skulle behöva fokuseras med tydligare avstamp i gudstjänstliv. Det diakonala är tydligt i förbön och i måltidens delande.

Biskopsbrevet om diakoni ger perspektiv på reflektionerna ovan när det i sin avslutning skriver: "I ett diakonalt förhållningssätt ligger att bära fram det vi möter av mänsklig nöd och utsatthet till Gud ... Förbönen innebär att vi får ta Guds möjligheter med i beräkningen samtidigt som vi kan vara realister nog att inse våra egna begränsningar. När man i ortodox tradition har uttryckt att diakonin är "liturgin efter liturgin" är det sambandet och växelspelet mellan gudstjänst och människolivets vardag som lyfts fram. Vi vill gärna understryka detta." (s. 71)

8. Diakonal utveckling: församlingarnas förslag och behov

Ett av kartläggningens mål har varit att ge underlag för fortsatt diakonal utveckling i Luleå stift. Samtal om församlingarnas förslag och behov, och vad man själva kan bidra med, har därför fått stort utrymme i intervjuerna. Här följer en sammanställning av de, främst förslag och behov, som tagits upp. Sådant som man i församlingarna kan bidra med, bland annat erfarenheter av verksamhetsutveckling och arbetssätt, som också andra församlingar har efterfrågat i kartläggningen, har vid sidan om rapporten samlats med kontaktuppgifter ett separat dokument. De förslag som redovisas nedan härrör i huvudsak från intervjuade diakoner, diakoniassistenter, församlingsherdar, verksamhetsledare och kyrkoherdar. Några har också lämnats i kommentar till enkätsvar.

Förslagen och reflektionerna kan samlas under fyra huvudteman: vad man ser behov av. Därtill kommer övriga uppslag, liksom förslag till hur: verktyg och stöd.

1. Verksamhets- och kompetensutveckling
2. Metod- och kunskapsutveckling i arbetslag och församling
3. Att bära gemensamt i stiftet: specialkompetens och strategisk utveckling
4. Övergripande stöd och främjande
 - Övriga reflektioner och förslag
 - Verktyg för stöd och främjande

De förslag som återkommer, med viss variation, i flera intervjuer visas översiktligt i bilden nedan (fig. 27). De beskrivs därefter under respektive rubrik.

Diakonal utveckling: ur församlingarnas förslag

Diakonal metodutveckling	Kommunikationsplattform: till exempel idé- och erfarenhetsbank	Diakoni i Svenska kyrkan: utbildning av arbetslag och förtroendevalda
Diakoniforum, yrkesförening, stiftsinterna nätverk: att dela erfarenheter	Rekrytering, matchning, kompetensförsörjning är angelägna utvecklingsfrågor i hela stiftet	Koordinerad församlingsövergripande samverkan om gemensamma resurser: diakonipool, nav för diakonalt arbete
Profetisk diakoni: kunskapsbas	Teologisk reflektion om diakoni till exempel gudstjänstmedverkan: underlag för Luleå stift	Mallar och modeller för till exempel diakonipastoral och handledning för utveckling
Regelbunden diakonfortbildning inom stiftet: närbelägna mötesplatser för erfarenhetsutbyte	Att bära gemensamt: samarbete om utvecklings- och strategifrågor, specialiserad diakoni (modell till exempel Support migration)	Instrument, verktyg och stöd för analys och strategisk reflektion
Utveckling av arbetet med ideella, erfarenhetsutbyte, kunskap till exempel om ideella drivkrafter		

Fig. 27: Översikt: församlingarnas förslag till insatser för diakonal utveckling (intervjusvar)

Verksamhets- och kompetensutveckling

Behov av fortbildning för diakoner med fokus på verksamhetsutveckling tas särskilt upp på de områden som beskrivs nedan. Fortbildning behöver därmed inte enbart innebära kurser och utbildningsdagar; de föreslås också i form av idé- och erfarenhetsutbyte inom stiftet, församlingar emellan.

Församlingarnas förslag:

- Verksamhetsutveckling genom erfarenhetsåterföring: förslag, idéer, arbetssätt
- Eget diakonforum, stiftsspecifika nätverk
- Temanätverk inom specialområden för verksamhetsutveckling lokalt
- Profetisk diakoni: kompetens och kunskapsbank för att driva frågor
- Yrkesförening som inte är knuten till studieort
- Regelbunden fortbildning. Tips om vad andra organisationer och utbildare erbjuder: utbud och regelbundenhet
- Fortbildning särskilt med inriktning på:
 - » stöd i missbruksvård och psykisk ohälsa
 - » förebyggande arbete (t.ex. ekonomi, skuldsanering, kost och hälsa)
 - » arbetet med ideella: att rekrytera, inspirera, leda
 - » äldre och ensamhet, existentiell hälsa: goda exempel på arbetssätt
 - » samverkan: kyrka/diakon – polis, kommun, region/hälsovård: möten med aktörer
 - » att genomföra och följa upp en diakonal inventering
 - » diakonal utveckling: metoder och modeller
- Kurser och utbildningar lokalt, inom stiftet. Sprid arrangemangen geografiskt, så att inte församlingar i norr får åka längst; resor kostar både tid och pengar. Lägg samlingar lunch till lunch.

Flera diakoner och -assistenter tar upp utvecklingsbehov för den ideella verksamheten: nya arbetssätt och nyrekrytering. Förslagen handlar här mindre om fortbildning som rör diakonens roll i arbetet med ideella – som inspiratör, samordnare och ledare för ideell verksamhet – utan mer om exempel på verksamheter som fungerar bra, och en fördjupad förståelse:

- » Frivillig, det blir man inte om man inte har ett engagemang, en drivkraft. Vad är det som driver människor att engagera sig i kyrkans verksamheter? Vi skulle behöva veta mer om det. (Diakon och diakoniassistent i mindre församling i pastorat, inland)

En reflektion som tas upp om mötesplatser som kontraktskonvent och diakondagar är att programmen för dessa ofta är fullmatade. Det blir, säger man, sällan tid och utrymme för erfarenhetsutbyte, reflektion och att lära av varandra. Ett förslag är alltså att bereda plats under sådana dagar för egna presentationer, seminarier och samtal på områden där aktuell diakonal utveckling pågår i stiftet.

Till området kompetens- och verksamhetsutveckling hör också det redovisade behovet av forum, inte minst vinningstjänsterna emellan för teologiskt grundade samtal om och reflektion kring diakoni.

Metod- och kunskapsutveckling i arbetslag och församling

Kunskapsutveckling under denna rubrik är sådan som men ser behov av för andra än ämbetsbäraren diakonen. Här efterfrågas utbildning och reflektion för arbetslag och ideella om församlingens grundläggande uppgift, om att utöva diakoni, diakoni som alla döptas och hela församlingens uppdrag och det diakonala kompetensområdet. Förslagen handlar också om fortbildning av förtroendevalda, kyrkoherdar och andra i ledningsfunktion.

Här tar man även upp behov av metodstöd och mallar. Modeller för diakonal utveckling, att ta fram diakonipastoral etcetera finns tillgängliga på intranätet, både via Luleå stift och på de nationella sidorna om diakoni. Exempel är förutom *Vägledning för diakoni* bl.a. Växjö stifts material: *Grunda, Spana, Tolka, Agera*. (<https://internwww.svenskakyrkan.se/Diakoni/vagledning-for-diakoni-i-svenskakyrkan>)

Material på nätet är ett första steg, menar flera av de intervjuade. Till det behövs, fortsätter man, handledning: ”en strategiskt sinnad dialogpartner eller kollega” som kan coacha och vägleda under resans gång. Likaså betonas behovet av intresse och engagemang för arbete med diakonala utvecklings- och strategifrågor från församlingens ledning. Diakoner ser även mandat, tid och utrymme i tjänst som viktiga förutsättningar.

Förslag till metod- och kunskapsutveckling för diakoni, med de intervjuades tankar kring några av punkterna:

- Stöd och råd till pastorat och församlingar att inventera, prioritera, välja väg. Att ta ett samlat grepp om diakonal utveckling och göra medvetna val.
- Instrument och verktyg för arbetet med strategisk utveckling.
- Samsyn i församlingar och i stiftet om vad diakoni är.
- Stiftsstöd på angelägna och prioriterade områden: ”på liknande sätt som stiftet tog lead i flyktingarbetet 2015-16”
- Stöd och handledning att påbörja arbetet med *Vägledning för diakoni* i församlingen: inventering och analys t.ex. i anslutning till revidering av FIN.
- Mall, stöd och hjälp att formulera en diakonipastoral (som fungerar utifrån förutsättningarna i en liten församling på landsbygd).
- Coachning: konkret handledning i det fortsatta strategiska utvecklingsarbetet.
- Kompetenshöjning generellt om diakoni, i församling, bland personal, ledare och förtroendevalda: ”Diakoni har förändrats mycket över tid. Det behöver fler än enbart diakoner känna till.”
- Intresset för diakonal utveckling måste finnas inom styrning och ledning
- Teologiskt underlag och stöd för diakonal utveckling och dialog. Ett exempel: ”Det vore bra att ha en ordning för, och något formulerat kring diakonens gudstjänstmedverkan. Något att stödja sig på.”
- Metod för nätverksarbete, exempelvis: ”Varje nätverk har formulerat något av en diakonalteologisk utgångspunkt för sitt arbete och i anslutning till detta en framtidsvision.”
- Hållbart arbete: goda modeller efterfrågas. För hållbarhetsfrågor i stort, och specifikt diakontjänsten: psykosocial hållbarhet. Frågor om arbetsmiljö och rollklarhet för diakoner hör hit: tydliga arbetsbeskrivningar, ledning och styrning, definierade uppgifter, avgränsning och stöd att prioritera.

Diakonens medverkan i gudstjänst som en del av metodutveckling tas upp i flera intervjuer, i både större och mindre församlingar. De intervjuade välkomnar också stiftets kartläggning som en igångsättare, för det egna arbetet med diakonal utveckling.

» En inventering kommer rätt i tiden för oss. Var ska vi lägga vårt fokus – bra att börja tänka tillsammans. Behoven är stora! Det är en balansgång, frågan blir: Vad ska vi prioritera främst? (Diakoner i församlingar, pastorat, inland)

Att bära gemensamt i stiftet: specialkompetens och strategisk utveckling

De sex kyrkoherdar som deltagit i intervjuerna uttrycker nära nog samstämmigt en önskan i fråga om diakonal utveckling: att bära vissa frågor gemensamt – förslagsvis kontraktsgemensamt med stöd av stiftet – och att dela resurser. Det gäller spetskompetens och specialfunktioner av diakoni, som kan handla om samtalsmottagning, diakonistrateg och verksamhet på särskilda samverkansområden med andra samhällsaktörer. Stiftet skulle, anser man, även kunna samordna sådana gemensamma resurser.

Konkret avser förslagen en kompetens- och resurspool, ett stiftsgemensamt nav för diakoni eller, som en kyrkoherde föreslår: en servicebyrå för specialfunktioner, kanske inom ramen för en filial till stiftskansliet: ”Luleå stift är stort”.

Många av stiftets församlingar är dessutom vidsträckta till ytan, men små sett till invånarantal, medlemmar, personal och resurser. Det finns så som läget beskrivs inte underlag för att i vart och ett av dem bära de funktioner som kan finnas i större församlingar och pastorat.

Vad ser man då i församlingarna att man kan bidra med, för att dela erfarenheter, främja utveckling och ta vara på resurser? Mycket av arbetet i sammanställningen ovan behöver ske lokalt:

» Det är viktigt att stiftet funderar över hur man kan stödja pastorat och församlingar att ta ett grepp om detta. En del måste göras också i församlingarna och pastoraten, lokala inventeringar i relation till bemanning. Vad ska vi satsa på? (Kyrkoherde i pastorat, inland)

I församlingarna kan man alltså ta fram underlag med lokala förutsättningar och prioriteringar, för att i nästa steg – som man önskar – få hjälp av stiftet att matcha de behov man ser och vakanser, med diakoner för praktik och vining till tjänst. Mer om rekrytering tas upp nedan, under rubriken *Övergripande stöd och främjande*.

Hållbart arbete tas upp frekvent, främst av diakonerna själva. I olika församlingar närmar man sig frågan från olika perspektiv: strategisk utveckling, sårbarhet, resursanvändning. Någon vill här se ett intensifierat hållbarhets- och miljöarbete i församlingen för att värna skapelsen. Andra sätter fokus på arbetsmiljö och psykosociala aspekter.

Förslag till gemensamma områden för samverkan om diakoni, med intervjureflektioner kring några av punkterna:

- Specialiserad diakoni som bärs gemensamt i stiftet, med specialkompetenser: strategisk och hållbar utveckling, juridik, samtalsstöd, familjestöd och förebyggande arbete, till exempel parrelationsutbildning.
- Koordinera kompetensområden, samordna och fördela specialistkompetens, ta bättre vara på diakoners skiftande bakgrunder, specialområden och -kompetens.
- Servicebyrå för diakoni, resurspool, ett gemensamt nav för diakonalt arbete:
- ”Pastoratet har ju sådana funktioner ... mindre församlingar har behoven men inte resurserna fullt ut.”
- Gemensam funktion med stöd också för utvecklings- och strategifrågor.

Övergripande stöd och främjande

Diakonutbildning och rekrytering återkommer i intervjuerna, både i fråga om diakonal verksamhet och när det gäller stiftets roll för stöd och främjande. Svårigheterna i stora delar av stiftet att rekrytera diakoner och präster bekymrar; vakanser får konsekvenser för all verksamhet. I förlängningen, säger både kyrkoherdar och diakoner, blir det en fråga om vad man vill med diakoni i stiftet:

» Vill man avskaffa diakonin? Här vill jag skicka med en stor röd varningslampa! Nationellt och i samhället lyfts kyrkans diakoni fram, och vi ser massor av pensionsavgångar framför oss. Men församlingarna har kanske inte råd att anställa nya. Alternativt söker församlingarna diakoner men tjänsterna får inga sökande, och så gör man om till assistenttjänster. (Diakon i mindre församling i pastorat vid kusten)

» Se över vad vi kräver av människor som ska tjänstgöra i Svenska kyrkan. Så att det inte blir felrekryteringar – som tar kraft och kostar resurser – och så att det inte gradvis skalas av och blir någon annan kompetens, som inte är vad vi bör stå för. Det gäller Svenska kyrkan i stort: Vi måste börja rekrytera till vinningstjänster! (Kyrkoherde i pastorat, inland)

» Där har man gått i motsatt riktning, på många håll i Svenska kyrkan. När man inte hittar diakoner anställs assistenter eller tjänsten kallas något annat. Då tappar vi kunskap, diakonkompetensen rinner ut. En björntjänst åt oss själva. (Diakon i församling, samma pastorat)

Man uttrycker en önskan att stiftet tar en aktiv roll för att ”se över hela antagningsprocessen: rekrytering, placering, utbildning”. En kyrkoherde ser behov av att balansera vinningstjänsternas ”mandat, roller, uppdrag. På sikt eventuellt också formulera om både präst- och diakonrollen inte minst vid gudstjänst.” En annan föreslår att stiftet tar en aktivare roll i placering av nyutbildade diakoner. Ett uppslag är att likställa utbildningsgången för vinningstjänst, med placering i missivförsamling också för diakoner.

Utbildningsfrågorna hör i huvudsak hemma på nationell nivå. De intervjuade, både kyrkoherdar och diakoner, menar att stiftet ändå aktivt bör driva dessa utbildnings- och rekryteringsfrågor. Andra främjande insatser som föreslås för diakonal utveckling tas upp nedan.

Förslag till övergripande diakonalt stöd och främjande:

- Stiftet kan identifiera prioriterade områden, sprida kunskap och erfarenheter, främja och stödja metodutveckling. God kommunikation är en förutsättning för detta.
- Stiftet är en resurs för samordning, utveckling och strategiskt stöd. Exempel ovan: samverkan om kontraktsgemensamma funktioner med stöd av stiftet.
- Främja rekrytering och kompetensförsörjning.
- Med överblick hjälpa till att matcha specialkompetens mot församlingars behov.
- Se över antagningsprocessen till diakon.
- Balansera vinningstjänsterna: präst och diakon.
- Se över antalet präster och diakoner per invånare.

I en av församlingarna finns diakoner med erfarenhet av diakontjänst också i Finland. De tar, liksom en kyrkoherde, upp frågan om antal invånare per diakon i relation till församlingens kontext:

- » I Finland har man en diakon/4000 invånare, regel skriven i kyrkolagen.
(Diakoner i stadsförsamling vid kusten)

Som framgått hör flera av förslagen här ovan samman med föregående tema, gemensamma områden och samverkan.

Övriga reflektioner och förslag

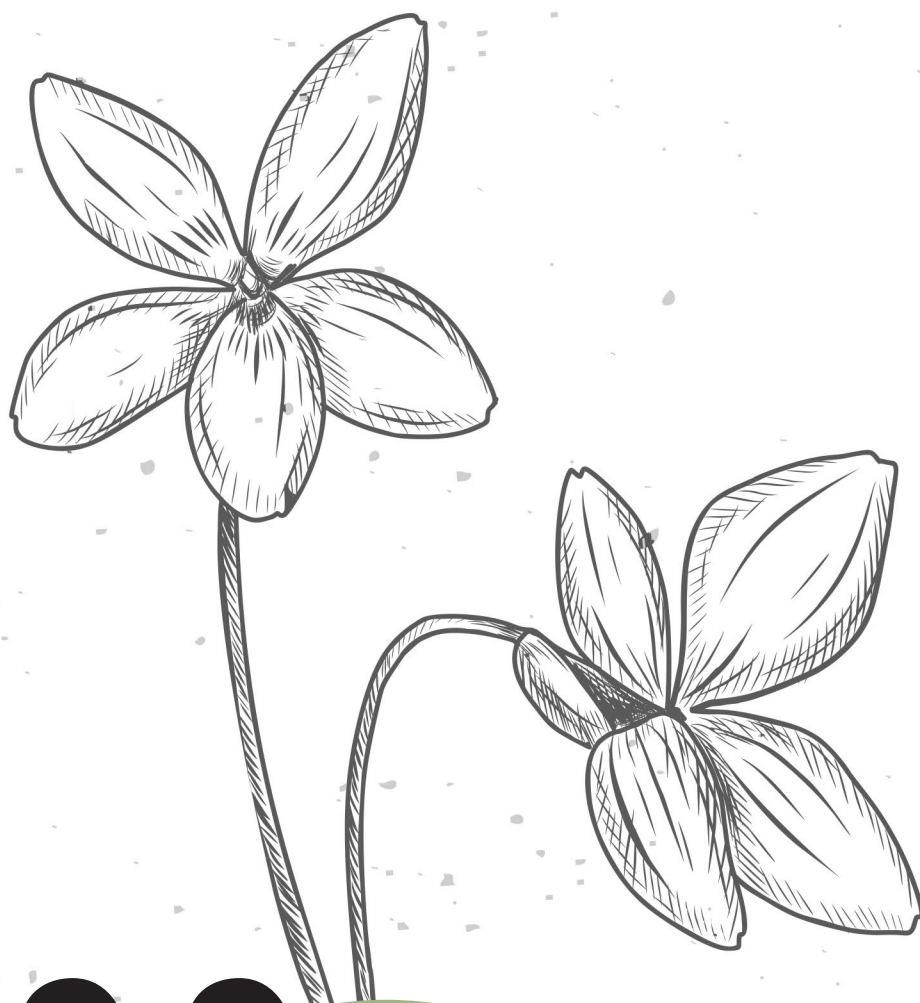
Generella reflektioner om diakonala verksamheter, utveckling och främjande som återkommer i intervjuerna handlar om bland annat ledning, styrning, mandat och uppdrag:

- » Diakonal utveckling är en ledningsfråga; det behövs tid, resurser, engagemang.
- » Diakonen måste ha koppling till församlingens ledningsfunktion.
- » Diakonen bör vara specialiserad i församlingen utifrån kompetens och profil, men se till att alla arbetar diakonalt.
- » Viktigast är framför allt viljan i stiftet att lyfta fram och stärka diakonin som område, med inspiration, engagemang, samordning och god kommunikation.

”Diakoner är högskoleutbildade medarbetare med särskild inriktning på medmänsklig omsorg och socialt ansvarstagande.” (*Vägledning för diakoni*, s. 45) Hur tas diakonens fyra grundläggande arbetsuppgifter: röstbärare, ledare, undervisare och själavårdare (enligt biskopsbrev och Svenska kyrkan) till vara i församlingen? Andra exempel än de redan nämnda, på sådant som kan stärka diakonins identitet i församlingen kan enligt de intervjuade vara verksamheter som synliggör diakoni, Diakoni i centrum, diakoner på stan och liknande.

Verktyg och stöd för diakonal utveckling

Förslagen ovan beskriver vad man i församlingar och pastorat ser behov av på området diakonal utveckling. Hur kan då stift och församlingar gemensamt gå tillväga för att möta och möjliggöra några av dessa? Intervjuerna ger också förslag till verktyg och stöd.

”

Jag anser att
det mesta av
vår verksamhet
*är en diakonal
angelägenhet.*

Verktyg och stöd för diakonal utveckling, förslag från församlingarna:

- En idébank: enkelt åtkomlig på stiftets intranät. Kan vi ha en sådan i stiftet och berätta ”så här gjorde vi”. En plocklåda med idéer och uppslag, inspiration och erfarenheter... det är svårt att hinna leta goda exempel när man inte vet var man hittar dem. (Diakon i mindre församling i inlandet)
- Utveckla intranätet genom att samla material, underlag, kunskap på olika områden under en portal. En kunskapsbank, inte minst som stöd för arbetet med profetisk diakoni.
- Instrument och verktyg att förstå och analysera diakoni i det lokala sammanhanget. Underlag för diakonal verksamhetsplan.
- Mallar för diakonipastoral, exempel från olika slags församlingar: samlat och lätt att hitta.
- Att genomföra och följa upp diakonala inventeringar: vägledning och erfarenhetsutbyte.
- Idé- och erfarenhetsforum vid möten och träffar: få höra om olika verksamheter och få inspiration.
- En verksamhetskalendar kan också placeras under en stiftsportal på intranätet. Specifikt önskar man i en församling en kalender för diakonala verksamheter i grannförsamlingar

Ett verktyg som tagits fram i kartläggningen, med hjälp av underlag från enkät och intervjuer, är den sammanställning som redan nämnts: *Vem gör vad var*. En sådan kan underlätta start av tematiska nätverk som efterfrågas ovan, och erfarenhetsutbyte på olika områden.

Diakonala rummet, Luleå stifts mötesforum på videolänk för diakonal utveckling, beskriver flera diakoner som en uppskattad resurs. Ett förslag är att spela in och dela föreläsningar och presentationer, så att den som vid något tillfälle inte kan delta i videokonferensen kan ta del av innehållet senare.

9. Diakonala utmaningar – och möjligheter: diskussion

Nedan följer en kort sammanfattning med diskussion av kartläggningens resultat. Sist återfinns förslag till fortsatt och fördjupad analys, och några avslutande reflektioner efter enkät och möten med intervjuer i stiftet under hösten 2018 och våren 2019.

Den enligt enkätsvaren mest frekventa diakonala verksamheten i Luleå stifts församlingar är, i flera åldersgrupper, enskilda samtal. Därefter kommer måltidsgemenskap som sopplunch, kyrkmiddag och liknande. Tredje mest frekvent är öppen verksamhet för barn och föräldrar: Liten och stor etc.

Körer och annan musikverksamhet kommer närmast för vuxna. I gruppen 0-18 år är konfirmand- och ung ledarverksamhet något vanligare, men därpå kommer också här musik och körverksamhet utifrån ett diakonalt perspektiv.

Många, men inte alla svarande församlingar har angett gudstjänst och bön som diakonal verksamhet. En diskussion om tänkbara skäl har förts på annan plats i rapporten. Det handlar till stor del, som svar och kommentarer visar på, om olika tolkning av frågan: vad som räknas till diakonala verksamheter. Skiftande syn på diakoni, utövare, förhållningssätt och uppdraget i stort har också visats i andra aktuella studier, till exempel en inventering i Stockholms stift:

- » Det råder bristande samsyn vad gäller tolkningen av det diakonala uppdraget. (Ur *Diakonins strukturer*, s. 7, Christiansson, E. i Christiansson & Engel, Sthlms stift 2018)

Medarbetare i de församlingar som deltagit i Luleå stifts kartläggning ger förslag till lösningar på eventuella sådana brister i samsyn. Utbildning av personal och förtroendevalda, liksom ett levande, teologiskt förankrat samtal om diakoni i stiftet hör till dessa.

Samtalsgrupper, barn- och ungdomsverksamhet, måltidsgemenskap och olika samverkansformer med andra aktörer beskrivs med glädje i intervjuerna. Likaså engagemanget i de ideella grupperna för besöksjänst. Idealiteten och de ideella ger inspiration till fortsatt utveckling:

- » De är helt fantastiska. Utan dem vore livet mycket tråkigare! (Diakoniasistent, mindre församling)
- » De är med ett västerbottniskt uttryck ”tagut” – trygga i sina roller och vet vad de ska göra. (Kyrkoherde i pastoratet)

Samverkan med andra aktörer omnämns, av dem som tar upp detta, som en verksamhet som växer. Det församlingen bidragit med har skapat ökad efterfrågan: ”man vill samverka mer med Svenska kyrkan.” Samverkan i nätverk – som flera enkätsvar tar upp – ger också möjlighet att nå fler människor i andra och kanske nya sammanhang.

Ett exempel i väst är samarbetet i nätverket SANKS över nationsgränsen med Norge. Ett annat exempel kan hämtas från stiftets östra del, där man i Sverige och Finland möts runt insatser för människor i utsatthet. Kommuner, myndigheter och församlingar lär av varandra, ofta med diakoner från de båda länderna som länkar. Man prövar modeller och arbetssätt med bidrag från två länder och bygger erfarenhet.

Intervjuer och möten i församlingar: reflektion och diskussion

Diakonal verksamhet formas av sitt sammanhang för att svara an mot omvärldens behov: ”När samhället och människors levnadsvillkor förändras behöver ... de diakonala uttrycksformerna omprövas.” (*Ett biskopsbrev om diakoni*, 2015:32). Kartläggningen i Luleå stift speglar i hög grad detta, inte minst genom den spännvidd som visar sig mellan en mer ”traditionell diakoni” och arbetet med att bryta nya vägar. Att diakonal verksamhet präglas av ”brytningstid” är rimligen en evig sanning – det gäller också för resultaten av denna kartläggning. (*För en ny tid?* C. Engel, 2002:57 ff).

Diakoni för de grupper som särskilt nämns i stiftets verksamhetsplan: äldre ensamma och sjuka, unga med psykisk ohälsa, och församlingliv på minoritetsspråk finns och utvecklas, om än i varierande grad. Ensamhet i alla åldrar, med särskilt fokus på ensamma äldre är en angelägen fråga för stiftets diakoner och synliggörs i församlingarnas prioriteringar. En väg

man går för att möta utmaningarna med växande ensamhet, är utvecklad rekrytering av ideella till stöd- och besökstjänst. Här kan också yngre ideella: unga volontärer, som finns i minst ett par församlingar enligt kartläggningen vara en resurs. Det kan dessutom möjliggöra möten över generationsgränser.

Samverkan med kommunens anhörigstödare och i nätverk för seniorer tas upp i både enkätsvar och intervjuer. Här spanar församlingarnas medarbetare efter den särskilda utsattheten, med syfte att där den upptäcks diakonalt komplettera kommunens insatser, med till exempel språkstöd.

Församlingar bidrar på flera plan till insatser för stöd till unga med psykisk ohälsa. I två fall finns aktiv samverkan genom arbetsmarknadsprojektet S:t Mary. Många församlingar har också annan verksamhet i egen regi eller nätverk, ibland över nationsgränser. Där självmordstalen är höga finns ofta men inte alltid aktiv samverkan – ibland är det en resursfråga, i små församlingar med vakanser.

För sådan diakonal verksamhet som syftar till förändring och problemlösning finns ofta önskemål om förstärkta resurser. I förslagen nämns bland annat specialkompetens för arbete med kvalificerat stöd. Till diakonens särskilda kallelse, som den beskrivs i vigningslöften och biskopsbrev, hör att stå kvar, finnas och värna också när förändring inte verkar ske och problemen ser svårlösta ut. För att återkoppla till indelningen av diakonal verksamhet mellan fokus på omsorg och gemenskap respektive förändring och problemlösning (*Vägledning för diakoni*), illustreras här också diakonins komplexitet. Den som får del av församlingens omsorg och gemenskap kan uppleva det som en förändring, som gör skillnad i ensamhet eller utsatthet, även om själva syftet med församlingens verksamhet inte i första hand är förändring och problemlösning. För diakonen som självvårdare handlar det alltså också om att se sin roll och uppgift, i relation till andra samhällsfunktioner.

Diakonal verksamhet på minoritetsspråk är i församlingarnas redovisning ofta outtalad. Det är därmed ett område som kartläggningen inte kan ge någon tydlig bild av. Ett par enkätsvar tar upp verksamhet på finska och teckenspråk. I intervjuerna märks dock diakonalt arbete på finska, meänkieli, samiska och i något fall teckenspråk. I en intervjuad församling/två pastorat finns erfarenhet av arbete med frågor om samisk kultur och historia i relation till Svenska kyrkan. Här finns underlag för kunskaps- och erfarenhetsutbyte i stiftet.

Ingen av de 48 församlingarna har tagit upp diakonal verksamhet i nya kanaler: nätvandring, närvaro i sociala medier, chattforum, arbete med webbaserade lösningar för att nå olika/nya grupper och möta aktuella behov. Också på nätet kan kyrkans diakoner nå människor och nya kontakter knyts. Frånvaron av sådan verksamhet i svaren kan antingen tyda på att den inte räknas till diakonal verksamhet men ändå finns – bl.a. med gemensamma plattformar och på nationell nivå – eller att arbetet lokalt kan utvecklas vidare och nya vägar brytas.

Profetisk diakoni och påverkansarbete nämns i tre av intervjuerna, men tas inte upp i enkätsvar. Diakoner framhåller att det för sådan verksamhet behövs kunskap: att ”veta vad man talar om och ha belägg för det man sett och förstått”. Det är också, menar man, ett verktyg som bör användas med urskiljning. Den enda församling som ger exempel på profetisk diakoni, i det fallet medverkan i nyhetsartiklar i lokaltidningen, berättar samtidigt att man varit medvetet försiktig med diakonens exponering ”på barrikaderna”.

Slutligen kan en diskussion om diakonal verksamhet inte föras utan att begreppet som sådant problematiseras. Så har redan skett i det föregående. Här därför enbart en återkoppling, till den reflektion som en av de intervjuade diakonerna gör: att diakonal verksamhet inte alltid kan mätas i deltagarantal och frekvens. Diakonens ”stilla arbete” inklusive bön och förbön hör också till verksamheterna – kanske rentav bär dem som hörnstenar.

Vad ligger till grund för de diakonala verksamheterna

Inledningsvis ställdes en fråga från Stockholms stifts diakonistudie, som denna kartläggning också sökt svar på: Vilka vänder sig församlingarnas diakonala verksamheter till och görs aktiva prioriteringar av församlingens resurser i tillräckligt stor utsträckning? (Christiansson, E. och Engel, C: *Diakonins strukturer*, Stockholms stift 2018)

Enkätresultaten, redovisade här ovan svarar i stort på frågans första led. Vid intervjuer har dessutom en fråga ställts: Vad ligger till grund för verksamheterna? I alla stiftets församlingar finns en församlingsinstruktion (FIN) som utgör en sådan grund. Men det finns skillnader i hur man beskriver att arbetet med att ta fram underlag till FIN bedrivs, och i nästa steg dess konkreta koppling till diakonala verksamheter.

I de pastorat/församlingar som också har diakonipastoral (17 st.), och/eller har arbetat i större eller mindre utsträckning med *Vägledning för diakoni*, (11 st.) reflekterar de intervjuade mer medvetet kring verksamheter utifrån omvärldsanalys och strategi. Också diakoniinventeringar skapar medvetenhet: en fördjupad bild av om det samhälle man verkar i och de diakonala behoven. Det ska framhållas att alla intervjuer utan undantag innehåller reflektion kring det ovan sagda; vad som här diskuteras är hur tydligt de samtalen i sin tur uppges och visar sig knyta an till församlingens mål- och strategidokument.

Ett arbetssätt som beskrivs i *Vägledning för diakoni* för att lokalt omsätta t.ex. enkelt åtkomlig statistik ur öppna källor till diakonal handling är att, efter en omvärldsanalys ringa in diakonala fokusområden: strategiskt motiverade områden eller teman som församlingen vill prioritera. Det behöver inte enbart ske genom att bedriva verksamhet, utan kan handla om fortbildning eller strategi. Exempel på fokusområden:

- Socioekonomisk utsatthet
- Ofrivillig ensamhet och isolering
- Tillgänglighet
- Migration/integration
- Värna lokalområdets liv och sammanhållning
- Långtidsarbetslöshet
- Stöd vid sorg
- Diakonal närvaro på nätet
- Psykisk ohälsa bland barn och unga

Områdena ovan har uppmärksammats av nationell nivå och fokusgrupper inom projekt Diakoni och välfärd. (*Vägledning för diakoni* pdf s. 52)

Görs då exempelvis sådana *aktiva* prioriteringar av resurser, *i tillräckligt stor utsträckning*? Ett svar grundat på kartläggningen är dels ja: församlingarna måste prioritera. Aktiva prioriteringar beskrivs, inte alltid kanske i ”tillräckligt stor utsträckning”: hållbart, långsiktigt strategiskt. På detta tyder reflektioner som att diakonen ibland kan känna sig som en brandsläckare, att ett arbetslag tycker att man mest arbetar med akuta insatser och inte hinner med det förebyggande, att en assistent funderar vad det egna uppdraget egentligen handlar om, och att en annan berättar om en lista med uppgifter som man tagit över och därtill infogat nya, i en halvtidstjänst.

Samtidigt tecknar man i den senare församlingen den kanske skarpaste bilden av hur grannlaga en sådan ”aktiv prioritering” kan vara, vilken lyhördhet för diakonins sammanhang som krävs inför beslut om var begränsade resurser ska läggas:

- » Vi lever i en glesbygdsförsamling, det märks i arbetet. De större byarna klarar sig ännu, men i de mindre är det svårare där det börjar vara enbart en-två, tre personer kvar plus några tyskar som köpt fritidshus. Det vi då gör i byarna kan vara det enda som trots allt händer där, när det sviktar med underlag för föreningsliv, skolan har lagt ned, man har ingen affär, i bästa fall en bensinmack som man själv har fixat för att få behålla.
- » De har lyse och sophämtning. Inget mer. Då blir kyrklunchen månadens happening. Man frågar ängsligt: ”Visst kommer du? Visst får vi ändå ha kvar det här?” Att det ser ut så måste få styra de prioriteringar vi gör. (Diakon i mindre församling i pastorat, inland)

Med forskarens och teologens Jonas Ideströms ord är ”själva närvaron av kyrkan i form av byggnader, praktiker och människor teologiskt och socialt signifikant”. Att kyrkan är närvarande i en bygd är ett synligt tecken på platsens och sammanhangets värde, fortsätter han, och sammanfattar:

- » En sådan slutsats, i relation till församlingarnas begränsade tillgångar, innebär förstås en stor utmaning för Svenska kyrkan och de beslut som fattas vad gäller förutsättningar för kyrkans närvaro. (*Spåren i snön. Att vara kyrka i norrländska glesbygder*. Ideström, Jonas, Artos 2015, s.160)

I sin etnografiskt ecklesiologiska undersökning av församlingsliv i Norrlands inland visar Ideström samtidigt på rummets möjligheter med ett vidgat perspektiv: kyrkorummets och relationens fortsättning för människor via internet (Ibid. s. 52). Men den personliga närvarons, relationens och gemenskapens betydelse, teologiskt och socialt, kvarstår.

Diakonala utmaningar: stöd och främjande för diakonal utveckling

Enkät- och intervju svaren pekar på några gemensamma och centrala utmaningar för diakonal utveckling i både församlingar och i Luleå stift som helhet. I korthet:

- Att samordnat möta ett upplevt ökat behov av specialiserade erfarna diakoner i både mindre och större församlingar.
- Att möta en växande ensamhet och utsatthet i ett mer polariserat samhälle, när den enskilda församlingens resurser och anställda inte räcker för att möta behoven.

- Att stiftet är vidsträckt och diakonins kontext i olika församlingar är mycket skiftande, med olika behov av stiftets stödjande och främjande insatser.
- Att möjliggöra tid och arenor för diakoner, och gemensamt i vinningstjänsterna, för en levande, teologiskt grundad reflektion om diakoni och diakonal utveckling.
- Att möta oklarhet och otydlighet om diakoni med fortbildning av arbetslag, ledare och ideella.
- Att säkerställa kunskapsutveckling i hela stiftet för ett långsiktigt strategiskt och hållbart arbete med de diakonala verksamheterna.
- Att främja diakonrekrytering och besätta vakanser, för att behålla och stärka diakonkompetens i stiftets församlingar.

Hur kan då ett stöd för diakonal utveckling utformas? Konkreta förslag från intervjuade församlingsmedarbetare har redovisats i det föregående. Som avrundning av denna kartläggning ges därför här enbart en personligt hållen reflektion som utgår från de förslagen.

En ”landningsbana” för både vidareutbildade diakoner och för ny kunskap för att främja kunskapsutveckling, var något som efterlystes under en diakonikonferens vid Uppsala universitet. (Edgardh, N: *Mer än handling – diakoniforskning ger kyrkan större tyngd*. SKT nr 3/2018, s. 80-81/diakoni.nu)

Luleå stift är stort. Kartläggningen antyder att det också finns en stor spännvidd i de diakonala verksamheterna. I stiftet finns församlingar med resurser för ett metodiskt, strategiskt genomtänkt arbete utifrån analys och diakonala styrdokument (diakoninventering, -pastoral). Här finns också mindre församlingar med vikande medlemstal, krympande resurser och den oro som uttrycks i fråga om diakonens uppdrag i församlingen: otydlighet kring roll och uppgift, rekryteringsproblem, förändrade tjänster. Samtidigt är alla intervjuade, oavsett församlingssammanhang, eniga om de stora behoven av diakoner för framtidens ofta komplexa utmaningar.

I det vidsträckta stiftet kan därför de större landningsbanorna få kompletteras med mindre helikopterplattformar: virtuella och fysiska baser för resurs- och erfarenhetsutbyte. Ett forum, också webbaserat, där diakoner och -medarbetare kan mötas, reflektera, inspireras och dela erfarenhet av den diakoni som utövas. Möten som kan fylla på med bränsle för diakonal utveckling. Man vill entydigt undvika långa resor av tids-, kostnads- och hållbarhetsskäl – helikopterplattformar kan ligga nära. De kan till exempel vara tematiska diakoniforum, diakonala tankesmedjor och nätverk. Till ett nätforum och till lokala mötesplatser kan diakoner och -medarbetare enkelt komma, landa och fylla på: hämta underlag för utveckling av verksamheter, kompetens och gudsrelation.

Mötesplatserna kan kompletteras av ett nav för resurser, att ”brandsläcka” större områden: dela specialkompetens och funktioner. Intervjuade diakoner, assistenter och präster är inte ensamma om sina önskemål på det här området. I biskopsbrevet föreslås (nationella) ”diakonala hantverksmässor” för verksamhetsutveckling och erfarenhetsutbyte, vid sidan om en utvecklad diakonivetenskaplig fortbildning. (*Ett biskopsbrev om diakoni*, 2015:71)

Kartläggningen visar tydligt på det stora spann även av diakonala verksamheter som finns i stiftet, på kompetens, och nyfikenhet på hur andra församlingar tagit sig an olika utmaningar. Videolänkmötet *Diakonala rummet*, som redan finns, är uppskattat och kan utvecklas till en

slags ”helikopterbas” utifrån församlingarnas förslag: ett kunskapsnav nära knutet till forsknings- och utbildningsinstitutioner liksom till diakonal teknikutveckling på nationell nivå.

Intranätet är en befintlig webbaserad plattform för erfarenhetsutbyte, att hitta och dela ny kunskap. En annan är webbplatsen diakoni.nu. Det man i församlingarna önskar: en ännu mer lokal plattform, kan mötas genom att utveckla diakonisdorna på Luleå stifts intranät. Här kan nyheter, kunskap om och erfarenheter av diakoni i det egna sammanhanget delas och göras tillgängliga.

Också de längre landningsbanor som efterlystes nationellt behövs, för att dela och utveckla ny kunskap och för att sådan ska komma arbetslag, ledning och förtroendevalda till del. Resultatet av denna kartläggning pekar trots allt mer mot en önskan att, i första hand, ta vara på och dela den kompetens och de resurser som Luleå stift också rymmer.

”Som en levande blomma” – att se möjligheter

Kartläggningen har visat på både utmaningar och möjligheter för diakonal utveckling i Luleå stift. Här avrundas rapporten med två perspektiv på gemenskapens möjligheter att möta några av dessa utmaningar, i ett reflekterande avstamp för fortsatt utveckling:

Hela församlingen behövs, och diakoni behövs i hela församlingen. Med diakonen i rörelse mellan gudstjänst och vardagsverksamhet, i bön, förbön och i handling. Här får röster från två församlingar, de senare i ett samtal kolleger emellan, beskriva ett sådant synsätt:

- » Värna församlingsmedlemmar som aktiva och del i en positiv spiral där allt fler ”bär” samtidigt som vi har ögonen öppna för en dold och växande sårbarhet och utsatthet i församling och samhälle. (Diakoner i församling, pastorat vid kusten)
- » Är det verkligen så att vi är hos dem som har det svårast, så som vi lär oss under utbildningen? Ibland känns det som att alla de ”vanliga” verksamheterna tar sådan tid att vi inte hinner det kanske viktigaste, att vara där diakonen ska och behöver vara, hos de mest utsatta. (Diakon i större församling vid kusten)
- » Ett ensidigt fokus på ”de mest utsatta” innebär också en risk. För att vi ska kunna hjälpa människor i utsatthet har vi behov av de andra grupperna – de som har det ganska bra i livet och är engagerade i församlingen. Det är genom dem som det blir möjligt för församlingen att bära diakonin. Det ena främjar det andra. (Diakon i större församling vid kusten)
- » Det ska inte finnas någon rangordning av verksamheter. Kontakter från akuta insatser måste kunna skickas vidare till församlingsgruppernas gemenskap. Som en levande blomma, alla delar behövs.
- » Det märks ofta i ”det som kommer uppifrån” om diakoni ett fokus på enbart den största utsattheten. Men då har vi i förlängningen ingen kyrka längre, och inget som skiljer oss diakoner från socialtjänst och psykiatri, vi är bara ett par diakoner som komplement. Då lever inte kyrkan och är ingen levande blomma. Det är det vi är kyrka för! (Diakon i större församling vid kusten)

”
Var ska vi lägga
vårt fokus? Det är
bra att *börja tänka
tillsammans.*

Hela stiftet behövs. Till församlingsperspektivet, som det speglas ovan, kan läggas ett motsvarande regionalt perspektiv. I ett stort stift med den spännvidd som redovisats kan en helhets-syn på diakoni belysa vad man kan behöva bära tillsammans. Som resultaten pekar på kan resurser, bland annat i form av erfarenhet och kompetens, delas för att främja helheten.

En del av ett diakonalt förhållningssätt kan vara att medvetandegöra relationen mellan centrum och periferi; kanske också att med kyrkans närvaro och verksamhet bidra till att förändra föreställningen om dessa båda. Vad forskaren Jonas Idestrom skriver om "Guds pedagogik" kan gälla också för diakonal verksamhet där ett regionalt utanförskap finns eller växer fram: "När Gud ska förändra världen börjar han i det lilla, med en människa, i maktsfärers och samhällens utkanter, i utkanten av historien ... Det är ofta genom oförutsägbara händelser, oväntade personer och överraskande innovationer som Gud öppnar nya vägar ... Det sker genom dialog, relation och deltagande." (JanOlof Nordström (red): *Idealitet som utmanar*, Idestrom J. 2016 s. 94 ff)

Det nationella landsbygdsnätverk som bildades 2019, där några av stiftets församlingar ingår, kan vara en resurs också för jämlik utveckling av diakonal verksamhet i i Luleå stift. Här delar många församlingar landsbygdens förutsättningar och förhållanden. Engagemang i det nationella nätverket, med nätseminarier och underlag för både diakonal och teologisk reflektion, erfarenhetsutbyte etc. kan, när det delas, främja verksamhet och "innanförskap" i hela stiftet. (<https://internwww.svenskakyrkan.se/I438056> 2019-07-26)

Det är två förhållningssätt som utifrån kartläggningen ger ord på vägen, med inspiration till fortsatt diakonal utveckling i Luleå stift.

Förslag till analys och fördjupning

Detta i tid mycket begränsade projekt har inte medgett utrymme för en analys på detaljnivå, som också systematiskt knyter an till aktuell diakoniforskning.

Kartläggningen har gett uppslag till områden att titta närmare på, bland annat för att tydliggöra sammanhang och behov. Här följer några förslag:

- Diakonens roll och uppgift i *församlingen*, och den generella brist på rollklarhet som både denna kartläggning och tidigare studier visat. (Hollmer, M. 2018, Edvik, A. m.fl. 2018) Här behövs fördjupad förståelse av diakonens mandat och funktion i relation till församlingens styrning och ledning.
- Diakonens roll och uppgift i Svenska kyrkan *som samhällsaktör* och hur lokal samverkan för existentiell hälsa kan utformas. Luleå stifts verksamhetsplan anger en utgångspunkt: "Här har kyrkan som trosgemenskap mycket att bidra med ... den kompetens som finns i stiftets församlingar behöver synliggöras. Det gör kyrkans roll i samhället tydligare och underlättar samverkan med andra aktörer."
- Minoritetsspråk i diakonal verksamhet. Luleå stift har en rikedom av flerspråkighet, teckenspråk inräknat. Flerspråkiga perspektiv på diakonal verksamhet har dock inte redovisats lika utförligt som andra områden. Det vore därför intressant att se närmare på vad som görs i församlingar: analys, inriktning och strategi, hur området kan främjas och var erfarenhet finns att dela.

- Centrum-periferi-perspektivet. Utsatthet – som parallell till utanförskap ovan – kan vara både individuell och kollektiv. Ett samhälle, eller en region kan befinna sig i utsatthet med ett sådant synsätt. Strategiska modeller som provas i stiftets församlingar kan följas upp i analys och utvärderingar.
- Hållbarhet och skapelsen som diakonalt ansvar. Några församlingar tar i kartläggningen upp sådant arbete, andra uttrycker en önskan att komma igång. Vilket stöd man önskar, arbetssätt och exempel kan belysas och beskrivas.

Källförteckning

Ahlqvist, Karin & Säll, Charlotte: *Som en rörelse. På spaning efter diakoni i vår tid*. Verbum 2018

Engel, Charlotte: *Se det som är. Diakonal inventering i brytningstid*. Sköndalsinstitutets metodboksserie 3, Stockholm 2002

Engel, Charlotte: *För en ny tid? Förskjutning eller förnyelse – en inventering av diakonins dilemma*. Sköndalsinstitutets skriftserie 2002

Ett biskopsbrev om diakoni. Biskopsmötet, Svenska kyrkan, Uppsala 2015

Idestrom, Jonas: *Spåren i snön. Att vara kyrka i norrländska glesbygder*. Artos 2015

Idestrom, Jonas, i Nordstrom, JanOlof (red.): *Idealitet som utmanar*. Verbum 2016

Kallad till diakon och präst i Svenska kyrkan. Biskopsmötet, Svenska kyrkan, Uppsala 2014

Linde, Stig: *Identitet och samspel. Församlingsdiakoni i lokalsamhället*. Linköpings stift 2004

Umeå pastorats diakoniinventering, 2016 <http://www.diakoni.nu/utredningar/>

Rapporter

Christiansson, Elisabeth & Engel, Charlotte: *Diakonins strukturer. En presentation av tre empiriska studier av den församlingsdiakonala verksamheten i Stockholms stift 2016/2017*. Ersta Sköndal Bräcke högskola 2017

Edvik, Anders m.fl. *En undersökning av prästers och diakoners psykosociala arbetsmiljö*. Malmö universitet, Centrum för tillämpad arbetslivsforskning och utvärdering 2018

Hollmer, Miriam: *Hinder för diakoni i Svenska kyrkan*. Delrapport i projektet Diakoni och välfärd. Kyrkokansliet Uppsala 2018

Sohlberg, Kristina m.fl.: *Diakoni på landsbygden*. Härnösands stift 2014

Bilaga 1: Diakonal lägesbild Luleå stift

Fortsättning från s. 6-8

I Norrbottens län finns betydligt fler äldre än riksgenomsnittet: 24 procent av befolkningen är över 65 år. I Västerbotten är andelen 21 procent medan för Sverige i genomsnitt: 19,9 %. I fem kommuner och församlingar: Åsele, Dorotea, Övertorneå, Övertorneå och Pajala är mer än en tredjedel, över 30 %, av invånarna över 65 år.

Flest barn under 15 år finns i Vännäs, Vindeln, Umeå, Lycksele, Kiruna, Luleå och Piteå (18-20 %). Flera av dessa orter – utom Umeå och Luleå – ser sedan en stor utflyttning av unga från 18 år. Från både Norr- och Västerbotten flyttar unga människor till andra delar av landet.

I Norrbotten har alla tätorter utom Luleå ett negativt utflyttningsnetto för åldrarna 18-24 år: totalt -152 personer. Bland orter med hög utflyttning finns Boden, Gällivare, Piteå, Haparanda, Kalix, Övertorneå, Kiruna och Arvidsjaur. (Källa: SCB och Regionfakta: <http://www.regionfakta.com/norrbottens-lan/befolkning-och-hushall/ungdomars-18-24-ar-inrikes-flyttningar/2019-07-19> kl. 14:30)

Västerbotten har som helhet ett positivt netto: +317 under 2018 i åldrarna 18-24 år. Det gäller dock enbart för Umeå (+663 kvinnor/+590 män). Övriga tätorter har även i Västerbotten negativa siffror. Skellefteå, Lycksele, Vännäs och Vilhelmina hade i faktiska tal störst utflyttning 2018. (Källa SCB och Regionfakta: <http://www.regionfakta.com/vasterbottens-lan/befolkning-och-hushall/ungdomars-18-24-ar-inrikes-flyttningar/2019-07-19> kl. 14:35)

De senaste årens flyktingmottagande har också märkts i församlingarna. Störst andel utrikesfödda hade vid årsskiftet 2018-19 Umeå, Åsele och Sorsele i Västerbottens län (ca 12 %) samt Haparanda (ca 40 %) och Övertorneå (ca 30 %). De båda senare orterna har många invånare födda i Finland. I många mindre kommuner/församlingar i Norrbotten är andelen utrikesfödda 10-11 %. (Statistik från 2018-12-31, källa: <http://www.regionfakta.com>).

Lägst förvärvsinkomst (2017) har invånarna i Haparanda, Övertorneå, Pajala och Åsele (ca 240 000 kr/år i genomsnitt för män och kvinnor). Kvinnors årsinkomster ligger generellt lägre än männens; i både Norr- och Västerbotten är skillnaden i årsinkomst mellan 40 000 och 60 000 kr. (Inkomststatistiken omfattar vuxna från 16 år, utan åldersindelning.)

I Kiruna är inkomstskillnaden störst, där tjänar män 82 800 kr mer än kvinnor per år. Därefter följer Piteå: 79 900 och i Gällivare: 75 800 kr. Minst är skillnaden i Haparanda: 23 800 kr/år. I Västerbotten skiljer inkomsterna mindre mellan kvinnor och män. Störst skillnader finns i Malå och Skellefteå med båda omkring 75 000 kr. (Källa: SCB och Regionfakta: <http://www.regionfakta.com/vasterbottens-lan/befolkning-och-hushall/medelinkomst/> samt <http://www.regionfakta.com/norrbottens-lan/befolkning-och-hushall/medelinkomst/> 2019-07-19 kl. 15:00)

SCB presenterar i undersökningen enbart rikstäckande resultat, utan fördelning kommun- eller regionvis. Källa: SCB <https://www.scb.se/hitta-statistik/artiklar/2019/fyra-procent-ar-socialt-isolerade/> 2019-07-09 kl. 08:40

Regionfakta sammanställer också skilsmässofrekvens. I Norrbotten hade Haparanda det senaste året flest: 25 %, i Västerbotten Dorotea: 23,8 % (2018).

(Källa: SCB och Regionfakta: <http://www.regionfakta.com> 2019-07-20 kl. 13:00)

Ohälsa och sjukskrivningar i Luleå stift

Pågående långa sjukfall i Norrbottens län som är längre än 60 dagar, i befolkningen 16-64 år, är 15,2 per 1000 invånare. Sjukfall längre än 365 dagar är 4,9 per 1000 invånare.

Västerbotten har högre siffror än sitt grannlän i norr. Pågående långa sjukfall, längre än 60 dagar i befolkningen 16-64 år: 22,1. Sjukfall längre än 365 dagar är här 9,1 per 1000 invånare. Genomsnitt för riket är 20,2 respektive 8,3.

Andelen länsbor med sjuk- och aktivitetsersättning i åldrarna 19-64 år är i Norrbotten 76,2 kvinnor och 49,7 män per 1 000 invånare. För Västerbotten är motsvarande andel 71,1 kvinnor och 46,1 män (december 2018). Hela stiftet ligger över riksgenomsnittet, som för kvinnor är 58,3 och för män 40,8.

(Källa: *Försäkringskassan och Regionfakta*: www.regionfakta.com/norrbottens-lan/halsa-och-ohalsa/pagaende-langa-sjukfall/ 2019-07-20 kl. 12:40)

Sammanställningen ovan ger en översiktlig diakonalt relaterad lägesbild för Luleå stift. På Regionfaktas hemsida och i öppna jämförelser/SKL finns med detaljerad statistik att hämta kommun- och regionvis. (<https://skl.se/tjanster/merfranskl/oppnajakforelser.275.html>)

Bilaga 2: Exempel på klassificering av diakonala verksamheter

Ex-sele församling

Vägledning för diakoni: Ja (diakoner)

Diakonipastoral: Nej

Förändring och problemlösning i fokus

Omsorg och gemenskap i fokus

Livskvalitet och ett gott samhälle

Barn unga – 18 år	Vuxna 19–30 år	Vuxna 31–64	Vuxna 65 +	Gen.överskr.
Liten och stor	Unga ledare (–20 år)	Öppet hus för daglediga	Öppet hus för daglediga	Körer
Konfirmand- undervisning, KU	Gudstjänst/ familjegtj	Mat-och- prat-grupp	Andakter på seniorboende	Gudstjänst/ familjegtj
Miniorer		Internationellt café	Internationellt café	Öppen verksamhet
Närvaro i skolan åk. 7–9			Arbetskrets, syförening	Internationellt café

Allmänmänsklig problematik

Barn unga – 18 år	Vuxna 19–30 år	Vuxna 31–64 år	Vuxna 65 +	Gen.överskr.
	Samtalsgrupp för unga	Samtalsgrupp f. småbarnsföräldr.	Enskilda samtal/ själavård	Sorge-/leva- vidare-grupp
	Enskilda samtal/ själavård	Enskilda samtal/ själavård		Samverkan, sjukhuskyrka

Allvarlig social eller psykisk problematik

Barn unga – 18 år	Vuxna 19–30 år	Vuxna 31–64 år	Vuxna 65 +	Gen.överskr.
Skolsamverkan, stödsamtal	Praktikplats, instegsjobb	Nätverk, samverkan	Nätverk, samverkan	Ekonomiskt bistånd
	Samtalsgrupp, aktiviteter			

Kommentar: Sorge-/leva-vidare-grupp är klassificerad som grön (omsorg och gemenskap i fokus) då Vägledning för diakoni tar upp just sådan verksamhet som exempel på att verksamhetens huvudsakliga fokus anger hur den klassificeras. Man kan säga att diakonen sådana gånger "är i det gröna med beredskap för det blå". Det är svårt att dela in diakonala verksamheter i åldersgrupper, mycket är generationsöverskridande. Ekonomiskt bistånd till föräldrar i barnfamiljer kommer också barnen till del, även om "verksamheten" är riktad till vuxna.

